

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA BIOLOGIJO

Darja SLANA

**STALIŠČA LOVCEV IN ŠIRŠE JAVNOSTI DO MOREBITNE DODATNE
DOSELITVE EVRAZIJSKEGA RISA (*Lynx lynx*) V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**ASPECTS OF HUNTERS AND THE GENERAL PUBLIC TOWARDS THE
POSSIBLE ADDITIONAL SETTLEMENT OF THE EURASIAN LYNX (*Lynx lynx*)
IN SLOVENIA**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2010

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija biologije: opravljeno je bilo na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, na Oddelku za Biologijo, katedri za ekologijo in varstvo okolja.

Komisija za študijske zadeve Oddelka za biologijo BF je dne 11. 6. 2010 sprejela temo in za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Ivana Kosa, za recenzenta pa doc. dr. Petra Skoberneta.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednica: prof. dr. Jasna Štrus

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo

Član: prof. dr. Ivan Kos

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo

Član: doc. dr. Peter Skoberne

Ministrstvo za okolje in prostor

Datum zagovora: 2. 12. 2010

Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Diplomsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela.

Darja Slana

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	502.743:599.742.75(043.2)=163.6
KG	evrazijski ris / <i>Lynx lynx</i> / doselitev / človeške dimenzije / stališča / širša javnost / lovci
AV	SLANA, Darja
SA	KOS, Ivan (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Večna pot 111
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo
LI	2010
IN	STALIŠČA LOVCEV IN ŠIRŠE JAVNOSTI DO MOREBITNE DODATNE DOSELITVE EVRAZIJSKEGA RISA (<i>Lynx lynx</i>) V SLOVENIJI
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	X, 89 str., 8 pregl., 12 sl., 7 pril., 120 vir.
IJ	sl
JJ	sl/an
AI	Delo obravnava sociološki vidik morebitne dodatne doselitve evrazijskega risa (<i>Lynx lynx</i>) v Sloveniji. Namen je bil seznaniti se z obstoječimi stališči lovcev, ki delujejo, in širše javnosti, ki stanuje na območju največje razširjenosti slovenske populacije risa. Anketno raziskavo smo izvedli v letu 2007 v okviru projekta DinaRis. Rezultati kažejo, da je mnenje potencialnemu posegu naklonjeno. Odnos do te živalske vrste, višja izobrazba anketiranca ter podatek, da je v Sloveniji populacija risov trenutno premajhna za njegov dolgoročni obstoj, so se izkazali za pomembnejše dejavnike pri izoblikovanju pozitivnega mnenja. Vzroki za nenaklonjenost dodatni poselitvi pa so najmočnejše povezani s strahom pred risom in mnenjem o njegovi škodljivosti. Zato kljub izkazani naklonjenosti predlagamo, da se javnost o risu, njegovem načinu življenja in pomembni vlogi v ekosistemu še dalje izobražuje, glede na anketo pa je treba poudarjati predvsem njegovo nenevarnost in neškodljivost za ljudi.

KEY WORD DOCUMENTATION

DN Dn

DC 502.743:599.742.75(043.2)=163.6

CX Eurasian lynx / *Lynx lynx* / additional settlement / human dimensions / aspects /
general public / hunters

AU SLANA, Darja

AA KOS, Ivan (supervisor)

PP SI-1000 Ljubljana, Biotechnical faculty, Biology department

PY 2010-08-11

TI ASPECTS OF HUNTERS AND THE GENERAL PUBLIC TOWARDS THE
POSSIBLE ADDITIONAL SETTLEMENT OF THE EURASIAN LYNX (*Lynx
lynx*) IN SLOVENIA

DT Graduation thesis (University studies)

NO X, 89 p., 8 tab., 12 fig., 7 ann., 120 ref.

LA sl

AL sl / en

AB The work observes the sociological aspects of the possible additional settlement of
the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in Slovenia. The purpose was to get acquainted
with the existent views of active hunters and the general public that lives in the
largest habitation area of the lynx in Slovenia. A survey was conducted in 2007
within the framework of the DinaRis project. The results show that the public is
inclined to the potential intervention. The important factors in shaping a positive
opinion towards the lynx is the overall attitude towards the species, the higher
education of the people surveyed and the fact that the population of the lynx in
Slovenia is currently too low for its long-term existence. The reasons for not being
inclined to the additional settlement are most frequently connected with fear of the
lynx and the opinion of its harmfulness. Therefore despite the favorable view, we
suggest that the public is further educated about its way of life and its important
role in the ecosystem. According to the survey it is necessary to stress the
harmlessness and non-dangerous nature of the lynx.

KAZALO

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA.....	III
KEY WORD DOCUMENTATION	IV
KAZALO.....	V
KAZALO SLIK	IX
KAZALO PRILOG	X

1. UVOD	- 1 -
1. 1 NAMEN RAZISKAVE	- 1 -
1. 2 BIOLOGIJA EVRAZIJSKEGA RISA	- 1 -
1. 2. 1 SISTEMATIKA.....	- 1 -
1. 2. 2 TELESNE KARAKTERISTIKE	- 2 -
1. 2. 3 PREHRANA	- 3 -
1. 2. 4 NAČIN ŽIVLJENJA.....	- 4 -
1. 2. 5 ŽIVLJENJSKI PROSTOR	- 5 -
1. 3 POMEN RISA	- 6 -
1. 3. 1 VLOGA RISA V NARAVI.....	- 6 -
1. 3. 2 POMEMBOST RISA PRI VAROVANJU NARAVE.....	- 7 -
1. 4 RAZŠIRJENOST RISA.....	- 8 -
1. 4. 1 ZGODOVINSKI PREGLED RAZŠIRJENOSTI V EVROPI.....	- 8 -
1. 4. 2 DANAŠNJA RAZŠIRJENOST V EVROPI.....	- 9 -
1. 4. 3 POJAVLJANJE NA OBMOČJU SLOVENIJE V PRETEKLOSTI IN DANES	- 11 -
1. 5 ČLOVEK IN RIS	- 13 -
1. 5. 1 POVEZAVA MED ČLOVEKOM IN RISOM.....	- 13 -
1. 5. 2 POMEN SOCIOLOŠKIH RAZISKAV PRI UPRAVLJANJU VELIKIH ZVERI.....	- 14 -
1. 5. 3 STALIŠČA	- 16 -
1. 5. 3. 1 Uporaba stališč v socioloških raziskavah pri upravljanju velikih zveri	- 16 -
1. 5. 3. 2 Splošno o stališčih	- 16 -
1. 5. 3. 3 Merjenje stališč	- 17 -
1. 5. 4 SOCIOLOŠKE RAZISKAVE O VELIKIH ZVEREH	- 17 -
1. 5. 4. 1 Nekatere ugotovitve.....	- 17 -
1. 5. 4. 2 Izkušnje upravljanja z risom v tujini s sociološkega vidika	- 19 -
1. 5. 4. 3 Dosedanje izkušnje z upravljanjem z risom v Sloveniji s sociološkega vidika.....	- 21 -
1. 6 VARSTVENI STATUS RISA V SLOVENIJI.....	- 23 -
1. 7 PRIHODNOST RISA V SLOVENIJI.....	- 27 -
1. 7. 1 TRENUTNO STANJE.....	- 27 -
1. 7. 2 REŠITVE: KAKO OHRANITI RISA V SLOVENIJI	- 29 -
1. 7. 3 MOREBITNA DODATNA DOSELITEV RISA V SLOVENIJI	- 30 -

2 MATERIAL IN METODE DELA	- 33 -
2. 1 VZOREC.....	- 33 -
2. 1. 1 OBMOČJE RAZISKAVE.....	- 33 -
2. 1. 2 CILJNA SKUPINA: ŠIRŠA JAVNOST.....	- 34 -
2. 1. 3 CILJNA SKUPINA: LOVCI	- 34 -
2. 1. 4 VELIKOST VZORCA.....	- 34 -
2. 2 VZORČENJE	- 34 -
2. 2. 1 IZBIRANJE UDELEŽENCEV	- 34 -
2. 2. 2 ANKETNI VPRAŠALNIK	- 35 -
2. 2. 2. 1 Priprava vprašalnika	- 35 -
2. 2. 2. 2 Struktura vprašalnika in kategorije vprašanj.....	- 36 -
2. 2. 2. 3 Tipi vprašanj	- 36 -
2. 2. 3 IZVEDBA ANKETIRANJA.....	- 38 -
2. 3 ANALIZA PODATKOV	- 39 -
 3 REZULTATI.....	 - 41 -
3. 1 OPIS VZORCA	- 41 -
3. 1. 1 ODZIV VZORČNIH SKUPIN	- 41 -
3. 1. 2 NERESPONDENTI.....	- 41 -
3. 1. 3 SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE VZORCA	- 42 -
3. 1. 4 OCENA REPREZENTATIVNOSTI VZORCA.....	- 45 -
3. 2 STALIŠČA O RISU IN O UPRAVLJANJU Z NJIM.....	- 47 -
3. 2. 1 MNENJE O RISU TER ZNANJE O NJEM.....	- 47 -
3. 2. 2 STRAH PRED RISOM IN NJEGOVA ŠKODLJIVOST	- 49 -
3. 2. 3 MOREBITNA DODATNA DOSELITEV	- 51 -
3. 2. 4 IZOBRAZBA.....	- 52 -
3. 2. 5 STANJE RISA V SLOVENIJI.....	- 53 -
3. 2. 6 VIRI INFORMACIJ O RISU	- 56 -
 4 RAZPRAVE IN SKLEPI.....	 - 58 -
4. 1 MNENJE O RISU.....	- 58 -
4. 2 ZNANJE O RISU	- 59 -
4. 3 STRAH PRED RISOM IN NJEGOVA ŠKODLJIVOST	- 60 -
4. 4 MOREBITNA DODATNA DOSELITEV	- 62 -
4. 5 IZOBRAZBA	- 63 -
4. 6 STANJE V SLOVENIJI.....	- 64 -
4. 7 VIRI INFORMACIJ O RISU	- 66 -
4. 8 PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI RAZISKAVE	- 68 -
4. 8. 1 IZBIRANJE UDELEŽENCEV	- 68 -
4. 8. 1. 1 Udeleženci iz širše javnosti.....	- 68 -
4. 8. 1. 2 Udeleženci med lovci	- 68 -
4. 8. 2 VPRAŠALNIK	- 68 -

4. 8. 2. 1 Posredovanje vprašalnikov	- 69 -
4. 8. 2. 1. 1 Širši javnosti.....	- 69 -
4. 8. 2. 1. 2 Lovcem	- 69 -
4. 15 SKLEPI	- 69 -

5 POVZETEK	- 72 -
-------------------------	---------------

6 VIRI.....	- 75 -
--------------------	---------------

ZAHVALA

PRILOGE

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Prikaz strukture udeležencev glede na lastništvo drobnice, posamič za ovce in koze.	- 44 -
Preglednica 2: Povezava med odnosom do risa, prepričanjem o njegovi pomembnosti, znanjem o risu in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.	- 47 -
Preglednica 3: Povezava med strahom pred risom, mnenjem o njegovi škodljivosti in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.	- 49 -
Preglednica 4: Povezava med izkušnjo, da je ris povzročil škodo na domačih živalih, in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.	- 50 -
Preglednica 5: Razlika v strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji med širšo javnostjo in lovci.	- 51 -
Preglednica 6: Povezava med zaupanjem v svoje poznavanje stanja risa v Sloveniji in med strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.	- 53 -
Preglednica 7: Povezava med mnenjem, da bi v Sloveniji morali povečati število risa, in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.	- 55 -
Preglednica 8: Razlike med lovci in širšo javnostjo glede zaupanja virom informacij o risu.	- 56 -

KAZALO SLIK

Slika 1: Evrazijski ris (<i>Lynx lynx</i>) (foto: Guy Edwardes).....	- 1 -
Slika 2: Razširjenost evrazijskega risa (<i>Lynx lynx</i>) na evropskem ozemlju v preteklosti. Razširjenost je hipotetična in temelji na fosilnih izsledkih ter domnevi, da so bili gozdovi mejni habitati risa (Kratochvil in sod., 1968).....	- 8 -
Slika 3: Porazdelitev populacije risa (<i>Lynx lynx</i>) v Evropi (Ionescu, 2009: 5).	- 10 -
Slika 4: Razširjenost evrazijskega risa (<i>Lynx lynx</i>) v Sloveniji in bližnji okolici (Arx in sod., 2004).	- 12 -
Slika 5: Karta modela primerne habitata za risa v Sloveniji (Kos in sod., 2005: 137).....	- 28 -
Slika 6: Območje raziskave (Majić Skrbinšek, 2008).....	- 33 -
Slika 7: Spolna struktura udeležencev.....	- 42 -
Slika 8: Starostna struktura udeležencev; starostni razredi.	- 43 -
Slika 9: Izobrazbena struktura udeležencev.....	- 44 -
Slika 10: Morebitna dodatna doselitev risa v Sloveniji v odvisnosti od izobrazbe širše javnosti in lovcev.	- 52 -
Slika 11: Morebitna dodatna doselitev risa v Sloveniji v odvisnosti od mnenja o številu risov pri širši javnosti in lovcih.	- 54 -
Slika 12: Razlike v zaupanju virom informacij pri širši javnosti in lovcih.	- 57 -

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik za širšo javnost

Priloga 2: Anketni vprašalnik za lovce

Priloga 3: Opomnilna kartica

Priloga 4: Specifični nabor vprašanj in trditev, uporabljenih pri analizah, glede na dotične teme diplomskega dela

Priloga 5: Število poslanih anketnih vprašalnikov za širšo javnost po posamičnih krajih

Priloga 6: Komentariji širše javnosti

Priloga 7: Komentariji lovcev

1. UVOD

1. 1 NAMEN RAZISKAVE

Na podlagi javnomnenjske raziskave smo želeli analizirati podporo dveh ciljnih skupin, širše javnosti ter lovcev, do morebitne dodatne doselitve evrazijskega risa (*Lynx lynx*) v Sloveniji in tako oceniti njihova stališča do omenjenega posega. Raziskavo smo izvedli v okviru projekta Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa (DinaRis), ki je potekal od leta 2004 do leta 2006. Pri projektu so sodelovali raziskovalci iz Slovenije in Hrvaške. Namen projekta je bil pridobiti pomembna biološka in sociološka spoznanja, razviti orodja za skupno spremljanje slovenske in hrvaške populacije risa ter vzpostaviti partnerstva na najvišjih znanstvenih in upravljavskih ravneh. Eden izmed ciljev je bil, da se s sodelovanjem znanstvenikov in partnerjev omogoči kratkoročno koordinirano, kompleksno varstvo risa, dolgoročno pa bo sodelovanje predstavljalo temelj koordiniranega varovanja in upravljanja naravne dediščine, ki si jo državi delita (O projektu ..., 2007).

1. 2 BIOLOGIJA EVRAZIJSKEGA RISA

1. 2. 1 Sistematika

Slika 1: Evrazijski ris (*Lynx lynx*) (foto: Guy Edwardes).

Evrazijski ris spada v red zveri (*Carnivora*), družino mačk (*Felidae*), poddružino pravih mačk (*Felinae*) in rod risov (*Lynx*). V rod *Lynx* se poleg evrazijskega risa uvrščajo še tri vrste: iberski ris (*Lynx pardinus*, Temminck, 1872), kanadski ris (*L. canadensis*, Kerr, 1792) in rdečerjavi ris (*L. rufus*, Kerr, 1792). Evrazijski ris je razširjen po večjem delu Severne in Srednje Azije, Irana, Iraka, Male Azije, v Evropi pa se pojavlja v Skandinaviji, na Baltiku ter v posameznih izoliranih populacijah v srednji, vzhodni in jugovzhodni Evropi (Alderton, 1998; Breitenmoser in sod., 2000). Iberski ris je razširjen na Pirenejskem polotoku, kanadski pa večjem delu Kanade in Aljaske ter se pojavlja tudi v severnejših predelih ZDA (Kos in sod., 2005).

1. 2. 2 Telesne karakteristike

Evrazijski ris je največja danes živeča evropska mačka (Frković, 2003), ki po medvedu ter volku velja za tretjo največjo zver v Evropi (Breitenmoser in sod., 2000). Odrasel ris tehta od 16 do 30 kilogramov, samci so v povprečju za 13 % težji od samic (Frković, 2003). Prisoten spolni dimorfizem se torej izraža v večji velikosti samcev (Breitenmoser in sod., 2000).

Ris ima kratko telo in dolge noge z veliko hodno površino. Kratek vrat nosi okroglo glavo s črnimi čopki na trikotnih ušesih (Breitenmoser in sod., 2000). Ob straneh glave so zalizci, ki jo naredijo na videz še večjo (Kos in sod., 2005). Telo doseže v dolžino 80 do 130 cm, rep pa 10 do 30 cm (Ognev, 1962). Zanj značilen kratek rep, ki dosega le približno petino dolžine trupa (Kos in sod., 2005), ima na koncu črno konico. Plečna višina je 65 cm (Breitenmoser in sod., 2000). Sprednje noge risa so izrazito krajše od zadnjih, kar mu omogoča močan odziv. Med prsti nog ima kožo, ki sega vse do distalne prstnice in tako daje stopalu veliko površino (Ognev, 1962). Sprednji stopali imata po pet prstov (peti prst se tal ne dotika), medtem ko imata zadnji stopali le štiri prste (Breitenmoser in sod., 2000). Kremplji so ostri, močni ter, kot je značilno za večino mačk, vpotegljivi v blazinice, s čimer jih lahko zaščitijo pred poškodbami, obenem pa mu to omogoči neslišno gibanje (Breitenmoser in sod., 2000; Kos in sod., 2005).

Vzorec in barva kožuha sta precej variabilna. Njegova osnovna barva je sivkasta z različnimi odtenki rjavkaste, rumenkaste in rdečkaste barve. Vzorec je lahko pegast ali lisast, lahko pa je tudi brez izrazitega vzorca (Čop, 1988; Breitenmoser in sod., 2000). Dlaka je gosta in volnata, na hrbtu gostejša in krajša kot na trebuhu. Zimski kožuh vsebuje 9000 dlak na kvadratni centimeter (Kos in sod., 2005). Lobanja risa je okrogla in relativno visoka s skrajšanim obraznim delom, ki dovoljuje močno ugrizno silo podočnikov, dolgih nekje 22 mm. Čeljust je kratka, masivna in vsebuje 24 mlečnih ter 28 stalnih zob: I 3/3 C 1/1 P 2/2 M 1/1 (Breitenmoser in sod., 2000; Kvam, 1985). Kakor ostali pripadniki družine mačk tudi ris zaznava plen večinoma z vidom in sluhom. Pri sluhu so mu v pomoč veliki gibljivi uhlji, ki še dodatno izboljšajo zaznavanje zvokov nizke jakosti. Voh je pri lovu manj pomemben čut, je pa sicer zelo pomemben za intraspecifično komunikacijo (Kitchener, 1991). Pomembno čutilo mačk je tudi tip, še posebej tipalne dlake ali vibrise, ki se nahajajo na licih, nad očmi in na gobcu (Weigel, 1975; Stein in sod., 1976; oboje cit. po Kitchener, 1991).

1. 2. 3 Prehrana

Evrazijski ris je, kot vse mačke, visoko specializiran plenilec (Pulliainen in sod., 1995). Lovi sam, z načinom nenadnega napada plena iz zasede (Hetherington, 2006). Če mu napad spodleti, žrtvi včasih sledi še nekaj skokov, nato zasledovanje opusti (Gregori, 1973). Drži se dokaj preprostega vzorca: plenjenje – prehranjevanje s plenom, pri čemer ostane več dni v njegovi bližini – zapuščanje trupla zaradi iskanja novega plena – vračanje in prehranjevanje – plenjenje – in tako naprej (Kos in sod., 2005). Svoj plen pogosto odvede na skrito mesto ali pa ga pokrije s snegom ali steljo (Hucht-Ciorga, 1988). Na ta način zmanjša verjetnost, da bi ga odkrile druge živali, ki se prehranjujejo z mrhovino in so zato sekundarni kompetitorji risa (Červený in Okarma, 2002) ali natančneje, njegovi kleptoparaziti.

Zaradi njegove velikosti so njegove žrtve lahko tudi večje živali (Gregori, 1973). Pleni zelo raznolik plen, vendar so, če je le možno, na njegovem meniju parkljarji. Med njimi izbira manjše vrste, kot sta gams (*Rupicapra rupicapra*) in srnjad (*Capreolus sp.*). Kjer je možno pa tudi mošusnega jelena (*Moschus moschiferus*) ter severnega jelena (*Rangifer*

tarandus), ki je njegov najpogostejši plen v severni Skandinaviji (Breitenmoser in sod., 2000). Če primerne vrste parkljarjev ni na voljo, se lahko pretežno prehranjuje z manjšim plenom. Na primer, na vzhodnem Finskem so njegov glavni plen zajci (*Lepus sp.*) (Pulliainen in sod., 1995), drugje so to lahko ptiči (*Aves spp.*), glodalci (*Rodentia spp.*), žvižgači (*Lagomorpha spp.*) (Breitenmoser in sod., 2000). To potrjujejo tudi ugotovitve Rajkovičeve (1999), ki je za rise iz Slovenije in Hrvaške ugotovila, da so glavni plen odraslih risov srne (*Capreolus capreolus*) in jeleni (*Cervus elaphus*), za mlade rise in samice pa predstavljajo pomemben plen tudi polhi (*Glis sp.*).

Na dan zaužije 1 – 2,5 kg mesa (Breitenmoser in sod., 2000). V povprečju letno ubije 50–70 parkljarjev (*Artiodactyla spp.*), odvisno od vrste, starosti in spola plena (Molinari-Jobin in sod., 2003). V njegovih iztrebkih je redno najti ostanke malih sesalcev (*Mammalia spp.*), ki pa so zaradi svoje majhnosti v skupni zaužiti biomasi zanemarljivi. Izjemoma se v njegovi prehrani pojavljajo druge zveri (kune (*Mustelidae spp.*), lisice (*Vulpes spp.*), domače in divje mačke (*Felis spp.*), psi (*Canidae spp.*) itd.) (Nowicki, 1997). Prav tako občasno pleni domačo živino (ovce in koze (*Caprinae spp.*), perutnino (*Aves spp.*)). Do tega redkeje prihaja na območjih, ki jih risje populacije poseljujejo kontinuirano, medtem ko tam, kjer je bil ris ponovno naseljen (npr. Švica, Avstrija, Francija), predstavlja škoda, storjena na živini, resnejši problem (Breitenmoser in sod., 2000).

1. 2. 4 Način življenja

Risi so, z izjemo samic z mladiči prvega leta, samotarske živali (Breitenmoser in sod., 2005). Po naravi so zelo plahi, zato jih je težko opaziti. Podnevi dremljejo na skritem in če le lahko, se tudi sončijo. Na lov hodijo ponoči in v mraku, pri čemer prehodijo velike razdalje (Gregori, 1973).

Samci, pa tudi samice, imajo svoje teritorije, ki jih markirajo z izločki žlez, urinom in verjetno še z iztrebki (Breitenmoser in sod., 2000). Teritorialnost ima dobro znane ekološke prednosti (Brewer, 1994), predvsem boljše obvladovanje prostora, manjšo konkurenco z drugimi osebki iste vrste in posledično manjši stres (Breitenmoser in sod., 1993). Domači okoliši samcev se nekoliko prekrivajo, medtem ko za samice to ne velja ali

le manj. Samci okoliš delijo še z eno ali dvema samicama. Na telemetriji temelječe študije so pokazale, da je velikost domačega okoliša v Evropi za samce med 180–2780 km², za samice med 98–759 km². V veliki meri je to odvisno od habitatnega tipa, sestave in gostote plena (Breitenmoser in sod., 2005). V južnem delu Slovenije je bil domači okoliš dveh samcev in dveh samic velikosti med 132 in 222 km² (Staniša, 1996).

Lindermann (1955) navaja, da dosežejo samci risa v Evropi spolno zrelost pri 33 mesecih, vendar se verjetno začnejo pariti šele, ko so stari nekaj manj kot tri leta, saj jih starejši samci odganjajo od samic (Kos in sod., 2005). Samice v ujetništvu naj bi dosegle spolno zrelost pri 21 mesecih (Lindermann, 1955, cit. po Kvam, 1991). Spolno aktivni so lahko relativno veliko časa; samice se v naravi razmnožujejo vsaj do 14 leta starosti, samci pa do 16–17 leta. Čas parjenja je od februarja do sredine aprila. Samci takrat tekmujejo za samice in skušajo druge samce pregnati (Breitenmoser in sod., 2000). To je tudi edini čas, ko samec in samica živita skupaj. Po parjenju se razideta; samica poišče samotni kraj, kjer v skritem kotičku skoti mladiče (Gregori, 1973), število katerih se pri samici evrazijskega risa giblje od ena do štiri (Stehlik, 1984). Čas brejosti je med 67–74 dni, tako ponavadi pride do kotitve pozno maja. Mladiči ostanejo z materjo vse do naslednje paritvene sezone in jo zapustijo, ko so stari 10 mesecev ter teži 9–14 kg (Breitenmoser in sod., 2000).

Ris nima obligatnih naravnih plenilcev. Občasno je sicer zabeleženo, da ga je ubil volk (*Canis sp.*), rosomah (*Gulo sp.*) ali tiger (*Panthera sp.*). Smrtne rane pa mu lahko zadane tudi večji plen (Arx in sod., 2004). Po zapisih naj bi v naravi živel vse do 17 leta, medtem ko lahko v ujetništvu doživi do 25 let (Breitenmoser in sod., 2000). A povprečna starost živali v populacijah je veliko nižja, nekje med 4 in 5 leti (Arx in sod., 2004).

1. 2. 5 Življenjski prostor

Da ris naseljuje le gozdnata območja, je le deloma res. V Evropi ter Sibiriji ga res najdemo v obsežnih listnatih, mešanih in iglastih gozdovih, a v centralni Aziji naseljuje tudi precej odprta in manj gozdnata območja, kot tudi polpuščave in območja nad trajno drevesno mejo. V severnih nadmorskih višinah ga najdemo še v tundri (Breitenmoser in sod., 2000). V Alpah najraje naseljuje gorske (montanske) gozdove in subalpinske cone. Te delno

odprte krajine mu z drevesi še omogočajo dobro krit življenjski prostor in v primerjavi z dolinami manjšo prisotnost človeka. Prav tako je na tej nadmorski višini ponavadi večja gostota gamsov, kar ni zanemarljivo, saj je prisotnost plena vsaj toliko pomembna kot kritje, ki ga nudi gozd (Molinari-Jobin, 2003).

1. 3 POMEN RISA

1. 3. 1 Vloga risa v naravi

Ekosistemi so funkcionalne enote Zemlje in ključni nosilci vseh fizikalnih, kemičnih in bioloških procesov, ki soustvarjajo Zemljo kot primerno bivališče za človeka (Kos in sod., 2005). Tekom evolucije življenja so se spletale povezave med organizmi različnih vrst. Razvijale so se različne oblike odvisnosti in sodelovanj v zvezi z naseljevanjem okolja, gibanjem in širjenjem v prostoru, prehrano in izkoriščanjem življenjskih virov, urejanjem številčnosti in preživetjem ter podobno. Nastala medvrstna ali interspecifična razmerja so bolj ali manj trdne in celo obvezne oblike življenja (Tarman, 1992). Tako lahko tudi risa zaradi njegove interakcije z drugimi vrstami in biološke vloge v gozdnem ekosistemu obravnavamo kot ključno vrsto (Kos in sod., 2005).

Kot plenilska vrsta predvsem velikih rastlinojedov je ris regulator številnosti teh živali (Kos in sod., 2005). Pri plenilstvu gre namreč za odnos med osebkom/vrsto, ki je plenilec (predator), in osebkom/vrsto, ki je plen (Tarman 1996). Ekološki učinek plenilstva je populacijski in selekcijski (Tarman, 1992), zato lahko veliki plenilci pomagajo pri oblikovanju strukture in funkcioniranja kopenskih sistemov (Beschta in Ripple, 2009). V sodobnem obravnavanju ekosistema tako risa zaradi njegovega kompleksnega vedenja, pomnjenja in odločanja štejemo za kontrolorja. V tej funkciji ga ne more nadomestiti nič oziroma nihče drug. V primeru velikih rastlinojedcev ima to neposreden in ključen vpliv na razvoj vegetacije, s tem pa posredno na številne druge vrste (Kos in sod., 2005). Predacija ima lahko tudi kvalitativen vpliv na populacijo plena, saj lahko prisotnosti plenilca povzroči spremembo disperzije, socialne organizacije in vedenja plena (Molinari-Jobin in sod., 2003). Pri lovu se ris v veliki meri zanaša na nekatere značilnosti prostora, ki povečujejo verjetnost ulova. Tako s pogostejšim lovljenjem rastlinojedov na določenih

mestih povzroči lokalno zmanjšanje njihove prisotnosti, kar je bistvenega pomena za normalno obnavljanje vegetacije (Kos in sod., 2005).

Kjer so parkljarji v odsotnosti velikih plenilcev pomembno spremenili domorodno floro, lahko ravno ponovna prisotnost velikih plenilcev odigra pomembno vlogo pri obnovi degradiranega ekosistema. To nakazuje reintrodukcija sivega volka (*Canis lupus*) v nacionalni park Yellowstone (Beschta in Ripple, 2009). Hetherington (2006) trdi, da se ta funkcija plenilstva lepo kaže v določenih delih Evrope, kot recimo na Norveškem in v vzhodni Poljski, kjer ris izvaja kontrolo nad populacijo srnjadi. Kot specializiran plenilec s specifičnim načinom lova vpliva predvsem na srnjad (Červený in sod., 1997, Jedrzejewska in Jedrzejewski, 1998), v določenih gozdnih ekosistemih pa tudi na jelenjad (*Cervidae spp.*) (Jedrzejewska in Jedrzejewski, 1998, Kos neobjavljeno). Priložnostno pleni še druge vrste, vendar je vpliv na te manjši in pomemben le lokalno (Kos in sod., 2005).

Pomen risa v naravi se kaže tudi v tem, da ko na teden ubije enega parkljarja, postanejo ti redna hrana za druge živali. Parkljarjeve ostanke, meso, kosti in vamp, ki jih ne poje, pusti namreč ležati na gozdnih tleh. S tem se razlikuje od oportunističnih plenilcev in človeka (Hetherington, 2006). Po navajanju Kosa in sod. (2005) je spekter vrst, ki se vsaj občasno hranijo z risovim plenom, precej širok. Ker risi lovijo večinoma v gozdnih območjih, lahko kadavri vplivajo na gibanje medveda, enega izmed sekundarnih kompetitorjev risa. To bi lahko vplivalo na redkejšo zadrževanje medvedov v bližini naselij in kmetijskih površin. S tem bi se zmanjšala tudi verjetnost konflikta medveda s človekom (Krofel in sod., 2006).

1. 3. 2 Pomembnost risa pri varovanju narave

Ris je krovna vrsta, ki pomaga pri ohranjanju celotnega ekosistema (Silva in sod., 2009). Fleishman in sod. (2000) so predlagali široko uporabno definicijo krovne vrste, s katero jo definirajo kot 'vrsto, katere ohranjanje naj bi pripomoglo k zaščiti večjega števila vrst, ki se skupaj z njo pojavljajo v naravi'. Večji organizmi imajo namreč ponavadi večje območje (McNab, 1963), zaradi česar moramo, če želimo zagotoviti viabilnost populacij teh vrst, take velike površine ohranjati. Tako naj bi uporaba koncepta krovne vrste omogočila privlačen, odmeven in preudaren pristop za hitro ukrepanje ohranjanja narave. Vendar tudi

najbolj sofisticirana shema uporabe tega koncepta verjetno ne more zagotoviti zaščite popolnoma vseh vrst (Roberge in Angelstam, 2004).

1. 4 RAZŠIRJENOST RISA

1. 4. 1 Zgodovinski pregled razširjenosti v Evropi

V začetku paleolitika, pred 10.000 leti, je bil evrazijski ris razširjen po vsej Evropi, od Skandinavije do Sredozemlja ter do Črnega morja na vzhodu, z izjemo Pirenejskega polotoka (Kratochvil, 1968).

Slika 2: Razširjenost evrazijskega risa (*Lynx lynx*) na evropskem ozemlju v preteklosti. Razširjenost je hipotetična in temelji na fosilnih izsledkih ter domnevi, da so bili gozdovi mejni habitati risa (Kratochvil in sod., 1968).

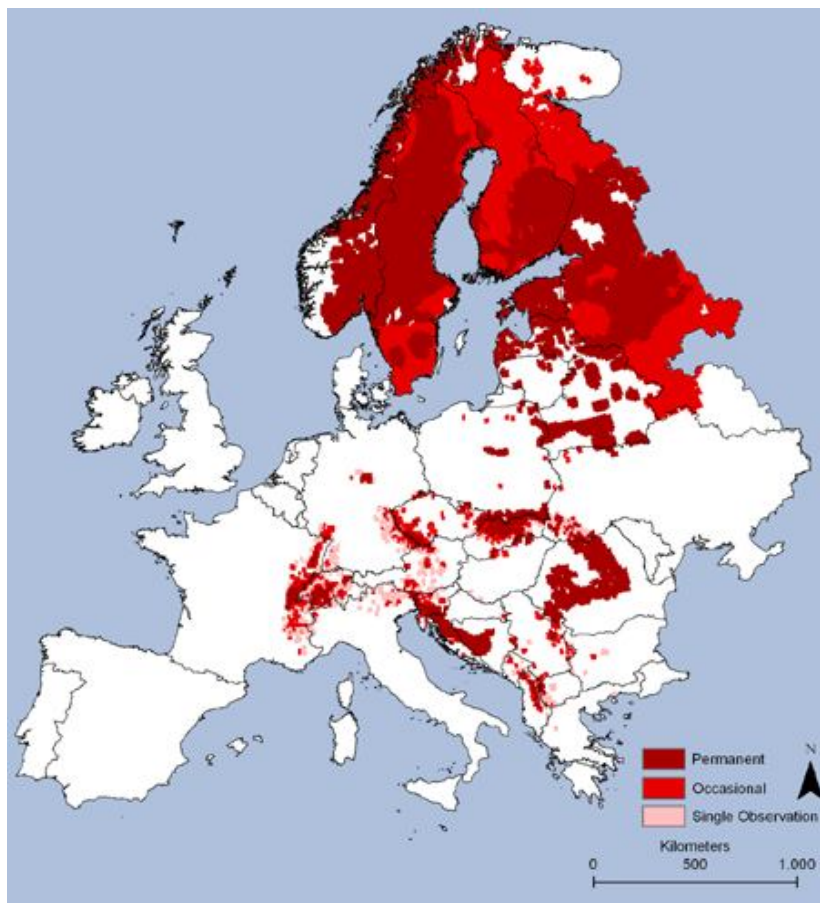
Razporejenost velikih sesalcev Evrope se je zaradi naravne rekolonizacije živali spreminjala. Zadnjih 5.000 let pa je, zaradi svojih aktivnosti, imel na to velik vpliv tudi človek (Arx in sod., 2004). Sprva je ris izgubil velik del evropskega prostora zaradi krčenja gozdov in širjenja kmetijstva, nato zaradi močnega zmanjšanja števila parkljarjev v večih delih Evrope in nazadnje še zaradi direktnega pregona s strani človeka. Ris je namreč prišel v konflikt s človeškimi interesi, saj je plenil domačo živino in predstavljal kompetitorja za lov divjadi (Breitenmoser in sod., 2000). Tako so tekom 18. in 19. stoletja, rjavi medved (*Ursus arctos*), sivi volk in evrazijski ris zaradi okoljskih sprememb in direktnega človekovega pregona izginili iz vseh evropskih regij z visoko aktivnostjo človeka (Breitenmoser, 1998a). Sam proces izumiranja v Evropi je vse od začetkov zgodovinskega obdobja potekal od zahoda proti vzhodu (Kratochvil, 1968). Najnižje število je ris dosegel okoli leta 1950 (Breitenmoser in sod., 2000).

1. 4. 2 Današnja razširjenost v Evropi

Odnos ljudi do te največje evropske mačke se je spremenil (Koren in sod., 2006). Tako si je lahko ris v zadnjih desetletjih zaradi obnove gozdov, razširitve srnjadi in legalne zaščite opomogel ali bil ponovno naseljen (Breitenmoser in sod., 2000). V 1970ih je bil ponovno naseljen v Švico, Slovenijo, Italijo in Avstrijo (Molinari-Jobin in sod., 2003). Od leta 1971 je bilo skupaj 15 različnih poskusov ponovne naselitve risa v različnih delih Evrope. Šest naselitev je spodletelo, štiri imajo negotov status, za pet pa se predvideva, da so uspešne (Linnell in sod., 2009).

Do danes so se avtohtone populacije risa v Evropi ohranile na Balkanu, v Karpatih, Skandinaviji, Baltiku, ponekod na Poljskem ter v evropskem delu Rusije. Po ponovnih naselitvah na nekatera območja nekdanje razširjenosti se danes risi pojavljajo še na območju Dinaridov, Alp, Jure, Vogezov, Bavarskega gozda in Šumave ter posamezno še na nekaterih drugih delih Francije, Nemčije in Češke (Arx in sod., 2004). V bistvu so ostale še štiri populacije risa v Evropi: skandinavska, baltska, karpatska in balkanska. Tako velikega pojavljanja in take velikosti risjih populacij, kot so danes v Evropi, verjetno ni bilo že stoletja. Od teh so si prve tri omenjene močno opomogle, četrta populacija, h kateri

sodi tudi ris na območju Slovenije, pa ne kaže znakov okrevanja. Možno, da je to posledica njene majhnosti in izolacije (Linnell in sod., 2009).

Slika 3: Porazdelitev populacije risa (*Lynx lynx*) v Evropi (Ionescu, 2009: 5).

Po ocenah naj bi leta 2001 na območju Evrope, brez ruskega dela, živelo 8.000 risov (Arx in sod., 2004). Na območju skandinavskega polotoka se predvideva, da danes živi nekje 1800–2000 risov (Linnell in sod., 2009), v Alpah pa 100–150. Čeprav naseljujejo le petino alpske regije, nedavni monitornigi kažejo, da se selijo tudi na nova območja. Uradne ocene o populaciji risa v celotni karpatski regiji govorijo o približno 3.400 osebkih. To število je sicer nekoliko pretirano: nacionalni strokovnjaki ocenjujejo, da jih je samo 2.400. Trendi v regiji kažejo na manjšanje števila ali na stabilno stanje, razen v Romuniji, kjer se populacija veča. Največjo grožnjo risu v Karpatih predstavljajo prekomeren odstrel, divji lov, upadanje številčnosti naravnega plena (predvsem srnjadi in gamsov) ter neugodne spremembe ureditve lova (Ionescu, 2009).

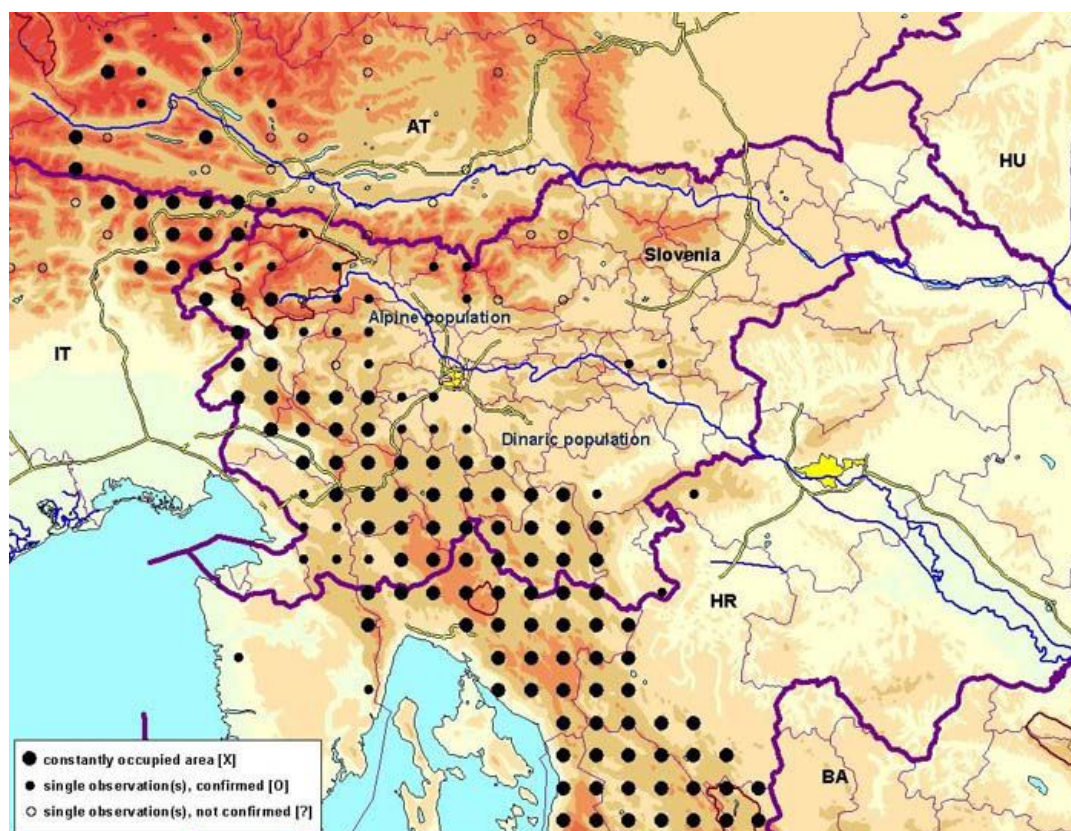
1. 4. 3 Pojavljanje na območju Slovenije v preteklosti in danes

Najstarejše najdbe risov na območju Slovenije izvirajo iz mlajšega pleistocena. Na podlagi ugodnih ekoloških razmer lahko sklepamo, da je bil evrazijski ris prisoten v Slovenji celotno obdobje würma, vključno z viškom glaciala, ko so vsaj južnejša območja Slovenije predstavljala del zatočišča, ki se je raztezal do juga Balkanskega polotoka (Kos in sod., 2005). V začetku holocena so se gozdovi močno razširili, povečalo se je tudi število parkljarjev, predvsem jelenjadi in srnjadi (Pohar, 1990, 1991), kar je vsekakor ugodno vplivalo na populacijo risov v Sloveniji (Kos in sod., 2005). Vse do srednjega veka je bilo število risov v Sloveniji verjetno precej visoko, nakar pa je delovanje človeka začelo dobivati vse večji vpliv (Breitenmoser, 1998a). Podatki kažejo, da je bil ris do druge polovice 19. stoletja pri nas stalna zver, najpogosteje zastopan na Notranjskem. Pogostost risa potrjujejo nagrade, ki so jih izplačevali za vsakega ubitega risa. Ukinili so jih šele leta 1909. Če so uradni podatki pravilni, je bil zadnji ris v Sloveniji ustreljen leta 1908, in sicer na Štajerskem (Gregori, 1973).

Danes si lahko razlagamo njegovo 'popolno iztrebitev' na različne načine, vendar je verjetno k temu veliko prispeval njegov teritorialni način življenja. Ko si posamezni odrasli risi prisvojijo del primerne prebivališča, ki ga branijo pred drugimi risi, območje svoje navzočnosti tudi vidno označijo. Ravno to razpoznavanje teritorialnih in drugih znakov risje prisotnosti je človeku, lovcu, omogočilo, da je lahko risa pričakal pri ostankih plena, mu nastavljal past na stečino ali ga v teritoriju izsledil s tropom izurjenih psov (Adamič, 2002). A lov je bil le eden izmed razlogov za njegovo izumrtje na območju Slovenije. Verjetno sta k temu še pomembneje botrovala krčenje gozdov in manjšanje prehranske baze, saj so bili proti koncu 19. stoletja prostoživeči kopitarji v Sloveniji praktično iztrebljeni (Kos in sod., 2005).

Da bi naravi vrnil, kar ji je bilo odvzeto, se je uprava lovišča 'Rog' KGP Kočevje odločila, da risa ponovno naseli v svoje lovišče (Gregori, 1973). Tako so januarja 1973 iz karantene živalskega vrta Stromovka pri Ostravi na Slovaškem v pripravljeno karantensko oboro pripeljali tri samce in tri samice, ki naj bi bili odlovljeni v slovaških Karpatih, v pogorju Rudohorje. Na območju Trnovca v Kočevskem Rogu so bili v obori nameščeni po parih in

nato, po 46 dnevni karanteni, izpuščeni (Čop, 1994; Adamič, 2002). V naslednjih letih se je populacija številčno krepila in prostorsko širila (Kos in sod., 2005). Koren in sod. so leta 2006 zapisali, da se slovenska reintrodukcija risa smatra za eno izmed najbolj uspešnih v Evropi. Ključen za uspešnost reintrodukcije je namreč prazen prostor z ugodnimi razmerami (Ballou, 1998), kar je bilo značilno za to novo osnovano populacijo. Koncem leta 1976 je bilo verjetno v populaciji okoli 20 risov (Kos in sod., 2005) in ravno zaradi hitrega porasta populacije so že dve leti kasneje legalizirali lov na risa. Leta 1984 je prvi ris dosegel Julijske Alpe in prečkal mejo v Italijo (Čop in Frkovic, 1998). Kljub lovu se je rast populacije nadaljevala in v devetdesetih letih je že poseljeval zahodno polovico Slovenije, na jugu pa dosegel zahodne bosanske planine (Kos in sod., 2005).

Slika 4: Razširjenost evrazijskega risa (*Lynx lynx*) v Sloveniji in bližnji okolici (Arx in sod., 2004).

Pri nas bivata dve subpopulaciji risa. Razmejuje ju avtocesta Jesenice – Ljubljana – Trst. Severnozahodno od avtoceste je alpska subpopulacija, ki prehaja v Furlanijo – Julijsko Krajino, jugovzhodno od avtoceste pa prebiva dinarska subpopulacija, ki je večja in prehaja na Hrvaško. Staniša in sod. so leta 2001 zapisali, da ris stalno poseljuje zahodni del

Slovenije, posamič pa se pojavlja tudi v Karavankah, Kamniško-savinjskih Alpah in na Menini. Po njihovem navajanju, območje južno od avtoceste Ljubljana – Kozina še vedno predstavlja številčno pomemben del, kjer naj bi živelo 30–40 risov, medtem ko naj bi severno od avtoceste živelo še okoli 10 osebkov.

Tudi leta 2005 je bilo število risov v Sloveniji še spodbudno, čeprav najverjetneje ni presegalo 40 osebkov. Kljub temu so razpoložljivi podatki zadnjih let začeli vzbujati skrb, saj so kazali, da populacija stagnira ali upada. Možni vzroki naj bi bili poslabšanje prehranske baze v zadnjem desetletju, kot posledica precejšnjega zmanjšanja številčnosti srnjadi in jelenjadi v dinarskih gozdovih, ter seveda dejstvo, da je celotna risja populacija izvirala iz šestih živali (Krofel, 2005). Nova populacija je nedvomno doživela učinek osnovatelja (*founder effect*) in nadaljnje siromašenje genskega sklada zaradi parjenja v sorodstvu (Čop, 1994; Čop in Frkovič 1998).

1. 5 ČLOVEK IN RIS

1. 5. 1 Povezava med človekom in risom

V večini predelov, kjer ljudje sobivajo z velikimi zvermi, obstajajo konflikti (Sillero-Zubiri in Laurenson, 2001). Najbolj razširjen konflikt je kompeticija za različne vire, kakršen je npr. naravni plen (Sillero-Zubini in sod., 2006). Tako je bila realna ali domnevna kompeticija vzrok, da so lovci na lose (*Alces alces*) in karibuje (*Rangifer tarandus*) v Kanadi in Aljaski pričeli ubijati volkove, da bi povečali število svoje lovne divjadi (Harbo in Bean, 1983; Gasaway in sod., 1992). Breitenmoser (1998a) je zapisal, da se tudi lovci srnjadi iz Alp pritožujejo nad zmanjšanjem števila lovne divjadi, kot posledica reintrodukcije risa. V Evropi se konflikti z velikimi zvermi nanašajo tudi na plenjenje domače živine (Linnell in sod., 1996; Kaczensky, 1999) in v redkih primerih tudi na napade na ljudi (Swenson in sod., 1999). Ker bo ris kot veliki plenilec za ohranjanje vitalne populacije vedno potreboval obširna gozdna območja, bo zaradi fragmentacije teh območij prihajal do stika z ljudmi in zatorej vedno tudi v konflikt z določenimi človeškimi dejavnostmi (Molinari-Jobin in sod., 2003).

Upadanje populacij velikih zveri na eni strani in naraščanje urbanizacije na drugi je pripeljalo do spremembe v odnosu do velikih zveri. Ohranjanje narave ter zaščita prostoživečih vrst sta danes postali pomemben del javnega zavedanja (Schröder, 1998). A vendar, stari konflikti lokalno še vedno obstajajo. To se kaže preko močnega nasprotovanja nekaterih lovcev in kmetov do okrevanja velikih zveri (Kaczensky in sod., 2003). Četudi so lahko finančne izgube majhne, zna okrevanje velikih zveri delovati kot grožnja tradicionalnemu življenjskemu stilu in pogosto osvetljuje vrzeli med ljudmi urbane ter podeželske sodobne družbe (Breitenmoser, 1998a; Kvaalen, 1998).

Ko govorimo o odnosu ljudi do živali seveda ne moremo zanemariti pomembne vloge mitologije. Tako Wallner (1998) domneva, da vloga, ki jo živali igrajo v mitoloških zgodbah, vpliva na večji strah pred volkom kot pred risom ali lisico. O risu namreč ni našel nobene legende ali izkazane močnejše vloge. Če pa že, so te, kot piše Schenda (1995) vezane na njegovo inteligentnost in hitrost lova. Gregori (1973) je risa vendarle opisal kot dobro znan lik iz pregovorov in rekov. Ugotavlja, da mu pripisujejo veliko krvoločnost, ki naj bi se kazala že v njegovem pogledu; kadar hočemo za nekoga poudariti, da gleda hudobno, rečemo, da gleda kot ris.

1. 5. 2 Pomen socioloških raziskav pri upravljanju velikih zveri

Domovanja velikih zveri v Evropi sekajo prometnice. V njih se razprostirajo pašniki in naselja. Takšno stanje ustvarja pogoje za konflikte in v takšni luči poznamo tudi velike zveri v Sloveniji – kot živali, ki ogrožajo človeka in njegovo premoženje (Tome, 2007), ter kot tekmece pri lovu parkljarjev (Dahle, 1996). Tako za ohranitev risa kot konfliktne vrste ni dovolj le primeren habitat in definicija njegovega statusa, temveč je uspeh v večji meri odvisen od strinjanja vseh interesnih skupin na lokalni ravni (Molinari-Jobin in sod., 2003). Ali kot trdi Bath (1994a), je pri vrstah, ki izzovejo močan čustven odziv, kot ga velike zveri, to v enaki meri biološki kot socio-politični problem. Večina težav pri upravljanju prostoživečih vrst se začne kot biološki problem, a sčasoma preide v sociološkega (Teague, 1979).

Interesno skupino, specifičen del javnosti, lahko opredelimo kot skupino, na katero imajo lahko sprejete odločitve pozitiven ali negativen vpliv in ki lahko na upravljanje s populacijo divjih živali vpliva tudi sama. V Evropi so se za najpomembnejše interesne skupine pri upravljanju z risom izkazali lovci, gozdarji, živinorejci in nekatere 'zelene' nevladne organizacije. Ravno identifikacija interesnih skupin in izbira načina njihovega vključevanja v sprejemanje odločitev predstavlja prvi korak v procesu vključevanja javnosti v sprejemanje odločitev (Kos in sod., 2005).

V realnosti je človek osrednja upravljaljska tema in priznanje te osrednje vloge ljudi bo izboljšala našo sposobnost ohranjanja narave (Jacobson in McDuff, 1998). Na tem mestu imajo izjemen pomen sociološke raziskave pri naravovarstvu. Razne raziskave stališč, mnenj, odnosov, znanj in še česa, večajo splošno razumevanje človekovega dojemanja npr. narave, velikih zveri ter, konkretno v našem primeru, risa. Po besedah Jacobsona in McDuffa (1998) bo to razumevanje omogočilo sposobnost odziva na različne socialne interese pri ohranjanju narave. Pridobljene informacije bodo pomagale identificirati zaskrbljenost javnosti že pri zgodnjem procesu načrtovanja upravljanja in omogočale vpogled v spremembe teh skrbi skozi čas (Bath, 1998).

Treba je razumeti znanstvene vidike škode in tudi način dojemanja konflikta. Prizadete skupnosti so nagnjene k višjemu vrednotenju zaznav in anekdot, medtem ko politiki, znanstveniki in zunanje skupnosti težijo k višjemu vrednotenju znanstvenih ukrepov (Sillero-Zubiri in sod., 2006). Zdi se, da postaja tradicionalni pristop h konfliktu, torej označitev lokalnega prebivalstva za problem, čeprav je to deloma morda lahko tudi res, na srečo zastarel. Njihovo vključevanje v iskanje rešitev se namreč kaže kot ključno (Sillero-Zubiri in Laurenson, 2001). Ključ do sodobnega upravljanja prostoživečih vrst je torej sposobnost reguliranja človekovega vpliva na prostoživeče vrste. In kadar je le možno, tudi tak vpliv na prostor, ki omogoča sobivanje ljudi ter prostoživečih živali (Filion in Parker, 1984). Ali kot je zapisal Breitenmoser (1998a), da upravljanje prostoživečih vrst pravzaprav pomeni upravljanje človeka. Zato morajo biti sociološke raziskave integrirani del znanstvenega programa za upravljanje velikih zveri, saj je po navedbi Tomeja (2007) v prenaseljeni Evropi bodočnost velikih zveri v celoti v rokah človeka.

1. 5. 3 Stališča

1. 5. 3. 1 Uporaba stališč v socioloških raziskavah pri upravljanju velikih zveri

Raziskave stališč so priljubljene pri socioloških vidikih upravljanja z velikimi zvermi predvsem zaradi preproste interpretacije in izvedbe ter zaradi njihove uporabnosti pri napovedih vedenja (Manfredo in Bright, 2008).

V raziskavah stališč se proučuje smer (pozitivna ali negativna stališča), jakost stališč njihovi vzroki ter vpliv na vedenje. Uporabne so kot reprezentiven prikaz stališč javnosti za namen sprejemanja upravljalških odločitev, lahko pa služijo tudi kot izhodiščna informacija za spremljanje spreminjanja stališč in prepričanj skozi čas in po izvedbi upravljalških akcij (Bath, 2003).

1. 5. 3. 2 Splošno o stališčih

Stališča zajemajo poznavanje oz. znanje o nečem, do česar imamo pozitivna ali negativna čustva in v zvezi s čimer smo pripravljeni storiti nekaj v prid ali v škodo. Lahko jih imamo do ljudi in stvari, za katere vemo ali menimo, da vemo, da resnično obstajajo (Rus, 2000). So torej naravnost, ki ima svoj objekt. Ta objekt imenujemo stališčni objekt (Rus, 2005).

Stališča vključujejo tri sestavine (Hayes in Orrell, 1998; po Pečjak in Košir, 2002). Prva je sestavna sestavina, ki vključuje pozornost, zaznavanje in znanje v zvezi s stališčnim objektom. Druga je čustvena ali evaluativna sestavina, kjer gre za to, ali imamo do stališčnega objekta pretežno pozitivna ali negativna čustva oz. če ga vrednotimo pretežno pozitivno ali pretežno negativno. Tretja je vedenjska sestavina ali pripravljenost za vedenje, ki se nanaša na to, ali bomo ravnali v skladu s stališčem ali ne. Navedene sestavine niso vedno konsistentne. Na podlagi stališča do nekega vedenja lahko sicer sklepamo na vedenje v skladu s stališčem, vendar pa zveza med vedenjem in stališčem ni enoznačna (Pečjak in Košir, 2002). Ljudje si sicer prizadevajo obdržati skladnost med prepričanji, vrednotami, stališči in vedenjem (Eagley in Chaiken, 1993), vendar nekonsistentnost med temi elementi povzroči tenzijo, ki je motivacija za spremembo.

1. 5. 3. 3 Merjenje stališč

Stališča merimo s stališčnimi lestvicami, ki imajo nekatere skupne značilnosti. Vsaka stališčna lestvica mora imeti najprej natančno, jasno in enoznačno opredeljen objekt stališč (tisto, do česar odnos merimo, lahko je bolj negativen ali bolj pozitiven). Za vsako lestvico je značilen način, na katerega se izraža odnos do objekta stališč (to je lahko stopnja strinjanja z vsebino trditve, ocenjevanje vsebine trditve z različnimi ocenjevalnimi lestvicami itd.). Trditve (postavke) pa morajo biti jezikovno oblikovane tako, da so prilagojene izobrazbenim in kulturnim značilnostim ciljnih skupin udeležencev (Rus, 2000).

Sestava stališčnih lestvic se razlikuje glede na to, ali gre za eno od treh vrst lestvic: Thurstonovega tipa (primerjanje v parih, tehnika navidezno enakih intervalov ter tehnika sukcesivnih intervalov), Likertovega tipa (prepoznamo jo po 5-stopenjski lestvici strinjanja z vsebino posamičnih trditev) ali Guttmanovo lestvico (sestavljena je iz trditev, ki naraščajo po svoji intenzivnosti in na katere se odgovarja z da ali ne) (Rus, 2000).

Hayes (1994; po Rus, 2000) opozarja, da konstrukcija stališčnih lestvic temelji na treh temeljnih predpostavkah. Predpostavljamo, da se lahko stališča besedno izražajo, da ima ista trditev enak pomen za vse udeležence in da se lahko stališče, ki je besedno izraženo, tudi količinsko meri.

1. 5. 4 Sociološke raziskave o velikih zvereh

1. 5. 4. 1 Nekatere ugotovitve

Vrednost, ki jo ljudje pripisujejo divjim živalim velikokrat močno temelji na znanju o le-teh, zato je izobrazba ključno orožje pri njihovem varovanju (Sutherland, 2000, Mishra in sod., 2003). Pričakovali bi, da večje znanje o velikih zvereh sovпада z bolj pozitivnimi odnosi do njih (Bath in Buchanan, 1989), čeprav je v bistvu najti ravno obratno, torej negativno povezavo med stopnjo znanja in sprejetjem velikih zveri. Še posebej to velja za problematične velike zveri (Bath, 1994; Bright in Manfredo, 1995; Kellert in sod., 1996;

Szinovatz, 1997). Kljub temu pa Sillero-Zubiri in sod. (2006) trdijo, da lahko izobrazba in informiranost v splošnem izboljšujeta toleranco, če le delujeta v smeri zmanjšanja domnevne grožnje na bolj realistično stopnjo.

A zanimivo, kot navajajo Keller in sod. (1996), je pri vrstah velikih zveri, ki so ogrožene in katerih populacije upadajo, prisoten trend pozitivnega odnosa ter finančne in emocionalne spodbude. V nasprotju pa ima zelo močan vpliv na negativne odnose do teh živali realna ali domnevna grožnja, ki jo velike zveri predstavljajo za človeka in njegovo premoženje (Korenjak, 1995; Egli, 1998; Keller in sod., 1996; Kvaalen, 1998; Prosen, 2002), s čimer se strinjajo tudi Kaltenborn in sod. (1998), ki ugotavljajo, da na negativni odnos do velikih zveri tipično naletimo v skupinah, katerih ekonomske interese te živali ogrožajo. Na Norveškem se je tako za relativno negativnega izkazal odnos ovčerejcev do velikih zveri, medtem ko je bil med drugimi skupinami, ki so prav tako vpletene v konflikt med velikimi zvermi in domačo živino (biologi in upravljalci prostoživečih vrst), bolj pozitiven (Kaltenborn in sod. (2002).

Splošno velja, da so do velikih zveri bolj negativno nastrojeni starejši ljudje, ženske, ljudje z nižjo izobrazbo, tisti, ki delajo v poklicih, ki so odvisni od naravnih virov, prebivalci podeželja in ljudje, ki živijo znotraj razširjenosti velikih zveri (Hook in Robinson, 1982; Bath, 1991; Keller, 1994; Keller in sod., 1996). Tem ugotovitvam se na podlagi raziskave, ki so jo izvedli na Norveškem, pridružujejo tudi Kleiven in sod. (2004) ter tej pestri množici pripisujejo že omenjeno skupino ljudi, ki so utrpeli škodo zaradi velikih zveri. Ob tem ugotavljajo tudi, da so ljudje, ki ne živijo v neposredni bližini velikih zveri, do slednjih bolj sprejemljivi. Izkazalo se je še, da se najbolj bojijo medveda, nato volka, temu sledi ris, najmanj pa se bojijo rosomaha (*Gulo sp.*). Mnenja so namreč, da sta ris in rosomah potencialno manj škodljiva. Toda ko je šlo za vprašanje o grožnji za človeka, je bilo mnenje za vse štiri vrste enako. Ti rezultati namigujejo, da je osebni strah pred temi vrstami v splošnem drugačen kot iz konteksta razumljeno tveganje, ki ga ljudje zaznavajo. Vsaj del strahu pri splošni javnosti lahko tako povežemo s pomanjkljivim znanjem o ekologiji in velikih zveri. Do podobnih zaključkov glede strahu pred velikimi zvermi so prišli tudi Røskaft in sod. (2003) v raziskavi, ki je bila prav tako izvedena na Norveškem. Dodajajo, da je bil večji strah izražen pri ženskah, potem z večanjem starosti (ne glede na

spol), na podeželju, pri ljudeh z nižjo izobrazbo, tam, kjer v bližini nimajo velikih zveri, in pri tistih, ki jih zunanje aktivnosti ne zanimajo. Zato argumentirajo, da je potrebno za dobro upravljalno strategijo razviti izobraževalne programe, v katerih bodo ljudje lahko pridobili znanja iz biologije in življenjskih okolij velikih zveri ter bodo spodbujani k pridobivanju neposrednih izkušenj z velikimi zvermi v naravi.

1. 5. 4. 2 Izkušnje upravljanja z risom v tujini s sociološkega vidika

Stališča javnosti do velikih zveri, kakršna sta medved in volk, so razmeroma dobro raziskana, medtem ko so stališča javnosti do risa v večji meri neznanka (Kos in sod., 2005).

Hetherington (2006) trdi, da sta za uspešno reintrodukcijo nujna sodelovanje in diskusija vseh podeželskih skupnosti o projektu. V opozorilo navaja vladni projekt reintrodukcije risa v Švici v 1970ih letih, kjer je zaradi pomanjkanja vključevanja javnosti prišlo do občutka, da le-ta ni imela pravice glasu. Ta občutek je bil še posebej močan med ovčerejci in lovci. Posledice so se kazale v ilegalnem ubijanju risov, ki se še vedno redno pojavlja in prispeva pomemben delež k umrljivosti tamkajšnje populacije risa. Podobno opisuje tudi Baumgartner (1998), ki dodaja, da je za boljše sprejetje risa regijam nujno potrebno vrniti odgovornost za njegovo upravljanje ter tudi delno odgovornost za splošne cilje ohranjanja. Pri sociološki obravnavi so sicer prepoznali osnovne interesne skupine, kot so lovci, živinorejci, gozdarji, zelene nevladne organizacije ter turistični sektor, katerih predstavniki so sestavljali delovno skupino. Ta je imela za nalogo izboljšati pretok informacij med omenjenimi interesnimi skupinami, skupino za monitoring ter upravljalci, voditi razpravo o vprašanjih v zvezi z raziskovanjem ter upravljanjem risa, z lovom in ovčerejo ter v primeru konfliktov podati predloge potencialnih rešitev. Lovci so trdili, da je ris dodobra zreduciral populacije prostoživečih parkljarjev in so zaradi tega izrazili željo po redukciji risje populacije.

Hunziker in sod. (1998) so zaradi direktnega konflikta med ovčerejci in risom, torej zaradi risovega plenjenja domačih živali in neposredne ekonomske ogroženosti ovčerejcev, raziskave stališč o risu osredotočili na kmečko prebivalstvo doline Simmental. Na urbanih

območjih znakov težav zaradi risa ni bilo, zato so jih zanemarili. Rezultati raziskave so pokazali, da je poznavanje risa tesno povezano s stališči o njem – ljudje, ki so o risu vedeli več, so imeli o njem bolj pozitivna stališča. Vendar se pri nekaterih pojavlja nezaupanje v znanstvene razlage, pri drugih pa je lahko navzoče nezanimanje za to temo.

Švica je zgleden primer, da lahko že minimalna škoda, ki jo povzroči ris, izzove močno negativno reakcijo javnosti ali določenih interesnih skupin, še posebej živinorejcev. Tam izgube ovac zaradi zveri niso nikoli prekoračile 0,4% skupnega števila ovac, poleg tega so za izgubo prejeli tudi odškodnino. A vendar je večina živinorejcev trdno odločenih, da je treba vse rise in volkove odstraniti iz Švice (Angst, 1998). Strahm (1998) pojasnjuje, da je problem, povezan z risom, v Švici pravzaprav predvsem emocionalne narave. Po navedbi Baumgartnerja (1998), ovčerejce vidijo kot predstavnike podeželskega stila življenja, risa pa kot grožnjo temu stilu.

Po Wölflu (1998) je na vzhodnem Bavarskem, kamor so se risi vrnili po večjih reintrodukcijah na Češkem, in v Nemčiji, osnovni problem za obstoj vrste pomanjkanje zaupanja med interesnimi skupinami. To je posledica slabe komunikacije oziroma slabega pretoka informacij med le-temi. Avtor je mnenja, da je to mogoče rešiti le z iskreno rabo trdih znanstvenih dejstev. Hkrati poudarja še pomembnost lastnosti oseb, ki lahko te informacije verodostojno posredujejo. Trdi, da splošno gledano, večina kmetov in živinorejcev še vedno goji močno zamero do velikih zveri, ki temelji na tradicionalnih zgodbah, ne pa na dejstvih ali znanju. Zato risa vidijo kot veliko nevarnost za njihovo drobnico. Lovci pa se jih bojijo kot močnih kompetitorjev pri lovu na srnjad. Wölfl pri tem opozarja na napako, ki je bila na Bavarskem storjena v sedemdesetih, ko je prišlo do ilegalnega izpusta mladih živali iz živalskega vrta. Posledica tega je bila, da se še 25 let po dogodku duhovi niso pomirili, saj prihaja do kritik zagovornikov risov – napaka je povzročila situacijo, kjer v odnosih vladata nezaupanje in negativna čustva. Leta 1990 je bila med politiki na Bavarskem izvedena sociološka raziskava glede reintrodukcije risa. Rezultati so pokazali, da se jih je 75% strinjalo z vrnitvijo risa, a le manj kot pol bi imelo risa tudi v svoji bližini (Gernhäuser, 1998).

V okviru diplomskega dela Szinovatzejeve (1998) je bil ugotovljen nevtralen do negativen odnos norveške javnosti do risa in medveda, a vendar z nekoliko bolj pozitivnim odnosom do risa. Kvaalen (1998a) je ugotovila, da med norveškimi in švicarskimi kmeti obstaja tendenca povezave risa s socio-političnimi grožnjami agrikulturi, četudi so v obeh državah materialne izgube zelo nizke in ne vplivajo na prihodek kmetov, saj ti dobijo nadomestila.

V sosednji Hrvaški, s katero si Slovenija deli današnjo populacijo risov, so stališča interesnih skupin vključili v sprejemanje odločitev preko neposrednega vključevanja predstavnikov interesnih skupin v izdelavo Načrta upravljanja z risom na Hrvaškem (Majić in sod., 2002). Predstavnike delovne skupine so interesne skupine oziroma organizacije predlagale same, predstavniki pristojnega ministrstva pa so pri izdelavi načrta enakopravno sodelovali z vsemi udeleženci. Tako so odločitve sprejemali na temelju konsenza in v okviru obstoječe zakonodaje. Načrt je bil končan leta 2002, končni rezultat so sprejele vse interesne skupine, vendar je bilo treba na podpis pristojnega ministra potem čakati dve leti (Kos in sod., 2005).

1. 5. 4. 3 Dosedanje izkušnje z upravljanjem z risom v Sloveniji s sociološkega vidika

Naselitev risa v Sloveniji je bila leta 1973 načrtovana in izvedena brez upoštevanja javnega mnenja. Lokalni prebivalci ter lovci, oboji so v konkretnem primeru prizadeta ciljna skupina, so za naselitev izvedeli šele iz medijev, ko so bili risi že izpuščeni iz karantenske ograde. Vplivanja na pozitivno javno mnenje ni bilo ne pred naselitvijo niti po njej (Adamič, 2002). Med leti 1994 in 2003 je v Sloveniji prišlo do porasta konflikta med ljudmi in velikimi zvermi, kar je sovpadalo z naraščanjem populacij velikih zveri, pa tudi z naraščanjem števila živine (Adamič in sod., 2004).

Morda je razumljivo, da ima prebivalstvo, ki ni vajeno živeti z velikimi zvermi, pomisleke glede njihove vrnitve v pokrajino (Hetherington, 2006). To je z diplomskim delom delno dokazala Korenjak (1995), ki je ugotovila očitno nestrinjanje avstrijskih kmetov do sobivanja z velikimi zvermi v Avstriji, medtem ko so slovenski kmetje večinoma le menili, da velike zveri sodijo v slovenske gozdove. Tudi rezultat primerjave stališč slovenskih in avstrijskih lovcev je dal podoben negativen rezultat, v nasprotju pa so bili tako slovenski

kot avstrijski gozdarji do velikih zveri naklonjeni. Namreč, leta 1976 so se tudi Avstrijci odločili ponovno naseliti risa, in sicer v kraju Murau, na štajersko-koroški-solnograški meji. Pričakovali so, da se bosta slovenska in avstrijska populacija združili v Karavankah (Čop, 1988). Rezultat, ki ga je pridobila Korenjak nakazuje pomembnost neprekinjenega sobivanja ljudi in velikih zveri. Iz študije je razvidno, da ljudje v Sloveniji od vseh zveri najmanj poznajo risa. Avtorica zato ugotavlja, da tako v Avstriji kot Sloveniji obstaja potreba po boljši informiranosti o velikih zvereh, kar še zlasti velja za volka in risa. S tem se strinjajo tudi Adamič in sod. (2004), ki so mnenja, da bo pomembna naloga v prihodnosti izboljšanje splošnega znanja o varovanju ranljivih vrst. To potrjuje tudi Hetherington (2006), ki navaja, da imajo lahko ljudje, ki risa ne poznajo, nejasne predstave o njegovi velikosti, njegovem življenjskem okolju in posledično domnevajo, da zanje predstavlja fizično grožnjo.

Druga tovrstna raziskava v Sloveniji (Prosen, 2002) je pokazala slabo poznavanje biologije in problematike velikih zveri. Večji delež anketirancev namreč na osnovi njihovih bioloških razlik ni ločilo med volkom, medvedom ter risom. Najboljše znanje so pokazali zaposleni na Biotehniški fakulteti, najslabše pa lastniki drobnice. Skupini z največ predsodki do velikih zveri sta novinarji in naključno izbrani člani lovskih družin. Pri anketirancih z višjo izobrazbo se je pokazala večja naklonjenost velikim zverem, kar se je še najjasneje izrazilo pri lovcih.

Najnovejša raziskava stališč širše javnosti in lovcev je bila izvedena pod okriljem projekta DinaRis. Opisna analiza rezultatov je bila narejena z istim anketnim vprašalnikom in vzorcem kot v raziskavi te diplomske naloge. Majić (2008) je ugotovila, da je splošen odnos javnosti in lovcev do risa v Sloveniji pozitiven ter da obstaja močna podpora obojih k dolgoročni ohranitvi risa pri nas. Še posebej pri širši javnosti. Pa tudi, da je znanje o risu veliko večje pri lovcih, a da hkrati poznavanje biologije in statusa te vrste v Sloveniji verjetno ni ključno pri oblikovanju odnosa do risa. Oboji, tudi rejci drobnice, menijo, da je škoda zaradi risa majhna in se ne strinjajo z odstrelom te živali le zaradi tega. Avtorica je podala tudi zanimivo spoznanje, da se skoraj polovica (42%) lovcev strinja z izjavo, da je vpliv risa na srnjad nesprejemljiv. V nasprotju s tem pa je nemajhen odstotek (38%) lovcev menil, da ris nima pomembne vloge pri uravnavanju srnjadi. Lovci sicer trdno verjamejo,

da je osnovni namen lovstva naravovarstvo, zato meni, da bi se s posredovanjem objektivnih znanstvenih podatkov o dejanskem vplivu tega predatorja na plensko vrsto lahko verjetno zagotovila večja enotnost med lovci. Dalje je ugotovila, da je pri skoraj tretjini širše javnosti izražen strah pred risom, medtem pa jih je le malo menilo, da so tam, kjer risi živijo v bližini ljudi, napadi risa na človeka pogosti. Lovci so obojemu skoraj enotno nasprotovali. Večji del anketirancev se je strinjal s plačevanjem odškodnin in primerno zaščito domačih živali pred risom, ki bi bila zakonsko določena, ter z dodatnim subvencioniranjem zaščite domačih živali pred napadi. Niso pa se strinjali z izplačilom odškodnin za tiste, ki ne bi imeli primerne zaščite domačih živali pred velikimi zvermi. Kar se tiče upravljanja z risom, so oboji podprli sodelovanje s sosednjimi državami in v večini izrazili tudi podporo dodatni doselitvi risov iz tujine, če bi bilo to za obstoj populacije potrebno. Dober del širše javnosti je bil sicer nevtralen pri mnenju, da je trenutno število risov dovolj šljne za njegov dolgoročni obstoj v Sloveniji, medtem ko so bili lovci deljeni na pol. Torej si niso bili enotni, kako je s številčnostjo risov pri nas, a v vsakem primeru so se oboji strinjali, da je risa v Sloveniji potrebno ohraniti.

Adamič (2002) navaja, da se zaradi škode, ki jo povzročajo velike zveri, nedvomno prožijo odklonilna stališča prizadetih lokalnih prebivalcev do varstva te živalske skupine. Zaradi tradicionalnega odklonilnega stališča do velikih zveri v območjih, navezanih na pašno živinorejo, ne bo lahko pridobiti soglasja lokalnih skupnosti. Zlasti ne brez dodatnih investicij države v preventivno varstvo človekove lastnine in konkretna povračila nastale škode. Neupoštevanje tistih skupin lokalnih prebivalcev, ki so zaradi zakonskega varstva velikih zveri neposredno prizadete, lahko izniči smisel in pričakovanja najboljših varstvenih projektov. Ljudi prisili, da vzamejo 'pravico v svoje roke', kar je seveda najslabša rešitev.

1. 6 VARSTVENI STATUS RISA V SLOVENIJI

Ogroženost risa je bila v Sloveniji prvič opredeljena leta 1992 v Rdečem seznamu ogroženih sesalcev (Mammalia) v Sloveniji (Kryštufek, 1992).

IUCN, rdeči seznam ogroženih živalskih vrst na svetovni ravni (The IUCN ..., 2010), obravnava risa v kategoriji 'Least Concern' (Lc) s stabilnim populacijskim trendom. Na

svetovni ravni ris torej ne sodi med ogrožene vrste, seveda pa je popolnoma drugačna slika glede na posamezne populacije. Alpska populacija risa je na primer mnogo bolj ogrožena. Glavni dejavniki ogroženosti so: izguba/degradacija habitata, lov in spremembe v naravni dinamiki plenilskih vrst oz. v prehranski bazi.

Ohranjanje risa posredno ali neposredno obravnava več mednarodnih pogodb (konvencij) na svetovni in evropski ravni:

KONVENCIJA O BIOLOŠKI RAZNOVRSTNOSTI: ratificirana leta 1996 (Ur. l. RS, 30/96, MP, št. 7). Cilji te konvencije so ohranjanje biotske raznovrstnosti, trajnostna uporaba njenih komponent, poštena in pravična delitev koristi od uporabe genskih virov skupaj z ustreznim dostopom do njih ter primernim prenosom ustreznih tehnologij.

CITES (Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, washingtonska konvencija): Slovenija jo je ratificirala leta 1999 (Ur. l. RS, št. 31/99). Ris je naveden v dodatku II, kjer so zajete vrste, ki:

- i) niso nujno ogrožene do meje izumrtja, lahko pa to postanejo, če se trgovina z njimi ne omeji oz. nadzoruje;
- ii) so tako podobne ogroženim vrstam iz dodatka I, da jih je težko razlikovati.

Na evropski ravni obravnava ohranjanje rastlin in živali ter njihove življenjske prostore Bernska konvencija (Konvencija o varstvu prostoživečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov): Slovenija jo je ratificirala leta 1999 (Ur. l. RS, št. 17/1999). V dodatku III je ris naveden kot zavarovana vrsta, s katero je dovoljeno upravljati ob nadzoru in predpisanih varstvenih ukrepih. Lov s strelnim orožjem ali pastmi je dovoljen skladno s tradicionalnim upravljanjem držav članic, vendar le, če ne ogroža populacije. Lov mora biti dovoljen le točno v definiranem obdobju oziroma prepovedan, če je to potrebno za vzpostavitev dovolj velikih populacij. Prodaja živali in izdelkov iz njih mora biti regulirana. Ta konvencija je sprejela tudi Akcijski plan varstva evrazijskega risa v Evropi, kjer so med drugim navedena priporočila za upravljanje z risom v Sloveniji.

Aarhuška konvencija (Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah), ratificirana leta 2004 (Ur. l. RS, 62/2004). Temelji na doktrini trajnostnega razvoja, katerega glavno vodilo je doseganje družbenega soglasja pri okoljskem odločanju z vključevanjem vseh interesnih skupin v procese odločanja. Izvajanje te konvencije ima zelo pomemben vpliv na postopke odločanja o okoljskih zadevah, med katere nedvomno sodi tudi upravljanje z risom.

Za skladno izvajanje mednarodnih konvencij ter doseganje skupnih ciljev na področju varstva narave na območju Evropske unije je v evropskem pravnem redu tudi nekaj predpisov, ki urejajo to področje:

Direktiva o habitatih (Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst – Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the Conservation of natural habitats of wild fauna and flora, OJ L 206 22. 7- 1992) je eden izmed temeljnih predpisov s področja varstva narave na področju EU, ki so ga države članice dolžne prenesti v svojo zakonodajo. V dodatku II je ris zapisan kot vrsta, za katero je potrebno skladno z interesi celotne EU določiti posebno varstveno območje (razen za finsko populacijo). V dodatku IV pa je zapisan kot vrsta, ki je pomembna za skupnost (*Species of Community interest*) in ki jo je treba strogo varovati. Območja Nature 2000 v Sloveniji, ki so opredeljena za ohranjanje risa: Bloščica, Gorjanci – Raduha, Javorniki – Snežnik, Julijske Alpe, Kočevsko, Krmsko hribovje – Menišija, Nanoščica, Notranjski trikotnik, Radensko polje – Viršnica, Ribniška dolina, Rinža, Trnovski gozd – Nanos.

V Evropski uniji so se po vključitvi držav iz srednje in vzhodne Evrope močno spremenile razmere glede velikih zveri. Postalo je jasno, da je treba tudi upravljanje z velikimi zvermi usklajevati med posameznimi državami, ki si delijo populacije. Zato je po dveh večjih raziskovalnih projektih in temeljitih razpravah Evropska komisija izdala Smernice za upravljanje velikih zveri na ravni populacij (Guidelines for population level management plans for large carnivores). Zapisani so geografska razširjenost populacij, njihova genetska in demografska struktura, povezljivost z drugimi populacijami, trenutno upravljanje, upravljalni predlogi in status populacij v IUCN. Dinarska populacija risa je opredeljena kot ogrožena (endangered), majhna in izolirana od drugih populacij. Na Hrvaškem je

zavarovana od leta 1995, v Bosni in Hercegovini je njen status neznan, v Sloveniji pa je s pridružitvijo Evropski Uniji leta 2004 zavarovana tudi s Habitatno Direktivo. Predlagajo skupno upravljalno strategijo vseh treh držav, izboljššan in kontinuiran monitoring risa ter njegovega plena. Vzhodno alpska populacija pa je opredeljena kot kritično ogrožena (Critically endangered) in majhna. Populacija je zavarovana v vseh alpskih deželah. Predlagajo nadaljevanje monitoringa njegovih demografskih in genetskih parametrov, promocijo širjenja risa in izboljšano sprejemanje te živali s strani lokalnih prebivalcev.

Pravno varstvo risa v Sloveniji je določeno z zakoni, uredbami:

Po drugi svetovni vojni, od leta 1976 je bil ris vključen v Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter upravljanju lovišč, od leta 2004 pa je zavarovan. Razlog za zavarovanje je predvsem ogroženost, ki je utemeljena v rdečem seznamu ogroženih živalskih vrst.

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2, Ur. l. RS, 96/2004) je temeljni zakon, ki v Sloveniji ureja varstvo narave. Zakon določa med drugim tudi obvezo ohranjanja biotske raznovrstnosti, posebno pozornost pa namenja ogroženih vrstam. Te so posebej opredeljene s posebnim predpisom Vlade (Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam; Ur. l. RS, št. 82/2002, 42/2010). Ris je naveden v prilogi 3 kot izumrla vrsta (Ex), novo naseljena populacija pa je označena kot prizadeta (E).

Zavarovanje natančneje opredeljuje Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (Ur.l. RS, št. 46/2004, 109/2004, 84/2005, 115/2007, 96/2008, 36/2009). S to uredbo se zavarujejo ogrožene prosto živeče živalske vrste, predpišejo pravila ravnanja, poseben varstven režim in ukrepi varstva ter smernice za ohranitev habitatov živalskih vrst z namenom ohranitve ugodnega stanja teh vrst. Z varstvenim režimom in varstvom habitatov se zagotavlja tudi varstvo mednarodno varovanih živalskih vrst. Je podlaga za ukrepe varovanja vrst. Ris je naveden v poglavju A, priloga 1 in 2. Določa, da je risa prepovedano loviti, ubijati, raniti, vznemirjati, ga zadrževati v ujetništvu, prevažati, prenašati, prodajati, zamenjati ali ponuditi za prodajo oz. zamenjavo z živimi ali mrtvimi živalmi.

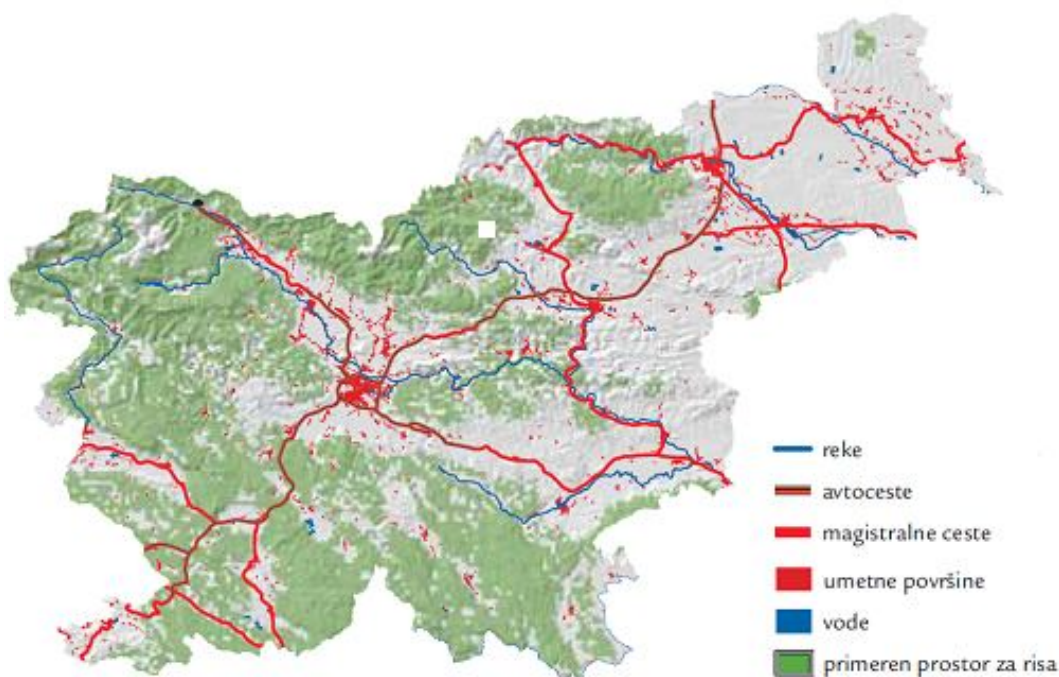
Stanje risa se redno spremlja in tako lahko Ministrstvo za okolje in prostor na osnovi podatkov o njegovi številčnosti, opažanj in realizaciji odstrela v preteklem obdobju, škodi na domači živini in drugih podatkih, izda odločbo o izrednem odstrelu določenega števila risov. Odločba se izdaja za vsako leto posebej (Jonozovič, 2003). Z vidika zakonov je varstvo risa v Sloveniji torej natančno opredeljeno, kar pa še manjka, je nacionalni plan upravljanja z risom (Molinari-Jobin in sod., 2003), ki bi omogočal izvajanje teh zakonov. In ker si dinarsko populacijo risa delimo s Hrvaško ter Bosno in Hercegovino, alpsko pa z ostalimi alpskimi državami, je mednarodno sodelovanje ključnega pomena.

1. 7 PRIHODNOST RISA V SLOVENIJI

1. 7. 1 Trenutno stanje

Prihodnost risa v Sloveniji je vprašljiva. Koren in sod. so še leta 2006 pisali, da ostaja slovenska populacija risa ena izmed najbolj vitalnih populacij v Evropi. Vendar danes, leta 2010, to več ne velja.

Rezultati mednarodne delavnice o prihodnosti upravljanja z ogroženimi populacijami evrazijskega risa v Evropi, ki je potekala od 3. do 5. februarja 2010 v Poljčah v Sloveniji, so pokazali, da je dinarska populacija risa, kateri pripada tudi ris v Sloveniji, trenutno med najbolj ogroženimi v Evropi. Kljub začetnemu uspehu in bliskoviti rasti je slovenska populacija v zadnjih 10–15 letih začela močno upadati, tako da mu danes ponovno grozi izumrtje. Po ocenah živi trenutno v Sloveniji le še okoli 20 odraslih risov (Prihodnost risov ..., 2010). Čeprav je glede na prostorski model in podatke o velikosti centrov aktivnosti iz Švice v Sloveniji prostora za 135 risov. Zanj je primernih kar 42,9% celotne površine Slovenije oz. 8.687 km² površin (Kos in sod., 2005).

Slika 5: Karta modela primerne habitata za risa v Sloveniji (Kos in sod., 2005: 137).

Najverjetnejša vzroka za trenutno zaskrbljujoče stanje sta parjenje v sorodstvu in ilegalni odstrel. Težko je trditi, kateri je pomembnejši, vsekakor pa lahko posamič ali skupaj pripeljeta do ponovnega izginotja te vrste pri nas (Prihodnost risov ..., 2010). In, kot ugotavlja Krofel (2005), kakršenkoli je že razlog, v vsakem primeru bi bilo ironično, če bi kljub vsem zakonom, konvencijam in direktivam o varovanju risa kot ogrožene živalske vrste, prišli do istega rezultata kot pred stotimi leti, ko so za ubite rise še izplačevali nagrade.

Vsekakor pa obstoj, razvoj naše alpsko-dinarske metapopulacije ni pomemben le lokalno za Slovenijo, temveč tudi za obstoj risa v srednjeevropskem prostoru. Razvoj populacije, ki bi bila sposobna preživeti skozi daljše obdobje (nekaj stoletij ali tisočletij), je zaradi risovega načina življenja – teritorialni samotar, ki rabi velik prostor –, možen le na velikem območju. A ker je srednjeevropski prostor risa razdrobljen, je lahko le ob pazljivi uporabi in pazljivih nadaljnjih posegih omogočeno ustrezno prehajanje risa med posameznimi habitatnimi krpami. To pomeni, da sta slovenski prostor in ris izjemnega pomena tako za repopulacijo alpskega prostora (Breitenmoser in sod., 2000), kakor tudi za

nadaljnje zagotavljanje povezave med alpsko in dinarsko subpopulacijo (Kos in sod., 2005).

1. 7. 2 Rešitve: kako ohraniti risa v Sloveniji

Parjenje v sorodstvu je posledica majhnega števila risov (šest živali), ki so bili leta 1973 ponovno naseljeni v Sloveniji. Glede na izkušnje iz drugih populacij risov in podobnih živalskih vrst je verjetnost za dolgoročno preživetje naše metapopulacije brez dodatnih ukrepov majhna (Prihodnost risov ..., 2010).

Če želimo risa pri nas ohraniti, bo skoraj gotovo potrebno v naravo doseliti nekaj osebkov iz katere druge evropske populacije risov. Ker je povezljivost med našimi risi in katero drugo populacijo malo verjetna, je dodatna doselitev kratkoročno edina rešitev za povečanje genetske pestrosti. Vendar pa je takšna dodatna naselitev zelo kompleksen proces, v katerega morajo biti poleg strokovnjakov vključeni tudi širša javnost, posamezne interesne skupine (lovci, rejci drobnice, naravovarstveniki itd.) in vladne organizacije (Prihodnost risov ..., 2010).

Obseg ilegalnega odstrela je zelo težko ovrednotiti in še težje preprečiti. Vsekakor pa imajo ob trenutni nizki številčnosti in prizadetosti zaradi parjenja v sorodstvu lahko že dejanja peščice posameznikov za populacijo usodne posledice (Prihodnost risov ..., 2010). Res, da občasno pride tudi do napadov na domačo živino (v 84% primerov so bile to ovce), za katere pa država lastnikom izplačuje odškodnine skupaj s stroški zaradi izpada ali odloga vzrejnega cilja. Nasprotno je za človeka ris popolnoma nenevaren. Do zdaj še namreč ni podatka, da bi zdrav ris kdaj napadel človeka (Krofel, 2005). Pri vplivu, ki ga ima ris na nekatere vrste divjadi, se pogosto pretirava, kar vodi do sovraštva do risa (Krofel in sod., neobjavljeno, 2010). Zato je pomembno boljše sodelovanje z lovci, ozaveščanje o trenutni kritični situaciji in resno obravnavanje dejanj ilegalnega odstrela (Prihodnost risov ..., 2010).

1. 7. 3 Morebitna dodatna doselitev risa v Sloveniji

Ob zavedanju, da se večina težav pri upravljanju prostoživečih vrst začne kot biološki problem, ki sčasoma preide v sociološkega (Teague, 1979), je torej uspeh varovanja prostoživečih vrst, v našem primeru risa, v večji meri odvisen od strinjanja interesnih skupin na lokalni ravni (Molinari-Jobin in sod., 2003) ter lokalnega prebivalstva do dotične živalske vrste. Osnova, ki lahko interesne skupine in širšo javnost pripelje do skupnega jezika, je dobro poznavanje stališč le-teh do obravnavane živalske vrste ter namenjenega varstvenega ukrepa. Če želimo torej v Sloveniji dodatno doseliti nekaj risov, ki se bodo v prihodnosti uspešno razmnoževali in vključili v okolje, moramo med drugim dodobra spoznati mišljenje tistega dela javnosti, ki je posredno ali neposredno vezana na ta poseg. V naši raziskavi smo se osredotočili na lovce kot eno izmed pomembnih interesnih skupin in širšo javnost, del katere so tudi lovci, ki oboji živijo ali delujejo na področju razširjenosti dinarske populacije risa v Sloveniji.

V Evropi so se lovci izkazali za eno izmed najpomembnejših interesnih skupin pri upravljanju z risom (Kos in sod., 2005). Imajo neposreden in posreden vpliv na risa ter njegovo življenjsko okolje. Zatorej je zelo pomembno, da za nadaljnje uspešno varovanje te živali pri nas, dobro poznamo njihova stališča do risa, do njegove morebitne dodatne doselitve ter jih pri nadaljnjem varovanju risa tudi upoštevamo. Širnik (2004) navaja, da so se skozi zgodovino lovstva kazali zelo različni interesi znotraj le-tega ter tudi zelo različni odzivi v odnosih oblasti in javnosti do lovstva. Redno se namreč pojavljajo podobna ali celo enaka vprašanja in dvomi o tem, kaj je v lovstvu prav in kaj narobe. Z višjo izobraženostjo lovcev ter z večjim splošnim znanjem o naravi poznamo vedno bolj trdne strokovne odgovore na vprašanja o divjadi, naravi in okolju.

Večino prazgodovinskega obdobja je bil obstoj človeške vrste oprt na lov divjadi za prehrano, ko je imel človek do divjadi predvsem odnos živalskega plenilca (Širnik, 2004). Med lovci in velikimi zvermi, v našem primeru risom, gre torej za zelo star konflikt; kompeticijo za divji plen. V tem visoko specializiranem plenilcu lahko lovci vidijo konkurenta zlasti pri lovu na srnjad, po drugi strani pa je lahko zanje zanimiv tudi kot lovna vrsta.

Danes naj bi bil ta odnos le nekoliko drugačen oz. razširjen. Etični kodeks slovenskih lovcev namreč med drugim govori o spoštovanju narave, uresničevanju načel trajnostne rabe narave ter o delovanju po strokovnih smernicah (anonimni avtor, 1999). Tudi kadar je govora o varstvu narave na področju Slovenije, so lovci iz vodstva organizacije pogosto nosilci različnih naravovarstvenih idej. Npr. vodijo akcije za varstvo divjadi, ptic ter za zavarovana območja (Širnik, 2004). Leta 1973 so tako v sodelovanju z drugimi strokovnjaki izpeljali ponovno naselitev risa na Kočevskem, kar pomeni, da sodijo med pionirje varstva ponovno naseljenega risa pri nas. Sodobni lovci naj bi torej bili ljubitelji narave, ki delujejo po načelih strokovnosti in ki lahko po legalni poti vplivajo na dogajanje v naravi, kot taki pa so zelo pomembna interesna skupina za nadaljnjo ohranitev risa v Sloveniji.

Zanemariti ne smemo tudi širše javnosti, ki živi na območju velikih zveri, saj obstaja med raziskovalci soglasje, da je mnenje lokalnega prebivalstva za upravljanje s temi vrstami najpomembnejše (Ericsson in Heberlein, 2003; Naughton-Treves s sod., 2003). Za Slovenijo sicer res velja, da lahko državljani v zvezi z upravljanjem risa med drugim sodelujejo preko delavnic, javnih razprav, sestankov s posameznimi interesnimi skupinami (Kos in sod., 2005), toda običajno se sliši le glas in posledično upošteva interes samo najglasnejših, saj tako imenovana 'tiha večina' na takšnih delavnicah sploh ni prisotna (Bath, 1996). Mnenja teh moramo zato aktivno iskati z raziskovanjem njihovih stališč do velikih zveri in upravljanja z njimi (Ericsson in Heberlein, 2003; Naughton-Treves s sod., 2003). Najprimernejši način pridobivanja reprezentativnih kvantitativnih podatkov celotne populacije v socioloških raziskavah je anketna raziskava (Bath, 1998).

Končni cilj diplomskega dela je bil ugotoviti, če se lovci in širša javnost strinjajo z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji. Ker smo želeli podati čim boljši, utemeljen odgovor na ciljno vprašanje, smo si postavili več delnih vprašanj ali t.i. delovnih hipotez. Zanimalo nas je torej, zakaj tako menijo in s tem tudi, kakšna je povezava, če ta sploh obstaja, različnih komponent, kot so npr. znanje, izkušnje, mnenje, odnos do risa, do predstavljenega mnenja.

Delovna hipoteza 1: Poznavanje in odnos do risa ter prepričanje o njegovi pomembnosti so pozitivno povezani z naklonjenostjo do dodatne doselitve risa ne glede na skupino.

Delovna hipoteza 2: S prepričanjem, da je v Sloveniji premalo risov za njegov dolgoročni obstoj se večja naklonjenost do dodatne doselitve risa ne glede na skupino.

Delovna hipoteza 3: Strah pred risom in mnenje o njegovi škodljivosti sta negativno povezana s strinjanjem do dodatne doselitve risa ne glede na skupino.

Delovna hipoteza 4: Izkušnja, ko je ris povzročil škodo na domačih živalih, je pri širši javnosti povezana z nenaklonjenostjo do dodatne doselitve risa. Tudi pri lovcih ta povezava obstaja, vendar ni tako močno izražena.

Delovna hipoteza 5: Naklonjenost do dodatne doselitve risa v Sloveniji bo pogostejša pri lovcih kakor pri širši javnosti.

Delovna hipoteza 6: Višje kot je izobražena oseba širše javnosti, večja je verjetnost, da bo naklonjena dodatni doselitvi risa. Tudi pri lovcih ta povezava obstaja, vendar ni tako močno izražena.

Delovna hipoteza 7: Zaupanje v svoje poznavanje stanje risa v Sloveniji je v pozitivni povezavi s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa ne glede na skupino.

Delovna hipoteza 8: Prepričanje, da bi v Sloveniji morali povečati število risa, je v pozitivni povezavi z naklonjenostjo do morebitne dodatne doselitvi risa ne glede na skupino.

Delovna hipoteza 9: Med lovci in širšo javnostjo obstajajo razlike glede zaupanja virom informacij o risu.

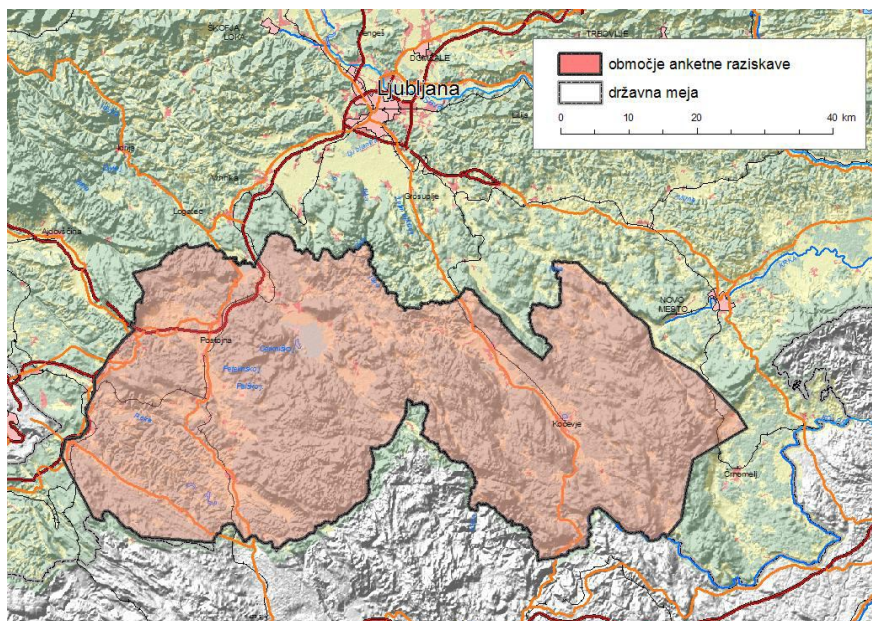
2 MATERIAL IN METODE DELA

2. 1 VZOREC

2. 1. 1 Območje raziskave

Raziskovalno območje je del območja največje razširjenosti risa v Sloveniji, zato v tem delu poteka tudi največ interakcij med risom in človekom. Geografsko in ekološko je povezano z Gorskim Kotarjem na Hrvaškem, s katerim skupaj predstavljata najboljše okolje za risa v severnih Dinaridih. V celoti se prekriva s projektnim območjem projekta DinaRis v Sloveniji.

V raziskavi so sodelovali prebivalci 17 občin J dela Slovenije: Bloke, Cerknica, Črnomelj, Divača, Dolenjske Toplice, Hrpelje-Kozina, Ilirska Bistrica, Kočevje, Kostel, Loška dolina, Loški Potok, Pivka, Postojna, Ribnica, Semič, Sodražica in Žužemberk. Vse občine so del slovenskega dinarskega sveta, razen Divače, Hrpelje-Kozina in Ilirske Bistrice, ki nanj mejijo (Perko in Orožen, 2001). Največja kraja v območju sta Postojna in Kočevje. Del tega predela Slovenije je podeželski, kjer se med drugim ukvarjajo tudi s pašno živinorejo.

Slika 6: Območje raziskave (Majić Skrbinšek, 2008).

2. 1. 2 Ciljna skupina: širša javnost

Širša javnost, ki smo jo izbrali za sodelovanje pri javnomnenjski raziskavi, ima stalno prebivališče na območju raziskave. Vključili smo 218 krajev iz omenjenih 17 občin, kjer je skupno število prebivalstva 79.276. V raziskavo smo skušali vključiti le starejše od 18 let. Te podatke smo pridobili iz popisa prebivalstva za leto 2002 (Popis prebivalstva, ...2002).

2. 1. 3 Ciljna skupina: lovci

Lovci, ki so smo jih izbrali za sodelovanje pri javnomnenjski raziskavi so člani lovskih družin, ki delujejo na območju raziskovalnega območja. V raziskavo smo vključili vse lovske družine raziskovalnega območja, kar pomeni 79 lovskih družin.

2. 1. 4 Velikost vzorca

V želji, da bi pridobili dovolj velik, reprezentativen vzorec smo se pri širši javnosti odločili za začetni vzorec $n=1000$. Pri normalni distribuciji, kjer je naključni vzorec $n=400$ dosežemo 95% zanesljivost podatkov (Bath, 2005). Pri lovcih smo zaradi domnevnega večjega interesa do te teme pričakovali večji odziv in se zato odločili za manjši začetni vzorec, $n=790$. V vsako izmed 79 lovskih družin smo poslali 10 anketnih vprašalnikov in kuvert za vračanje.

2. 2 VZORČENJE

2. 2. 1 Izbiranje udeležencev

Vzorec širše javnosti smo pripravili s pomočjo podatkov popisa prebivalstva iz leta 2002 Statističnega urada Republike Slovenije. Iz populacije, živeče na območju raziskave, smo po metodi proporcionalnega slojevitega vzorčenja izbrali reprezentativen vzorec (Fowler, 2002). Po krajih smo glede na število prebivalstva izračunali število vprašalnikov, ki jim pripada (Priloga 5), ter tako vsakemu odraslemu prebivalcu izbranega območja zagotovili

iste možnosti, da bo izbran. S tem smo zagotovili reprezentativnost vzorca za celotno območje raziskave. Sledilo je izbiranje naslovov prebivalcev iz vsakega raziskovalnega kraja, in sicer iz najnovejšega Telefonskega imenika Slovenije 2008. Predpostavili smo, da je v njem zbran vsaj večinski del populacije. S pomočjo računalniškega programa R smo delali po metodi naključne izbire po kraju. Število izbranih oseb v posameznem kraju je bilo sorazmerno s številom prebivalcev tega kraja. Pri vsakem koraku smo upoštevali, da mora imeti vsak odrasel posameznik iste možnosti biti izbran neodvisno od drugega ter brez možnosti ponovitve iste izbire. S takšnim izbiranjem udeležencev smo želeli zagotoviti čim boljši vzorčni okvir, ki je po Fowlerju (2002) izbor ljudi, ki imajo glede na izbrani način zbiranja možnost biti izbrani.

Vzorec lovcev smo dobili preko vzpostavitve komunikacije z lovskimi družinami, s katerimi smo se dogovorili, da bodo preko pošte prejeli anketne vprašalnike, ki jih bodo njihovi člani izpolnili.

2. 2. 2 Anketni vprašalnik

2. 2. 2. 1 Priprava vprašalnika

Podatke smo pridobili s pomočjo anketnega vprašalnika, ki smo ga oblikovali po vzoru večjega števila različnih vprašalnikov, ki so se vsi nanašali na raziskavo znanj, odnosov, mnenj in stališč do velikih zveri ter narave na splošno. Ti vprašalniki so bili že uporabljeni v prejšnjih raziskavah v Sloveniji, na Hrvaškem ter v drugih evropskih državah (Bath in Majić, 2000; Kaczensky, 2006; Wechselberger in Leizinger, 2005; Wechselberger in sod., 2005). S tem smo zagotovili primerljivost te raziskave z že obstoječimi. Izdelali smo dva anketna vprašalnika, enega za širšo javnost in enega za lovce. Ločila sta se le v 9 vprašanjih, ki so se nanašala na lovstvo, in smo jih dodali vprašalniku za lovce.

Prediskutirali smo izbiro vprašanj, pretehtali izbiro besed, določili kategorije vprašanj in ga, še preden smo vprašalnik razposlali do ciljnih udeležencev, lokalno testirali – na predstavnikih ciljnih skupin – ter prilagodili lokalnim razmeram. Med pomembnejšimi

kriteriji pri oblikovanju vprašanj je, da vsi potencialni udeleženci raziskave razumejo vprašanja na popolnoma enak način.

2. 2. 2. 2 Struktura vprašalnika in kategorije vprašanj

Anketna vprašalnika sta vsebovala uvodni nagovor, navodila za reševanje, vprašanja, za konec pa smo vse udeležence raziskave povabili, naj po zaključenem izpolnjevanju vprašalnika vpišejo morebitne komentarje ali pripombe glede vprašalnika. Te smo si zapisali (Priloga 6 in 7), a smo zaradi anonimnosti udeležencev iz originalnih komentarjev izključili podatke, ki bi lahko izdali njihovo identiteto. V uvodnem nagovoru smo pojasnili, da se ta javnomnenjska raziskava izvaja v okviru projekta DinaRis, z namenom pridobitve podatkov za pripravo skupne slovensko-hrvaške strategije upravljanja s populacijo risa, da smo njihov naslov pridobili iz Telefonskega imenika Slovenije in da je anketa popolnoma anonimna.

Anketna vprašalnika smo smiselno razdelili na šest delov:

- a) stališča o risu (odnos do risa in narave);
- b) znanje o risu;
- c) mnenje o upravljanju z risom;
 - prepričanja o lovu (samo vprašalnik za lovce);
- d) mnenje o informacijah in virih informacij o risu;
- e) osebne izkušnje z risom;
- f) socio-demografski podatki udeležencev (spol, starost, kraj bivanja, izobrazba, ali je lovec, ali je lastnik domačih živali, če ja, katerih in koliko, osebna ocena vedenja o tematikah in zanimanje za aktivnosti v naravi);
 - profil lovca (samo vprašalnik za lovce).

2. 2. 2. 3 Tipi vprašanj

Anketni vprašalnik za širšo javnost (Priloga 1) je vseboval 52 vprašanj, za lovce (Priloga 2) pa 61 vprašanj. Večina vprašanj je bila zaprtega tipa, s ponujenimi odgovori. Vprašanja, ki so se nanašala na poznavanje risa (znanje o risu), so imela še možnost odgovora 'nisem

prepričan/a'. Pri nekaterih vprašanjih za pridobivanje socio-demografskih karakteristik je udeleženec lahko tudi sam oblikoval odgovor.

Vprašanja, ki so se nanašala na stališča in prepričanja, so vsebovala ponujene odgovore na 5-stopenjski Likertovi lestvici:

- nikakor se ne strinjam;
- deloma se ne strinjam;
- ne morem se opredeliti;
- deloma se strinjam;
- popolnoma se strinjam.

Vprašanja, ki so se nanašala na vire informacij o risu, so vsebovala ponujene odgovore na 5-stopenjski lestvici:

- nič informacij;
- malo informacij;
- ne morem se opredeliti;
- dovolj informacij;
- veliko informacij.

Vprašanja, ki so se nanašala na zaupanje virom informacij o risu, so vsebovala ponujene odgovore na 5-stopenjski lestvici:

- nikakor ne zaupam;
- ne zaupam;
- ne morem se opredeliti;
- zaupam;
- popolnoma zaupam;

Vprašanja, ki so se nanašala na osebno oceno poznavanja različnih tematik, so vsebovala ponujene odgovore na 5-stopenjski lestvici:

- nič;
- premalo;

- srednje;
- dobro;
- odlično.

Vprašanja, ki so se nanašala na lastno oceno zanimanja za aktivnosti v naravi, so vsebovala ponujene odgovore na 5-stopenjski lestvici:

- niti najmanj;
- malo;
- srednje;
- precej;
- zelo.

2. 2. 3 Izvedba anketiranja

Anketne vprašalnike smo izbranim osebam širše javnosti poslali novembra 2007, lovcem pa januarja 2008. Obojim smo zraven priložili še prednaslovljeno kuverto s plačano poštino, s katero so lahko izpolnjen vprašalnik poslali nazaj. Vsaka kuverta je bila označena z zaporedno številko, ki smo jo določili posameznemu naslovniku. Oznaka nam je služila za pridobitev vzorca nerespondentov, ki smo ga lahko določili en mesec po preteku pošiljanja opomnilnih katic (Priloga 3). V roku desetih dni smo jim poslali še te, da jih opomnimo na anketni vprašalnik, če ga slučajno še niso izpolnili, in da se jim zahvalimo za sodelovanje. S tem smo želeli povečati odziv.

Delež neodgovorjenih vprašalnikov nam lahko poruši reprezentativnost rezultatov (Fowler, 2002), zato smo raziskavo razširili še na terensko anketiranje vzorca oseb, ki na vprašalnik niso odgovorile po pošti, nerespondentov. Naš glavni namen je bil ugotoviti, zakaj niso sodelovali v raziskavi in morebiti pridobiti še nekaj izpolnjenih vprašalnikov. S temi podatki smo si zagotovili možnost ocene pristranskosti rezultatov.

2. 3 ANALIZA PODATKOV

Pri analizi smo uporabili specifični nabor vprašanj (Priloga 4), in sicer glede na teme, ki smo jih preverjali z delovnimi hipotezami.

Teme, ki smo jih preverjali s hipotezami:

- odnos do risa
- prepričanje o pomembnosti risa
- znanje o risu
- mnenje o trenutnem zadovoljivem številu risa za dolgoročni obstoj v Sloveniji
- strah pred risom
- mnenje o škodljivosti risa
- izkušnja, da je ris povzročil škodo na domači živali
- strinjanje z dodatno naselitvijo risa v Sloveniji
- pomembnost izobrazbe
- zaupanje v svoje poznavanje stanja risa v Sloveniji
- mnenje, da bi v Sloveniji morali povečati število risa
- zaupanje virom informacij – razlike med lovci in širšo javnostjo

Za vse teme, razen zadnje, nas je zanimalo v kakšni povezavi so s strinjanjem o morebitni dodatni doselitvi. To smo preverjali posebej za lovce ter posebej za širšo javnost.

Odgovore na vprašanja smo najprej šifrirali ter jih vnesli v bazo podatkov, ki smo jo oblikovali s programom ACCESS (2003). Nabor vprašanj smo nato analizirali s pomočjo računalniškega programa SPSS (statistični paket za družbene vede, verzija 14.0). Uporabili smo dvoje tipov analiz: opisne in konceptualne študije. Z opisnimi študijami analiziramo vsako vprašanje posebej in primerjamo podskupine, npr. javnost in lovce, moške in ženske. S konceptualnimi študijami pa testiramo hipoteze ter analiziramo vzorce odgovorov v skupinah vprašanj.

Za vse spremenljivke, za katere smo kasneje računali korelacije (povezave) in razlike med skupinama, ter za demografske podatke smo izračunali opisne statistike; M, SD, variance, Kolmogorov-Smirnov test za preverjanje normalnosti porazdelitve, Levenov test za preverjanje enakosti varianc.

Pri normalni porazdelitvi oz. ko so bile variance enake, smo za preverjanje razlik med skupinama uporabili t-test. Ko je bila porazdelitev nenormalna oz. so bile variance neenake, pa smo za preverjanje razlik med skupinama uporabili neparametrično alternativo t-testu, Mann-Whitneyev test za analize razlik med aritmetičnima sredinama skupin.

Za analize korelacij smo pri intervalnih spremenljivkah, kjer porazdelitev spremenljivk ni bila normalna, uporabili Spearmanov rho. Pri intervalni spremenljivki in naravno dihotomni spremenljivki smo uporabili točkovno biseriialni koeficient korelacije.

Za sedem vprašanj, ki so se nanašala na temo znanja o risu, smo izračunali indeks znanja. Vprašanja smo najprej prekodirali v dihotomno spremenljivko, kjer je vrednost 0 predstavljala nepravilni, manjkajoči ali 'nisem prepričan/a' odgovor, vrednost 1 pa pravilni odgovor. Te točke smo sešteli in tako dobili novo ordinalno spremenljivko pokazatelja znanja na lestvici od 0 do 7. Dobljene vrednosti so predstavljale število pravilno odgovorjenih vprašanj.

Pri analizah lastništva živali smo izključili popolnoma neizpolnjene vprašalnike, saj bi lahko zavajali k napačnim rezultatom. Namreč, neizpolnjen odgovor bi lahko pomenil tudi brez lastništva živali.

Kjer merski nivo spremenljivk ni dopuščal uporabe statističnih testov oz. je bilo za boljšo primerjavo rezultate bolj smiselno prikazati poenostavljeno, smo rezultate prikazali v grafih s pomočjo odstotkov ali aritmetičnih sredin. Prikazali smo jih ločeno po skupinah ali tudi za vse udeležence skupaj.

3 REZULTATI

3. 1 OPIS VZORCA

3. 1. 1 Odziv vzorčnih skupin

Večji del anketnih vprašalnikov širše javnosti je prispel decembra 2007 (96%), od lovcev pa so prihajali od februarja do aprila 2008. V raziskavo smo vključili 722 udeležencev, od tega 366 iz širše javnosti in 356 lovcev. Vzorec širše javnosti predstavlja 360 udeležencev, katerih anketne vprašalnike smo prejeli preko pošte in 6 udeležencev, katerih izpolnjene anketne vprašalnike smo vključili naknadno. Pridobili smo jih po obisku na njihovem domu, gre za podvzorec nerespondentov. Skupen odziv širše javnosti je bil 36,6%, pri lovcih pa 45%. Vseh poslanih anketnih vprašalnikov je bilo 1790, kar pomeni, da je bil skupen odziv 40,3%.

Zaradi manjkajočih vrednosti (neizpolnjeni deli anketnega vprašalnika) je bilo pri računanju korelacij, aritmetičnih sredin ter razlik med skupinami vključenih različno število udeležencev. Pri širši javnosti je številka varirala od 316 do 347 (17 vprašalnikov je bilo popolnoma neizpolnjenih, od tega je bilo v štirih primerih priloženo spremno pismo z izraženim mnenjem) in pri lovcih od 325 do 353 (en vprašalnik je bil popolnoma neizpolnjen).

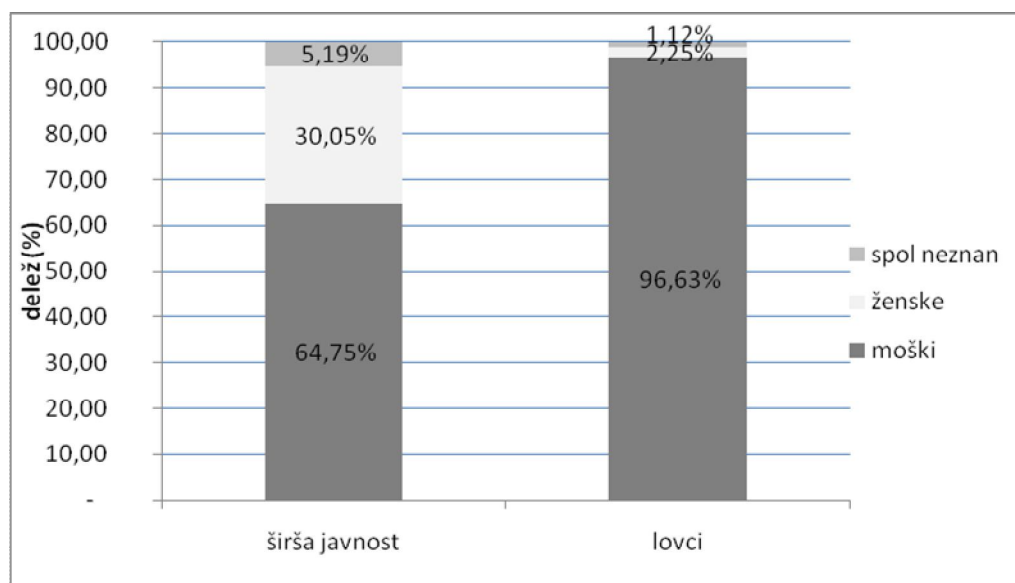
3. 1. 2 Nerespondenti

Nerespondenti so tisti del potencialnih udeležencev raziskave, ki se ni odzval niti po kasneje prejeti opomnilni kartici. Pri širši javnosti jih je bilo 63,4% (n=634), pri lovcih pa 55% (n=434). Na manjšem vzorcu nerespondentov širše javnosti (podvzorec nerespondentov) smo opravili še terensko anketiranje na domu. Obiskali smo 58 naključno izbranih, od katerih je bilo doma le 20 oseb (enajst moških in devet žensk). Vprašali smo jih, zakaj vprašalnika niso izpolnili ter če bi ga hoteli sedaj. Šest oseb je vprašalnik izpolnilo. Razlogi, zakaj vprašalnika niso izpolnili so bili različni; devet jih je pozabilo, trije so ga izgubili ali vrgli stran z reklamami, dveh tematika ni zanimala, dva pa sta

menila, da o risih ne vesta dovolj. Šest jih je vprašalnik izpolnilo naknadno, te smo, kot že rečeno, vključili v analize.

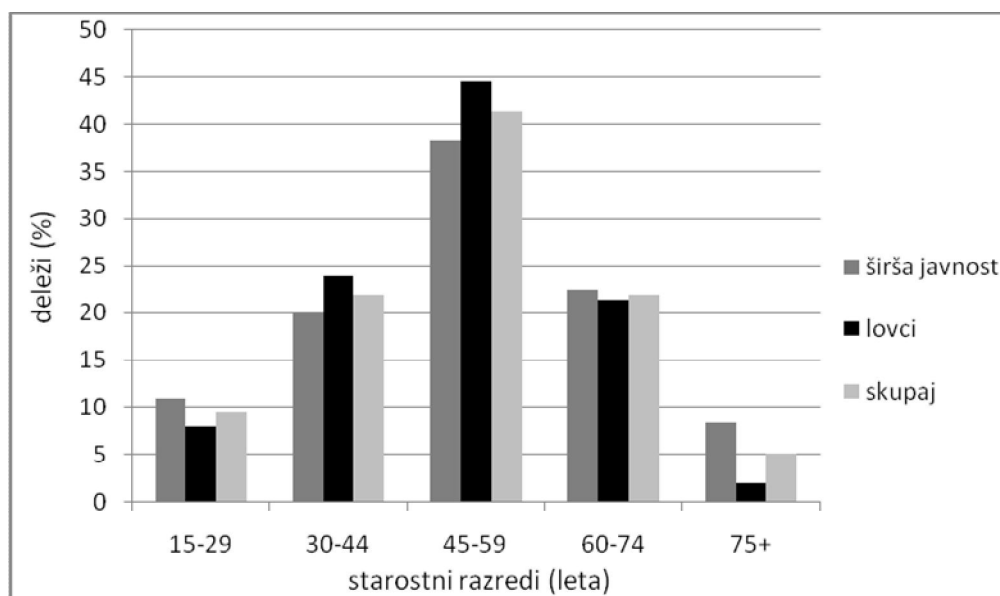
Naslovov lovcev nismo imeli, zato pri njih tudi nismo oblikovali podvzorca nerespondentov.

3. 1. 3 Socio-demografske karakteristike vzorca

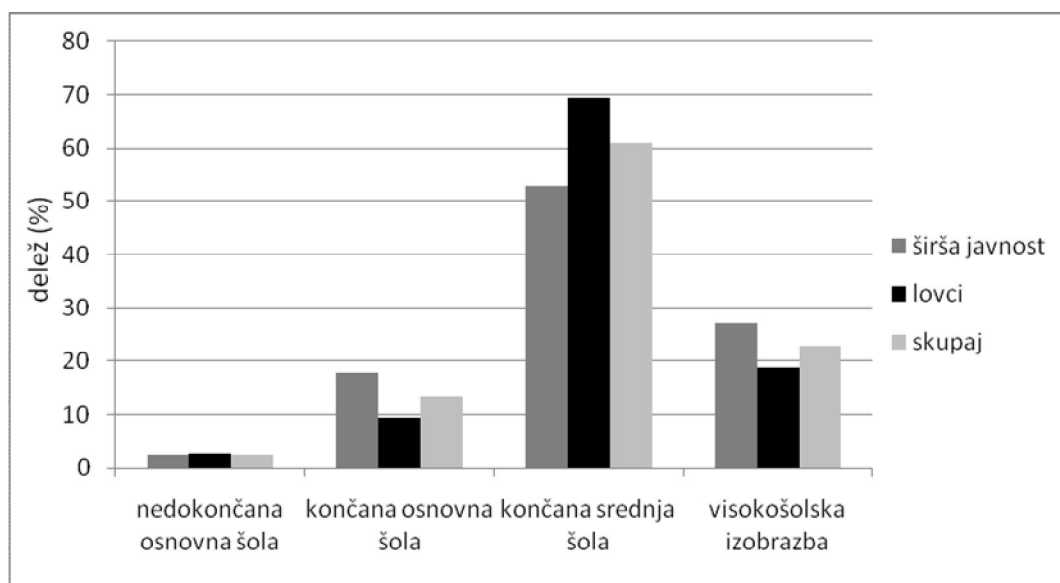
Slika 7: Spolna struktura udeležencev.

Pri obeh skupinah je na anketni vprašalnik odgovorilo največ moških, pri širši javnosti blizu 65% ($n=237$), pri lovcih pa skoraj 97% ($n=344$). Delež žensk je bil pri širši javnosti manjši kot tretjina, 30% ($n=110$), pri lovcih pa nekoliko več kot 2% ($n=8$). Žensk znotraj širše javnosti morda tema ni toliko zanimala in zato niso izpolnile ter poslale anketnega vprašalnika. Znotraj obeh skupin se je pojavil tudi majhen delež glede spola neopredeljenih.

Slika 8: Starostna struktura udeležencev; starostni razredi.

Med skupinama ni bistvenih razlik glede uvrščanja v starostne razrede. Največ udeležencev je v starostnem razredu od 45–59 let, slabih 38% ($n = 133$) pri širši javnosti ter dobrih 44% ($n = 156$) pri lovcih. Za širšo javnost bi lahko to razložili z načinom izvedbe iskanja udeležencev, saj v Telefonskem imeniku Slovenije 2008 verjetno prednjačijo naslovi teh generacij. Pri širši javnosti sledi starostni razred 60–74 let, kamor spada dobrih 22% udeležencev ($n = 78$), nato pa starostni razred 30–44 let, kamor se je uvrstilo skoraj 20% udeležencev ($n = 69$). Za lovce velja ravno obratno; 24% ($n = 84$) jih je starih med 30 in 44 let, dobrih 21% ($n = 75$) pa med 60 in 74 let. Že manj, v povprečju blizu 10%, jih je pri obojih padlo v starostni razred 15–29 let, še najmanj, v povprečju 5%, se jih je pri uvrstitvi v starostni razred 75 in več let. Povprečna starost širše javnosti je 51,64 let ($SD = 15,95$), povprečna starost lovcev pa 49,88 let ($SD = 12,97$). Med skupinama v starosti ni statistično pomembnih razlik ($p = 0,111$; $df = 695$; 5%).

Slika 9: Izobrazbena struktura udeležencev.

Pri obeh skupinah ima največ udeležencev končano srednjo šolo, in sicer blizu 50% (n=182) pri širši javnosti ter skoraj 70% (n=244) pri lovcih. Z visokošolsko izobrazbo je pri širši javnosti sodelovalo skoraj 26% (n=94), pri lovcih blizu 20% (n=66). Udeležencev, s končano samo osnovno šolo, ni bilo veliko pri nobeni ciljni skupini. Še najmanj pa je pri tej javnomnenjski raziskavi sodelovalo oseb, ki niso dokončale osnovne šole.

Preglednica 1: Struktura udeležencev glede na lastništvo drobnice, posamič za ovce in koze.

		Lastništvo ovac		Lastništvo koz	
		N	Delež znotraj vzorca (%)	N	Delež znotraj vzorca (%)
Širša javnost	Nima drobnice/ni odgovoril	333	94,4	338	96,9
	Do 5 živali	5	1,4	5	1,4
	6-9 živali	1	0,3	2	0,6
	Nad 9 živali	10	2,9	4	1,1
	Skupno	349	100	349	100

Lovci	Nima			
	drobnice/ni odgovoril	328	92,4	338 95,2
	Do 5 živali	7	2	9 2,5
	6-9 živali	7	2	2 0,6
	Nad 9 živali	13	3,7	6 1,7
	Skupno	355	100	355 100

Večji delež udeležencev (nad 90%) nima drobnice ali pa na to vprašanje niso odgovorili. Tisti, ki gojijo ovce, jih imajo predvsem v številu nad 9; širša javnost 2,9%, lovci 3,7%. Pri kozah pa ob lastništvu prevladuje gojenje do 5 živali; širša javnost 1,4% in lovci 2,5%.

3. 1. 4 Ocena reprezentativnosti vzorca

Oceno reprezentativnosti vzorca smo naredili le za širšo javnost, živečo na raziskovalnem območju, do katerih podatkov smo lahko dostopali preko Statističnega urada Republike Slovenije. Zaradi boljše primerljivosti z vzorcem smo za izračun števila tam živečih oseb, deleža spola in starostnih razredov uporabili podatke oseb, ki so bile v prvi polovici leta 2008 stare 15 ali več let (Prebivalstvo po..., 2008). Za primerjavo izobrazbe smo uporabili podatke iz leta 2002, ko je bil v Sloveniji izveden zadnji popis prebivalstva (Rezultati popisa..., 2002), saj novejših podatkov na to temo ni bilo. Tudi tukaj smo upoštevali le prebivalstvo, ki je bilo takrat staro 15 let ali več. Primerjava med vzorcem širše javnosti in širšo javnostjo, ki živi na območju raziskave, je narejena proporcionalno.

Na območju raziskave je v prvi polovici leta 2008 živel 70.560 oseb, starih 15 let ali več, od katerih smo v vzorec zajeli 0,51% oseb ($n = 360$), in sicer 0,31% žensk ($n = 110$) in 0,67% moških ($n = 237$). V vzorcu širše javnosti je zastopanih nekoliko premalo žensk (30,05%), saj v krajih, zajetih v anketiranje, živi večji delež žensk (49,75%). Zastopanost moških je bila glede na delež živečih v samem območju raziskave (50,74%) v vzorcu celo večja (64,75%) in torej tudi malo bliže dejanskemu deležu. Nerepresentativnost vzorca

glede na spol je posledica ekonomičnega načina vzorčenja, saj smo z metodo proporcionalnega slojevitega vzorčenja upoštevali le število prebivalcev v posameznem kraju, ne pa tudi zastopanosti po spolu. Za vzorec lovcev pa lahko le domnevamo, da je reprezentativen glede na spol, saj menimo, da je v lovstvu le malo žensk, kar se je izrazilo tudi v zajetem vzorcu (2,25%).

Najbolj reprezentativno smo zajeli starostni razred 75 let in več, ki je v vzorcu in tudi sicer na območju raziskave zastopan z dobrimi 8%. Reprezentativno je zajet starostni razred 30–44 let, saj je razlika med zastopanostjo vzorca (19,89%) in dejanskim stanjem na območju raziskave (25,68%) le slabih 6%, ter starostni razred 60–74 let. Pri slednjem je razlika slabih 7%; v vzorec smo namreč zajeli nekoliko večji delež oseb (22,47%) te starosti od deleža, ki ga ima ta starostna skupina na območju raziskave (15,27%). Slabša reprezentativnost se je izkazala pri starostnem vzorcu 45–59 let, najslabša pa pri starostnem razredu 15–29 let. Pri prvem smo v vzorec zajeli skoraj 12% oseb več (38,33%), kot je njihov delež na območju raziskave (26,57%). Za zadnji starostni razred pa je ta razlika ne le večja, temveč tudi obratna; v vzorec smo namreč zajeli skoraj 14% manjši delež oseb te starostne skupine (10,95 %) od deleža na območju raziskave (24,05%). To lahko razložimo z načinom vzorčenja, ki je bilo ciljno tako izpeljano, da bi vključili le osebe stare 18 ali več let.

Pri izobrazbi je bil vzorec udeležencev v primerjavi z vzorcem prebivalstva leta 2002 živečega na območju raziskave najbolj reprezentativen glede končane srednje šole. V vzorcu (52,75%) je zastopanih le 0,38% manj oseb od deleža na območju anketiranja (53,13%). Med bolje zastopanimi v vzorcu so bile tudi osebe z nedokončano in končano osnovno šolo. A pri obojih smo prav tako zajeli manjši delež. Vzorec oseb z nedokončano osnovno šolo je na območju raziskave 9,31%, v uporabljenem vzorcu pa so bile zastopane z 2,32% deležem, torej je razlika skoraj 7%. Pri osebah s končano osnovno šolo je bila razlika nekoliko večja – 9,86%; v vzorcu so predstavljanje z deležem 17,68%, medtem ko je njihov delež na območju raziskave 27,54%. Najmanj reprezentativen vzorec izobrazbe pa je bil glede pridobljene visokošolske izobrazbe. Razlika je bila v prid vzorcu (27,25%), torej celih 17,21%; na območju raziskave je bilo leta 2002 namreč 10,03 % oseb s tovrstno

izobrazbo. Možna razlaga za tako veliko razliko bi lahko bila splošna rast deleža visoko izobraženih na območju celotne Slovenije, ki jo je moč opaziti ravno v zadnjih nekaj letih

3. 2 STALIŠČA O RISU IN O UPRAVLJANJU Z NJIM

3. 2. 1 Mnenje o risu ter znanje o njem

Preglednica 2: Povezava med odnosom do risa, prepričanjem o njegovi pomembnosti, znanjem o risu in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.

Strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji			
		Širša javnost	Lovci
Odnos do risa	r	0,589*	0,637*
	p	0,000	0,000
Prepričanje o pomembnosti risa	r	0,141*	0,186*
	p	0,009	0,000
Znanje o risu	r	-0,129*	-0,037
	p	0,020	0,508

Opombe:

r – Spearmanov Rho;

* korelacija je statistično pomembna na ravni tveganja 0,05.

Odnos do risa, ki smo ga preverjali, sestavljajo mnenja, kaj anketirancem ris predstavlja, ter odnos do sprejetja risa v svoji posredni ali neposredni bližini. Odnos je pri obeh skupinah statistično pomembno pozitivno povezan s strinjanjem o morebitni dodatni doselitvi. Pri obeh skupinah je ta povezanost srednje velika. Pomeni, da bolj kot imajo anketiranci pozitiven odnos do risa, močnejše se strinjajo z njegovo morebitno dodatno doselitvijo.

Prepričanje o pomembnosti risa se je nanašalo na njegovo vlogo pri uravnavanju števila srnjadi. Pri obeh skupinah se glede tega kaže pozitivna povezanost s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa. Povezanost je majhna in statistično pomembna. Večja prepričanost o pomembnosti risa torej sovпада s strinjanjem z njegovo morebitno dodatno doselitvijo.

Znanje, ki smo ga preverjali v tem vprašalniku, se dotika splošnega védenja o risu (teža, dolžina repa, hrana, način življenja) ter poznavanja stanja risa v Sloveniji nekoč in danes. Povezanost med znanjem o risu in naklonjenostjo do dotičnega upravljskega posega je majhna, negativna ter pri širši javnosti statistično pomembna, pri lovcih pa statistično nepomembna. Iz rezultatov je razvidno, da znanje in strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo pri lovcih torej nista medsebojno povezani oziroma je ta povezanost tako majhna, da ne moremo z zadostno gotovostjo trditi, da povezanost ni naključna oz. posledica vpliva napak. Pri širši javnosti povezanost je, vendar majhna. Torej, več kot imajo znanja o risu, manjša je naklonjenost njegovi morebitni dodatni doselitvi v Slovenijo.

3. 2. 2 Strah pred risom in njegova škodljivost

Preglednica 3: Povezava med strahom pred risom, mnenjem o njegovi škodljivosti in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.

Strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji			
		Širša javnost	Lovci
Strah pred risom	r	-0,399*	-0,144*
	p	0,000	0,007
Mnenje o škodljivosti risa	r	-0,460*	-0,399*
	p	0,000	0,000

Opombe:

r – Spearmanov Rho;

* korelacija je statistično pomembna na ravni tveganja 0,05.

Strah pred risom je pri obeh skupinah statistično pomembno negativno povezan s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa. Povezava pri širši javnosti je srednje velika, pri lovcih pa je le-ta majhna. Pomeni, da se z večanjem strahu pred risom, večja tudi nestrinjanje s tem posegom, in sicer pri širši javnosti močnejše kot pri lovcih.

Tudi mnenje, da je ris škodljiva žival, je pri obeh skupinah statistično pomembno negativno povezano s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa. Pri obeh skupinah je povezava srednje velika. Pomeni, da z močnejšim mnenjem o škodljivosti risa narašča nenaklonjenost do dotičnega posega.

Preglednica 4: Povezava med izkušnjo, da je ris povzročil škodo na domačih živalih, in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.

Strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji			
		Širša javnost	Lovci
Izkušnja, da je ris	r	0,052	0,103*
povzročil škodo			
na domačih			
živalih	t	1,944	0,965

Opombe:

r – točkovno biseriální koeficient korelacije;

* korelacija je statistično pomembna - t tabelirani (5%, df = 300 – 400) = 1'65.

Izkušnja, da je ris povzročil škodo na domačih živalih, je pri lovcih statistično pomembno pozitivno povezano s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa, vendar je ta povezanost tako majhna, da je pravzaprav nesmiselno govoriti o praktični pomembnosti povezave. Tudi za širšo javnost je razvidna majhna pozitivna povezanost s strinjanjem z potencialnim upravljalškim posegom, a je statistično nepomembna.

3. 2. 3 Morebitna dodatna doselitev

Preglednica 5: Razlika v strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji med širšo javnostjo in lovci.

		Širša javnost	Lovci
Strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji	M	3,69	3,83
	SD	1,47	1,49
	p	0,07	

Opombe:

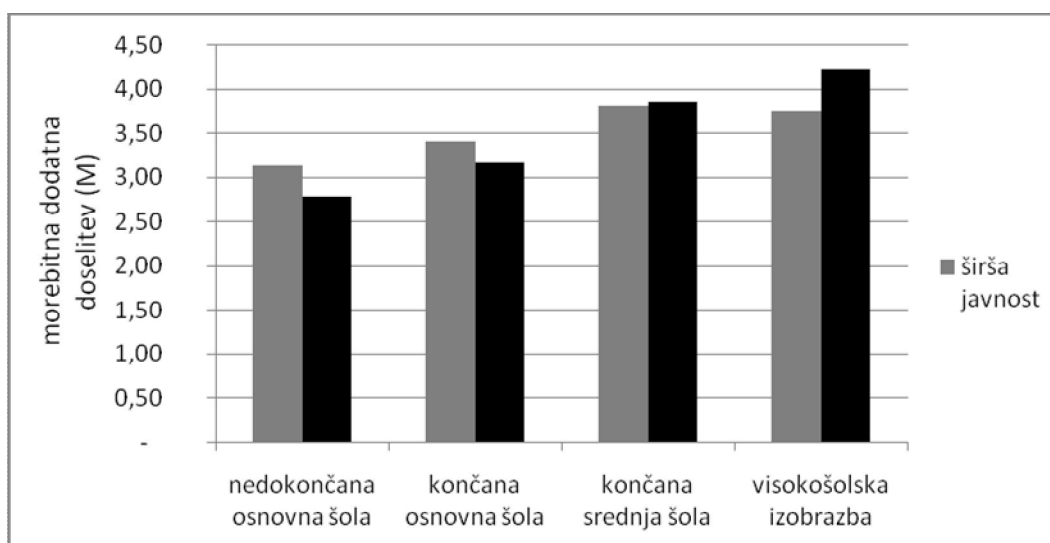
p – Mann-Whitneyev test;

M – aritmetična sredina;

SD – standardna deviacija.

Med skupinama ni pomembnih razlik v aritmetični sredini glede strinjanja z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji. Ta je pri obojih med 3 in 4, torej med tem, da se 'ne morejo opredeliti' in da se 'deloma strinjajo' z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji. Oboji se nagibajo k strinjanju, pri lovcih je to strinjanje sicer pogostejše, vendar je test razlik med aritmetičnima sredinama pokazal, da te razlike niso statistično pomembne.

3. 2. 4 Izobrazba

Slika 10: Morebitna dodatna doselitev risa v Sloveniji v odvisnosti od izobrazbe širše javnosti in lovcev.

Glede na aritmetične sredine, ki so pri širši javnosti vse med 3 in 4, torej med 'ne morem se opredeliti' in med 'deloma se strinjam', so osebe ne glede na izobrazbo strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo bolj naklonjene. Še najbolj je to izrazito pri osebah s končano srednjo šolo ter z visokošolsko izobrazbo. Najmanj pa pri osebah z nedokončano in dokončano osnovno šolo, katerih aritmetična sredina je bližje 3 kot 4. Podpora potencialni dodatni doselitvi risa narašča glede na višanje izobrazbe, vse do končane srednje šole, kjer se ustali.

Pri lovcih se je povezava med večjo izobrazbo in večjim strinjanjem z omenjenim posegom pokazala za močnejšo, saj z višanjem izobrazbe močnejše narašča strinjanje, vse do visokošolske izobrazbe. Najnižja aritmetična sredina, ki je med 2 in 3, torej med 'deloma se ne strinjam' in 'ne morem se opredeliti', je pri osebah z nedokončano osnovno šolo. Pri osebah s končano osnovnošolsko in srednješolsko izobrazbo so rezultati podobni rezultatom širše javnosti, saj je aritmetična sredina med 3 in 4. Največje strinjanje se je pokazalo pri osebah z visokošolsko izobrazbo, kjer je aritmetična sredina nekoliko nad 4.

Sicer pa so razlike med skupinama tako majhne, da so zanemarljive, razen pri delu udeležencev z visokošolsko izobrazbo, kjer so te še najbolj očitne.

3. 2. 5 Stanje risa v Sloveniji

Preglednica 6: Povezava med zaupanjem v svoje poznavanje stanja risa v Sloveniji in med strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.

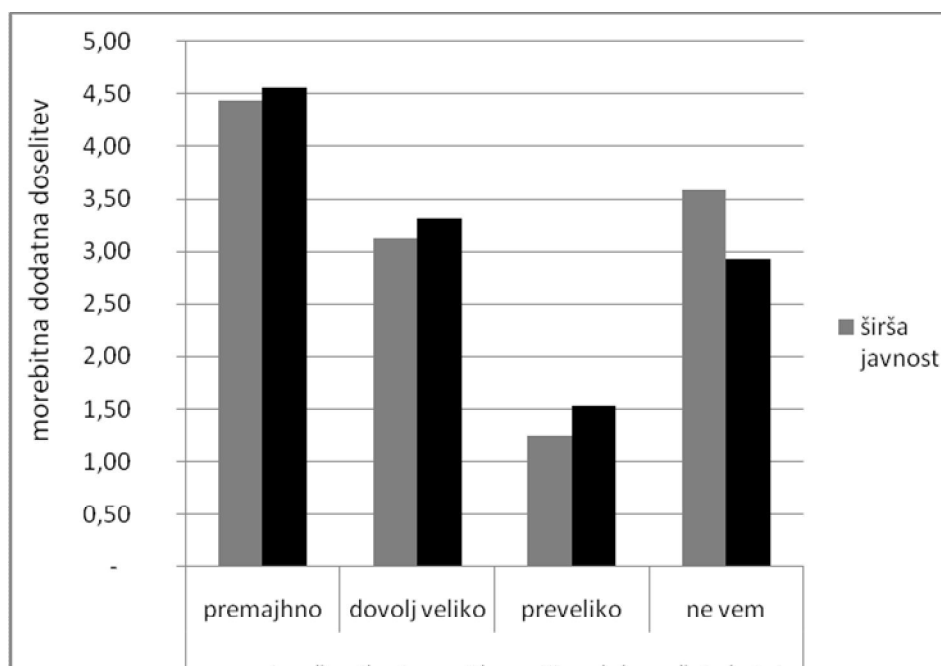
		Strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji	
		Širša javnost	Lovci
Zaupanje v	r	0,151*	0,086
poznavanje			
stanja risa v			
Sloveniji	p	0,008	0,115

Opombe:

R – Spearmanov Rho;

* korelacija je statistično pomembna na ravni tveganja 0,05.

Zaupanje v svoje poznavanje stanja risa je pri širši javnosti statistično pomembno pozitivno povezano s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa. Povezanost je majhna. Tudi pri lovcih se sicer nakazuje pozitivna povezanost s strinjanjem, vendar je tako majhna in statistično nepomembna, da lahko rečemo, da te povezave ni oziroma je lahko posledica morebitnih napak. Večje zaupanje v svoje poznavanje stanja risa v Sloveniji torej pri širši javnosti le malo sovпада s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo, pri lovcih pa sploh ne.

Slika 11: Morebitna dodatna doselitev risa v Sloveniji v odvisnosti od mnenja o številu risov pri širši javnosti in lovcih.

Pri obeh skupinah se je izkazalo, da bolj kot so mnenja, da je v Sloveniji število risov premajhno za njihov dolgoročni obstoj, bolj se strinjajo z njegovo morebitno dodatno doselitvijo. Splošno se kaže, da so razlike med skupinama tako majhne, da so zanemarljive, razen pri delu udeležencev, ki se je opredelil z odgovorom 'ne vem', kjer so razlike še najbolj očitne.

Ne glede na skupino se z morebitno dodatno doselitvijo, najbolj strinjajo tisti, ki menijo, da je današnje število risov premajhno, saj je aritmetična sredina med 4 in 5, torej med 'deloma se strinjam' in 'popolnoma se strinjam'. Tudi tisti, ki se pri širši javnosti niso vedeli opredeliti, kako je s populacijo risa za njegov dolgoročni obstoj, se nagibajo k strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji, saj je aritmetična sredina med 3 in 4, torej med 'ne morem se opredeliti' in 'deloma se strinjam'. Del širše javnosti in lovcev, ki meni, da je populacija risa zadostna za njegov dolgoročni obstoj, se ne more opredeliti. Prav tako je neopredeljen del lovcev, ki ne ve, kako je s številom risov. Glede nestrinjanja z morebitno dodatno doselitvijo sta si obe skupini dokaj enotni, saj sovпада z mnenjem o prevelikem številu. Tukaj se sicer nakazujejo razlike med skupinama, vendar so premajhne, da bi lahko bile pomembne.

Preglednica 7: Povezava med mnenjem, da bi v Sloveniji morali povečati število risa, in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji pri širši javnosti ter lovcih.

Strinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji			
		Širša javnost	Lovci
Mnenje, da bi v Sloveniji morali povečati število risa	r	0,617*	0,617*
	p	0,000	0,000

Opombe:

r – Spearmanov Rho;

* korelacija je statistično pomembna na ravni tveganja 0,05.

Pri obeh skupinah je mnenje, da bi v Sloveniji morali povečati število risa, v statistično pomembni srednje veliki pozitivni korelaciji s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa pri nas. To nam pove, da z večanjem mnenja o potrebi za povečanim številom risov srednje močno narašča strinjanje z njegovo morebitno dodatno doselitvijo.

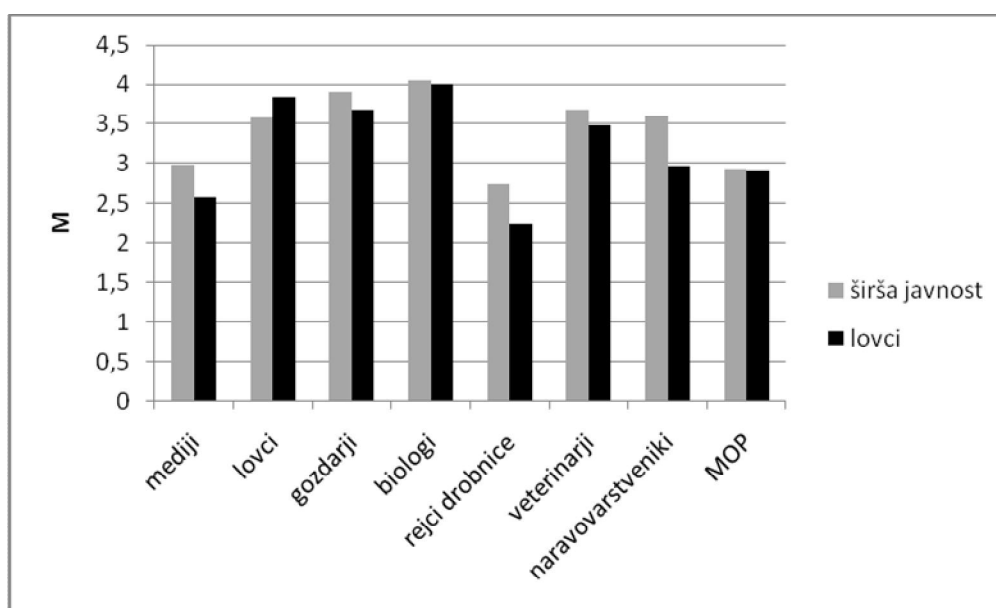
3. 2. 6 Viri informacij o risu

Preglednica 8: Razlike med lovci in širšo javnostjo glede zaupanja virom informacij o risu.

Mann-Whitney test razlik med skupinama		
Mediji		
	z	-4,794
	p	0,000*
Lovci		
	z	-2,214
	p	0,027*
Gozdarji		
	z	-3,502
	p	0,000*
Biologi		
	z	-1,186
	p	0,236
Rejci drobnice		
	z	-6,122
	p	0,000*
Veterinarji		
	z	-2,433
	p	0,015*

Naravovarstveniki	z	-6,483
	p	0,000*
Ministrstvo za okolje in prostor	z	-0,094
	p	0,925

*razlike med skupinama so statistično pomembne na ravni 0,05

Slika 12: Razlike v zaupanju virom informacij pri širši javnosti in lovcih.

Izkazalo se je, da obe skupini najbolj zaupata biologom in glede na testiranje aritmetične sredine je razlika med njima statistično nepomembna. Enako nepomembna je razlika tudi pri MOPu (Ministrstvo za okolje in prostor), do katerih se obe skupini ne moreta opredeliti glede zaupanja njihovim informacijam o risu. Pri vseh ostalih virih so razlike v zaupanje statistično pomembne, čeprav nikjer niso velike.

Biologom pri širši javnosti sledijo gozdarji, veterinarji, naravovarstveniki ter lovci. Aritmetične sredine teh so namreč bližje 4 kot 3, torej bližje 'zaupam' kot 'ne morem se opredeliti'. Glede medijev in MOPa se 'ne morejo opredeliti', še najmanjše zaupanje pa so izkazali rejcem drobnice.

Tudi lovci najmanj zaupajo rejcem drobnice, zraven teh pa še medijem. Za naravovarstvenike in MOP se 'ne morejo opredeliti'. Ostalim virom, lovcem, gozdarjem, veterinarjem, zaupajo, in sicer so največje zaupanje takoj za biologi namenili lovcem.

4 RAZPRAVE IN SKLEPI

4. 1 MNENJE O RISU

Rezultati raziskave so potrdili velik pomen pozitivnega odnosa do risa. Niso nas presenetili, saj je ta domneva namreč precej temeljila na navedbi Kellerta in sod. (1996), ki navajajo, da je do vrst velikih zveri, ki so ogrožene in katerih populacije upadajo, prisoten pozitiven odnos. Takšno stanje pa je, kot vemo, tudi trenutno z risom v Sloveniji. Majić (2008) je z opisno analizo rezultatov istega vzorca, ki smo ga uporabili tudi pri tej diplomski študiji, ugotovila, da je splošen odnos javnosti in lovcev do risa v Sloveniji pozitiven. V okviru tega diplomskega dela smo to potrdili, saj ne glede na skupino velja, da bolj, kot je njihov odnos do risa pozitiven, bolj se strinjajo z njegovo morebitno dodatno doselitvijo. To nasprotuje ugotovitvam Hooka in Robinsona (1982), Batha (1991), Kellerja (1994), Kellerja in sod. (1996) ter Kleivena in sod. (2004), ki menijo, da splošno velja, da so ljudje, ki živijo znotraj razširjenosti velikih zveri, bolj negativno nastrojeni do le-teh.

Domnevamo, da bi bili rezultati drugačni, če bi obravnavali medveda ali volka, torej veliki zveri, ki v primerjavi z risom veljata za bolj problematični. Ris je kot najmanjši izmed teh treh verjetno videti najmanj nevaren in tudi njegov tih samotarski stil življenja precej onemogoča redna srečanja z lokalnimi prebivalci. Hkrati ni bilo moč najti nobene legende ali opaziti močnejše vloge risa v mitoloških zgodbah (Schenda, 1995), kar bi vse utegnilo spodbujati negativno nastrojenost do te živali. Tudi Szinovatz (1998) je potrdila nekoliko bolj pozitiven odnos norveške javnosti do risa kot do medveda, četudi je bil odnos do teh dveh zveri sicer v splošnem ugotovljen za negativnega do nevtralnega. Raziskava Korenjak (1995) prav tako nakazuje pozitiven odnos slovenskih kmetov, lovcev in gozdarjev do risa. In v nasprotju z Adamičem (2002), ki trdi, da že zaradi tradicionalnega odklonilnega stališča do velikih zveri v območjih, navezanih na pašno živinorejo, kjer stanuje oz. deluje tudi del anketirancev (splošne javnosti in lovcev), ne bo lahko pridobiti soglasja lokalnih

skupnosti, sama menim, da spodbudni rezultati te raziskave nakazujejo, da je ponovna doselitev risa v Sloveniji mogoča, seveda ob preišljenem in spoštljivem odnosu vseh neposredno in posredno vpletenih v njegovo ohranitev.

Prepričanje o pomembnosti risa se je izkazalo kot pomemben vidik pri ohranjanju populacije risa, saj smo ugotovili pozitivno povezavo med le-tem in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo pri splošni javnosti ter lovcih. Takšen rezultat je bilo pričakovati, saj je tudi Gernhäuser (1998), ki je izvedel sociološko raziskavo med politiki na Bavarskem, prišel do zaključka, da se kar 75% politikov strinja z vrnitvijo risa, čeprav bi ga le manj kot polovica dejansko imela v svoji bližini. Domnevamo, da je bil tak rezultat na Bavarskem zaradi upoštevanja pomembnosti risa v ekosistemu, kar v bistvu sovpada z našim. Tudi Korenjak (1995) potrjuje, da slovenski kmetje večinoma menijo, da ris spada v naše gozdove, torej, da je pomemben. Po drugi strani nadvse zanimiva ugotovitev raziskovalke Majić (2008), da je precejšen delež (38%) lovcev menil, da ris nima pomembne vloge pri uravnavanju srnjadi, v povezavi z rezultati te diplomske naloge nakazuje na slabo informiranost lovcev o risu ter s tem tudi na potrebo po boljši informiranosti. Verjetno bi to vodilo v močnejše strinjanje s potencialnim upravljskim posegom.

4. 2 ZNANJE O RISU

Z raziskavo smo potrdili presenetljiva dognanja drugih avtorjev, kot so Bath, (1994), Bright in Manfredo (1995), Kellert in sod. (1996), Szinovatz (1997), da je znanje negativno povezano s sprejetjem velikih zveri. V tem primeru se to nanaša samo na risa, ki ga zaradi konfliktov z ljudmi štejemo med problematične velike zveri. To povezavo smo sicer ugotovili le za splošno javnost, kjer se je izkazalo, da povezava ni velika, a vendar obstaja, toda vseeno bi bilo pričakovati ravno obratno (Bath in Buchanan, 1989), kajti vrednost, ki jo ljudje pripisujejo divjim živalim, velikokrat močno temelji na znanju o teh (Sutherland, 2000, Mishra in sod., 2003).

Če izhajamo iz dobljenih rezultatov, je torej težko trditi, da je treba ljudi čim bolj izobraziti o risu, da bi razumeli njegovo pomembno vlogo v ekosistemu, kljub temu da sta že

opravljeni raziskavi o risu v Sloveniji (Korenjak (1995) in Prosen (2002)) pokazali, da ga ljudje slabo poznajo. Morda bi prišlo do splošnega izboljševanja tolerance, če bi informiranost res usmerili v zmanjševanje domnevne grožnje na bolj realistično stopnjo, kot trdijo Sillero-Zubiri in sod. (2006). To bi potem lahko vodilo v pozitivno povezavo znanja s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo. Vendar vprašanja, ki so se nanašala na znanje v tej raziskavi, niso bila vezana na domnevno grožnjo, ki bi jo ris lahko predstavljal, zato si tega ne bi upali trditi. Ta problem bi verjetno lahko rešili s pomočjo iskrene rabe trdih znanstvenih dejstev ter z verodostojnim prenosom teh informacij preko zanesljivih oseb, kot predlaga Wölfl (1998) za Bavarsko, kjer po njegovem mnenju nesprejetje velikih zveri, in s tem tudi reintroduciranega risa, temelji na tradicionalnih zgodbah, ne pa na dejstvih in znanju.

Pri lovcih povezave med znanjem in strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo nismo ugotovili, četudi je bilo po ugotovitvah Majić (2008) njihovo znanje o risu večje. Lahko domnevamo, da zaradi njihovega domnevno večjega razumevanja narave, njenih zakonitosti in njene pomembnosti, vedo, da je vsak element narave pomemben za njeno ohranjanje, četudi o specifični vrsti, v tem primeru risu, vedo več ali manj.

4. 3 STRAH PRED RISOM IN NJEGOVA ŠKODLJIVOST

Nestrinjanje z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji narašča s strahom. Pri širši javnosti se je ta povezava pokazala za močnejšo kot pri lovcih. Rezultati so bili pričakovani, saj je splošno znano, da je strah zelo pomemben motivator človekovega delovanja in načina razmišljanja. To potrjujejo tudi rezultati Majić (2008), ki navaja, da je bil pri skoraj tretjini širše javnosti izražen strah pred risom, medtem ko je bil pri lovcih ta skoraj neznaten. Četudi, kot navaja Krofel (2005), ni podatka, da bi zdrav ris kdaj napadel človeka in zato velja za človeku popolnoma nenevarno žival. A strah je, kot kažejo rezultati ankete, vseeno prisoten.

Røskaft in sod. (2003) so na podlagi socioloških raziskav o strahu pred velikimi zvermi na Norveškem poudarili pomembnost znanja iz biologije in iz življenjskega okolja velikih zveri ter spodbujanja k pridobivanju neposrednih izkušenj z velikimi zvermi v naravi. Med

drugim so namreč ugotovili večji strah pri ljudeh z nižjo izobrazbo, pri tistih, ki nimajo velikih zveri v svoji bližini, ter pri tistih, ki jih zunanje aktivnosti ne zanimajo. Poudarjajo torej povezavo med pomanjkanjem znanja in izkušnjami s strahom. Domnevamo, da je to dvoje vplivalo tudi na rezultate te raziskave. Če samo pogledamo na razliko med lovci in širšo javnostjo, se je izkazalo, da je pri lovcih, ki imajo več znanja o risu (Majić, 2008) ter verjetno tudi vsaj posredno, če ne celo neposredno izkušnjo z njim, manjša povezava med strahom in nestrinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo. Četudi se risa torej bojijo, niso v večji meri negativno nastrojeni do njegove vnovične naselitve. Verjetno predvsem pri širši javnosti del strahu izhaja tudi iz rekov in pregovorov o risu, ki mu, kot je zapisal Gregori (1973), pripisujejo krvoločnost in hudobnost, vidno že v njegovem pogledu.

Mnenje o škodljivosti risa je negativno povezano s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo ne glede na skupino. To mnenje se nanaša na finančno škodo. Pričakovani rezultati so izhajali iz trditve, da zna okrevanje velikih zveri delovati kot grožnja tradicionalnemu življenjskemu stilu, četudi so finančne izgube majhne (Brittenmoser, 1998, Kvaalen, 1998), kot se je izkazalo v primeru nenaklonjenosti reintroduciranemu risu v Švici (Baumgartner, 1998). Četudi v Sloveniji država lastnikom izplačuje odškodnino skupaj s stroški za izpad ali odlog delovnega cilja (Krofel, 2005), se tako lovci kot širša javnost bojijo finančne škode, ki bi jim jo lahko ris povzročil. Pri obrazložitvi rezultata se lahko naslonimo tudi na ugotovitve Korenjak (1995), Eglija (1998), Kellerja in sod. (1996), Kvaelena (1998), Prosena (2002), ki ugotavljajo, da ima zelo močan vpliv na negativni odnos do velikih zveri tudi realna ali domnevna grožnja, ki jo te predstavljajo za človeka in njegovo premoženje. Domnevno grožnjo lahko razumemo kot potencialno finančno škodo, ki bi jo ris lahko povzročil, negativni odnos pa se zrcali v nestrinjanju z njegovo morebitno dodatno doselitvijo.

Presenetljivo je, da se lovci kljub škodi, ki jim jo je kdaj povzročil ris na domači živali, strinjajo z njegovo morebitno dodatno doselitvijo. Raziskave, ki smo jih preučili, namreč ugotavljajo, da storjena škoda negativno vpliva na odnos do velikih zveri oz. do risa, zato smo pričakovali, da se bo to odražalo tudi v obliki nestrinjanja z morebitno dodatno doselitvijo risa pri nas.

Na oblikovanje hipoteze so vplivale raziskave, ki so pokazale, da so do velikih zveri bolj negativno nastrojeni prebivalci podeželja, ljudje, ki živijo znotraj razširjenosti velikih zveri (Hook in Robinson, 1982, Bath, 1991, Keller, 1994, Keller in sod., 1996, Kleiven in sod. 2004), in skupina tistih, ki je utrpela škodo zaradi velikih zveri (Kleiven in sod. 2004). Po besedah Adamiča (2002) se ravno zaradi škode, ki jo povzročajo velike zveri, nedvomno prožajo odklonilna stališča prizadetih lokalnih prebivalcev do varstva te živalske skupine. Ugotovili smo, da se z gojenjem drobnice sicer res ukvarja le manjši del vzorca širše javnosti in lovcev, a je ta občasno vendarle izpostavljena napadom risa (Krofel, 2005).

Na primeru v Švici se je izkazalo, da lahko že minimalna škoda, ki jo povzroči ris, izzove buren negativen odziv javnosti in določenih interesnih skupin, ki so neposredno oškodovane, še posebej živinorejcev (Kleiven in sod., 2004). Kvaalen (1998a) je ugotovila, da četudi so materialne izgube švicarskih in norveških kmetov zaradi risa nizke in ne vplivajo na prihodek kmetov, saj dobijo nadomestila, risa vseeno povezujejo z grožnjo agrikulturi. V Sloveniji bi znala naklonjenost risu, ki je izkazana kljub povzročeni škodi, temeljiti na splošno dobrem odnosu do risa in domnevamo, da tudi ob zadovoljstvu zaradi izplačila odškodnin, s katerimi država kompenzira njegov napad. S tem oškodovancu povrne denarno škodo in tudi umiri potencialne negativne strasti. Vsekakor se strinjamo, da naj se izplačilo odškodnin nadaljuje in kot je ugotovila Majić (2008), enako meni tudi večji del anketirancev.

Menimo, da je potrebno še naprej vzdrževati dober odnos do te velike mačke. Četudi lovcev neposredna izkušnja, da jim je ris povzročil škodo, ne odvrne od strinjanja z morebitno dodatno doselitvijo, je potrebno vzeti v zakup, da je ta povezava zelo majhna in bi jo lahko z nespretnim upravljanjem porušili. Večjo pozornost pa je treba nameniti širši javnosti, kjer povezave, pozitivne ali negativne, zaenkrat sploh ni.

4. 4 MOREBITNA DODATNA DOSELITEV

Oblikovanje hipoteze je izhajalo iz domneve, da so lovci kot specifična interesna skupina, ki je usmerjena v vzdrževanje naravnega ravnovesja predvsem v gozdovih, bolj kot širša javnost seznanjeni s trenutno situacijo risa v Sloveniji. Tudi Etični kodeks slovenskih

lovcev, ki ga je leta 1999 izdala Lovska zveza Slovenije, govori o spoštovanju narave, uresničevanju načel trajnostne rabe narave ter delovanju po strokovnih smernicah. Posledično smo domnevali, da bodo lovci, ne samo zaradi boljšega poznavanja situacije, temveč torej tudi kot ljubitelji narave, bolj naklonjeni ohranitvi te vrste pri nas. A so nas rezultati, s tem, ko razvidnih razlik v strinjanju z dotičnim posegom med lovci in širšo javnostjo ni bilo, presenetili.

Po drugi strani pa lahko ta rezultat interpretiramo z domnevo, da verjetno veliko lovcev vidi v risu, velikem plenilcu, kompetitorja za lovno divjad. Po Sillero-Zubini in sod. (2006) gre tukaj pravzaprav za najbolj razširjen konflikt med lovci in velikimi zvermi, torej boj za različne vire, kakršen je npr. naravni plen. Dahle (1996) trdi, da v Sloveniji do velikih zveri prevladuje ravno takšen odnos, po mnenju Tomeja (2007) se nanje gleda kot na živali, ki ogrožajo človeka in njegovo premoženje.

Sicer pa je rezultat, ki kaže, da se obe skupini nagibata k strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo, zelo razveseljiv. To kaže na splošni pozitiven odnos do risa, kot smo to že ugotovili z rezultati prve hipoteze.

4. 5 IZOBRAZBA

Izobrazba je ključno orožje pri varovanju divjih živali, saj vrednost, ki jim jo ljudje pripisujejo, temelji na znanju o le-teh (Sutherland, 2000, Mishra in sod., 2003). Iz takšnega načina razmišljanja je bila oblikovana delovna hipoteza, da se bo z višanjem izobrazbe večalo tudi strinjanje z dodatno naselitvijo, še posebej pri splošni javnosti. Glede širše javnosti hipoteza sloni na domnevi, da imajo ljudje z višjo izobrazbo večjo splošno razgledanost in s tem tudi boljše poznavanje bioloških zakonov v naravi. Pomeni, da bi naj bolje razumeli edinstvene vloge posameznih organizmov oziroma v tem primeru risa v naravi. Pri lovcih pa smo sklepali, da formalna izobrazba ne igra tako pomembne vloge pri strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo risa. Lovci kot specifična interesna skupina naj bi imeli več splošnega znanja o funkcioniranju narave in njenih zakonitosti ter bili bolje seznanjeni s kritičnim stanjem risa v Sloveniji. Vendar je iz rezultatov razvidno, da je

ravno pri lovcih bolj izrazito naraščanje strinjanja z večanjem izobrazbe. Pri širši javnosti se kaže naraščanje strinjanja tudi z večanjem izobrazbe, a se pri končani srednji šoli ustali.

V splošnem lahko potrdimo, da se ljudje z nižjo izobrazbo manj strinjajo z morebitno dodatno doselitvijo risa v Sloveniji. Ugotovitev sovпада z navedbo Hooka in Robinson (1982), Batha (1991), Kellera (1994), Kellera in sod. (1996) ter Kleivena in sod. (2004), ki ugotavljajo, da so ljudje z nižjo izobrazbo bolj negativno nastrojeni do velikih zveri. Z izvedbo sociološke raziskave v Sloveniji tudi Prosen (2002) ugotavlja večjo naklonjenost velikim zverem z večanjem izobrazbe, kar se je še najizraziteje pokazalo pri lovcih.

To, da je povezava z morebitno dodatno doselitvijo pri lovcih močnejša z višjo izobrazbo, bi lahko razložili z domnevo, da je pri njih že samo zanimanje za tovrstne (naravoslovne) teme večje. Če to povežemo še z višjo izobrazbo, ki naj bi dala širši splošni spekter znanja, potem lahko ti na podlagi vsega pridobljenega znanja bolje povežejo različne informacije in se s tem tudi bolje zavedajo pomembnosti risa na slovenskih tleh. V širši javnosti kot nespecifični skupini pa kljub višji izobrazbi, ki je lahko zelo specifično usmerjena in popolnoma nepovezana z naravoslovjem, ni dodatnega zanimanja za to temo in so zato lahko tudi tisti z najvišjo izobrazbo, torej domnevno z večjo splošno razgledanostjo, proti morebitni doselitvi risa.

4. 6 STANJE V SLOVENIJI

Vemo, da je zaupanje v lastno poznavanje določene teme zelo pomemben vidik, ki vpliva na naša razmišljanja in dejanja. Tovrstnega zaupanja ne moremo enačiti z dejanskim znanjem, saj je lahko znanje o neki temi dveh oseb enako, a njuno zaupanje vase glede te teme zelo različno. Raziskav, ki bi se posebej ukvarjale s povezavo zaupanja v svoje poznavanje določene teme, nismo našli. A ker se nam je ta aspekt raziskave zdel zanimiv in, kot že rečeno, tudi zelo pomemben, smo se odločili preveriti, kako je zaupanje v lastno poznavanje stanja risa v Sloveniji povezano s strinjanjem z njegovo morebitno dodatno doselitvijo pri lovcih in širši javnosti.

Ker torej zaupanje ni enako znanju, v tem primeru se naslanjamo na poznavanje naravovarstva, lovstva in stanja risa v Sloveniji, ki bi naj bilo pri lovcih večje kot pri širši javnosti, smo domnevali, da bodo rezultati pri obeh skupinah podobni. Izkazalo se je, da glede tega vendarle obstajajo razlike med lovci in širšo javnostjo. Za širšo javnost velja, da z večjim zaupanjem v lastno poznavanje stanja risa v Sloveniji narašča tudi njihovo strinjanje z dodatno naselitvijo. Menimo, da je potrebno pri upravljanju z risom upoštevati majhnosti te povezave in javnosti omogočiti čim več neposrednih pozitivnih izkušenj z risom, v kolikor je to pač možno, ter posredovati jasne in znanstveno dokazane informacije. S tem bi se verjetno utemeljil njihov pozitiven odnos do risa in zaupanje v lastno poznavanje te živalske vrste, to pa bi lahko imelo pozitivne vplive na strinjanje z zeleno doselitvijo risov v prihodnosti. Zanimivo, da pri lovcih večje ali manjše zaupanje v poznavanje risa nima povezave z mnenjem o dodatni doselitvi. Mogoče lovci ne čutijo potrebe, da bi lahko njihovo dobro poznavanje neke dotične živali pomembno vplivalo na odločitve o tej živali, saj verjetno oziroma naj bi na splošno dobro poznali delovanje narave in potemtakem tudi vlogo posameznih skupin živali v njej.

Mnenje o zadostnem oziroma nezadostnem številu risov v Sloveniji za njegov dolgoročni obstoj se je izkazalo za pomemben faktor v povezavi s strinjanjem z morebitno dodatno doselitvijo risa pri nas. Skupini sta pri tem dokaj skladni. Bolj kot so mnenja, da je v Sloveniji populacija risa za njegov dolgoročni obstoj premajhna, bolj se strinjajo z njegovo morebitno dodatno doselitvijo in obratno. Majić (2008) dodaja, da razlike med lovci in širšo javnostjo v mnenju o trenutnem številu obstajajo; lovci so deljeni na pol, dober del širše javnosti pa je nevtralen.

Očitno sta ohranjanje narave ter zaščita prostoživečih vrst res postali pomemben del javnega zavedanja (Schröder, 1998). A vendar lahko na tem mestu znova poudarimo pomembnost znanja, saj so tisti, ki so mnenja, da je pri nas populacija risov že prevelika, še najbolj proti morebitni dodatni doselitvi. Danes namreč zagotovo vemo, da je ravno obratno in da preostalih 20 odraslim risom, kolikor jih je po ocenah, grozi izumrtje (Prihodnost risov ..., 2010), če jim ne bomo pomagali. Četudi bi zanemarili vpliv človeka na risa (ilegalni odlov, krčenje strnjenegega življenjskega okolja...), bi bili risi v Sloveniji še vedno v nevarnosti izumrtja. In sicer neposredno zaradi premajhnega števila, ki vodi v

parjenje znotraj sorodstva in posledično v slabši genski sklad populacije. Pomembnost znanja potrjuje tudi delež širše javnosti in lovcev, ki se niso znali opredeliti, kako je s številom risa, kakor tudi ne glede dodatne naselitve. Poudarili bi, da to specifično mnenje izhaja iz domnevnega poznavanja stanja risa v Sloveniji in zato predlagamo boljše, jasnejšo informiranost o risu, temelječo na znanstvenih dejstvih. Tisti del anketirancev, ki ni vedel, kako je s številom risov, se namreč tudi ni znal opredeliti glede dodatne doselitve.

Dejstvo, da je z mnenjem, da bi morali pri nas povečati število risov, povezano strinjanje z dotičnim upravljalnim posegom, je bilo pričakovati. Namreč, izhajali smo iz domneve, da je za nekoga ne glede na ciljno skupino, ki meni, da bi morali v Sloveniji povečati število risov, dodatna doselitev risa ena izmed možnosti za doseg tega cilja. Hkrati nas je do te hipoteze vodil sklep, da tiste, ki se strinjajo z dvigom številčnosti risa, ta tematika verjetno zanima in da najverjetneje poznajo tudi nekaj obrazložitev glede stanja risa na slovenskih tleh. Kot na primer, da je ris pri nas že bil umetno naseljen, da je vsa populacija iz le nekaj osebkov in da je ravno to eden izmed vzrokov slabljenja populacije, da je število risov v Sloveniji nizko, da upada ter da bo brez zaščite ponovno izumrl.

Nova naselitev risa, ne bi bila precedens za Slovenijo, šlo bi torej za dodatno doselitev, ki pa bi morala biti izpeljana nekoliko precizneje, kot je bilo to storjeno leta 1973 – že če se samo opremo na informiranost lokalnega prebivalstva in lovcev, kar takrat ni bilo storjeno (Adamič, 2002). Takšna obrazložitev se sklada z navedbami Kellerja in sod. (1996), da je do vrst velikih zveri, ki so ogrožene in katerih populacije upadajo, prisoten pozitiven odnos ter pozitivne in emocionalne spodbude. Tudi rezultati Korenjak (1995), da so slovenski kmetje večinoma le menili, da velike zveri sodijo v slovenske gozdove, pozitivna stališča slovenskih lovcev in naklonjenost slovenskih gozdarjev so nakazovali dobljene rezultate.

4. 7 VIRI INFORMACIJ O RISU

Iz zaupanja izhaja velik del človekovega delovanja. In ker so, kot menita Jacobson in McDuff (1998), ljudje osrednja upravljalna tema, jim je treba to vlogo priznati in jo upoštevati. Želeli smo ugotoviti, ali obstajajo razlike v zaupanju različnim virom informacij o risu med širšo javnostjo in lovci. Po pričakovanjih razlike obstajajo, čeprav

niso velike. Obe skupini najbolj zaupata biologom, ki jim v širši javnosti sledijo gozdarji, veterinarji in naravovarstveniki, pri lovcih pa lovci, gozdarji in veterinarji. Oboji se ne znajo opredeliti glede MOPa. Širša javnost tudi ne glede medijev in predvsem rejcev drobnice, lovci pa glede naravovarstvenikov. Pri tem se je zanimivo le pri lovcih izkazalo, da dvema skupinama sploh ne zaupajo, to je medijem in še najbolj rejcem drobnice. Torej se pri obeh ciljnih skupinah zaupanje glede vira informacij nagiba k tistim skupinam, ki se na nek način strokovno, znanstveno ukvarjajo z risom. Ta podatek je zelo pomenljiv, saj je v nasprotju s tem, kaj so Hunziker in sod. (1998) odkrili pri kmečkem prebivalstvu doline Simmental v Švici, da se namreč pri nekaterih pojavlja nezaupanje v znanstvene razlage o risu. Wölfl (1998) pa opozarja na nezaupanje do zagovornikov risa na Bavarskem zaradi napake, ki je bila storjena v preteklosti – ilegalnega izpusta mladih živali iz živalskega vrta, ki spodbuja nasprotovanje še danes. Razlog več torej, da je treba dobro premisliti o izpeljavi morebitne doselitve risa v Sloveniji ter jo izpeljati ob strinjanju vseh interesnih skupin, kakor tudi ob upoštevanju širše javnosti.

Dobljeni rezultat je zelo razveseljav, saj sta obe skupini izkazali veliko zaupanje ravno biologom in gozdarjem, ki so pridobivali izobrazbo na Biotehniški fakulteti, katerih zaposleni so, po Prosenu (2002), izkazali največje znanje o velikih zvereh v Sloveniji. V isti raziskavi je ugotovil, da najslabše znanje pripada rejcem drobnice, ki jim po naših rezultatih tako širša javnost kot lovci najmanj zaupajo. Pri predsodkih do velikih zveri so po Prosenu (2002) prednjačili novinarji, posredno torej mediji, za katere smo s to raziskavo ugotovili, da jim lovci ne zaupajo, širša javnost pa se do njih ne zna opredeliti.

Iz rezultatov je razvidno, da se, kot že rečeno, najbolj zaupa znanstvenim strokam, ki glede na že storjeno raziskavo v Sloveniji, kažejo tudi največ znanja o velikih zvereh. Zato menimo, da je treba to zaupanje še naprej krepiti z iskreno rabo trdih znanstvenih dejstev, kakor trdi tudi Wölfl (1998) in da pri tem ne smemo zanemariti tudi lastnosti oseb, ki te informacije posredujejo. Kot zanimivost bi izpostavili še zaupanje lovcem kot viru informacij. Širša javnost jim zaupa, a vseeno ne toliko kot biologom, gozdarjem, veterinarjem in naravovarstvenikom. Po pričakovanjih, lovci sebi in drugim lovcem sicer zaupajo glede informiranosti, a ne toliko kot biologom. Ta podatek je rahlo presenetljiv, saj

bi lahko domnevali, da bodo najbolj verjeli sebi enakim, a vendar je res tudi, da lahko kot del neke skupnosti, v tem primeru lovske, bolje poznaš njene slabosti in napake.

4. 8 PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI RAZISKAVE

4. 8. 1 Izbiranje udeležencev

4. 8. 1. 1 Udeleženci iz širše javnosti

Pomanjkljivost načina iskanja potencialnih udeležencev širše javnosti preko Telefonskega imenika Slovenije se kaže v tem, da vsi prebivalci nekega kraja nimajo možnosti biti udeleženi pri javnomnenjski raziskavi, temveč le tisti, katerih imena so v telefonskem imeniku. Tako so v veliki meri izpuščene mladoletne in starejše osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu z osebami srednje starosti, od katerih je le ena omenjena v telefonskem imeniku, ter seveda osebe, ki nimajo lastnega telefona. Možnost za sodelovanje pri anketnem vprašalniku pa narašča glede na število omenjenosti oseb v telefonskem imeniku. Prednost te metode je hiter in enostaven izbor udeležencev ter avtomatska izločitev večjega dela udeležencev, ki bi bili premladi (na primer mlajši od 10 let) za odgovarjanje na tovrstna vprašanja.

4. 8. 1. 2 Udeleženci med lovci

Pomanjkljivost zbiranja udeležencev pri lovcih, torej preko lovskih družin, je, da so morebiti anketni vprašalnik vzeli in izpolnili le tisti, ki jih ta tematika zanima. Prednost pa je v tem, da so dobili anketni vprašalnik neposredno v roke in je zato manj možnosti, da bi se porazgubil med prejeto pošto, kot je bilo možno pri širši javnosti.

4. 8. 2 Vprašalnik

Z Likertovo lestvico se ocenjuje nivo zadovoljstva na 5-stopenjski lestvici, kjer 1 pomeni, da se s trditvijo sploh ne strinjam, 5 pa, da se popolnoma strinjam (Westbrook in Oliver, 1981). Prednost Likertove lestvice je, da je enostavna za razumevanje ter se lahko

uporablja pri različnih vrstah anketiranja. Slabost te lestvice pa se kaže v tem, da mora anketiranec vprašanje pozorno prebrati in da pogosto prihaja do napačnih rešitev, ker jo anketiranec prebere zgolj površno in se odloči o rešitvi na podlagi dela trditve.

4. 8. 2. 1 Posredovanje vprašalnikov

4. 8. 2. 1. 1 Širši javnosti

Pri metodi posredovanja anketnih vprašalnikov širši javnosti po pošti je več pomanjkljivosti. V procesu pošiljanja se lahko kak vprašalnik izgubi, po prejetju se lahko založi med preostalo pošto, zaradi splošnega nezanimanja do tematike, se lahko ciljna oseba odloči ne izpolniti vprašalnika, lahko ga izpolni nekdo drug v imenu udeleženca raziskave, lahko pa se tudi po tem, ko je vprašalnik že izpolnjen, ne pošlje nazaj do raziskovalcev. Prav tako ljudi ne moreš osebno motivirati, da bi vprašalnik izpolnili ter jih opozoriti, če so kak del izpustili, kar pomeni, da so vprašalniki lahko slabše izpolnjeni. Prednosti te metode pa so v enostavnosti in hitrosti izvedbe ter s tem povezano ekonomičnostjo; finančno in časovno.

4. 8. 2. 1. 2 Lovcem

Prednost metode posredovanja anketnih vprašalnikov lovcem preko lovskih družin je poleg hitrosti in enostavnosti izvedbe tudi v možnosti večjega odziva, saj so ankete dobili osebno v roke. Vendar je to hkrati tudi pomanjkljivost, saj so anketne vprašalnike morebiti vzeli le tisti, ki jih ta tematika zanima.

4. 15 SKLEPI

- V splošnem se tako lovci kot širša javnost nagibajo k strinjanju z morebitno dodatno doselitvijo risa v Slovenijo, lovci še izraziteje. Tistim, ki menijo, da bi morali povečati število risov, se zdi ta upravljalni poseg upravičen.
- Pri širši javnosti so se pozitivni odnos do risa, prepričanje o njegovi pomembnosti, mnenje, da je za dolgoročni obstoj v Sloveniji populacija risov premajhna, večje

zaupanje v lastno poznavanje stanja risa v Sloveniji ter višja izobrazba, izkazali v povezavi z naklonjenostjo njegovi dodatni doselitvi. Obratni trend pa je v povezavi z večjim znanjem o risu, strahom pred njim ter z mnenjem o njegovi škodljivosti. Le izkušnja, da jim je ris povzročil škodo na domačih živali, se je pokazala za nevtrarno do dodatne doselitve.

- Tudi pri lovcih so se pozitivni odnos do risa, prepričanje o njegovi pomembnosti, mnenje, da jih je v Sloveniji premalo in višja izobrazba izkazali kot povezani z naklonjenostjo dodatni doselitvi. Nenavadno je, da to korelacijo kaže tudi izkušnja, da jim je ris kdaj povzročil škodo na domačih živali. Zaupanje v lastno poznavanje stanja risa v Sloveniji in znanje o njem nimata povezave z mnenjem o dodatni doselitvi, medtem ko strah in mnenje o njegovi škodljivosti dotičnemu posegu nista naklonjena.
- Odnos do risa, višja izobrazba in mnenje, da je v Sloveniji trenutna populacija risa premajhna za njegov dolgoročni obstoj ter da bi morali njegovo število povečati, so se izkazali za pomembnejše pozitivne dejavnike pri izoblikovanju mnenja o morebitni dodatni doselitvi. Tisti, ki se niso znali opredeliti glede števila, se prav tako niso znali opredeliti glede doselitve.
- Dejavnika, ki sta najbolj izrazito negativno povezana z nenaklonjenostjo potencialnemu upravljskemu posegu, sta strah pred risom in mnenje, da je ris škodljiva žival.
- Obe skupini udeležencev raziskave najbolj zaupata biologom kot viru informacij, precej tudi gozdarjem, lovcem ter veterinarjem. Najmanj zaupajo rejcem drobnice.
- Menimo, da je potrebno vlagati v višjo izobraženost ljudi o risu, s poudarkom na njegovi nenevarnosti za ljudi, njegovem načinu življenja in s tem njegovi splošni neškodljivosti ter pomembnosti njegove vloge v ekosistemu. A le na podlagi trdnih, nezavajajočih znanstvenih ugotovitev ter na neposredni ali vsaj posredni izkušnji z risom in njegovim habitatom.
- Treba je izkoristiti izkazano zaupanje biologom, gozdarjem ter lovcem, in sicer kot skupinam, ki imajo relevantne informacije o risu in jih tudi korektno posredujejo javnosti. Med drugimi so ravno ti tisti, ki so vpleteni v upravljske načrte za risa v Sloveniji.

- Trenutno je vzpostavljen pozitiven odnos do risa, ki ga je potrebno še nadgrajevati in tako zagotoviti stabilnost pozitivne naravnosti do risa, predvsem tam, kjer je ta še na majavih tleh.

5 POVZETEK

Evrazijski ris (*Lynx lynx*), največja evropska mačka, je slovenska avtohtona zver, katerih najstarejše najdbe na območju današnje Slovenije izvirajo iz mlajšega pleistocena. Do druge polovice 19. stoletja je bil pri nas stalna zver, nakar je bil v začetku 20. stoletja iztrebljen. K temu je prispevalo krčenje gozdov, manjšanje prehranske baze, človek in verjetno tudi njegov teritorialni način življenja.

Leta 1973 so v Sloveniji na področju Kočevja risa ponovno naselili. Iz Slovaške so pripeljali šest živali; tri samice in tri samce. Populacija se je začela hitro številčno in prostorsko krepiti. Leta 1984 je prvi ris dosegel Julijske Alpe in prečkal mejo v Italijo. V devetdesetih letih je že poseljeval zahodno polovico Slovenije, na jugu pa dosegel zahodne bosanske planine. Danes Slovenijo poseljujeta dve subpopulaciji; alpska, ki je severozahodno od avtoceste Jesenice – Ljubljana – Trst, in dinarska, ki je jugozahodno od te avtoceste. Kljub začetnemu uspehu in bliskoviti rasti je slovenska populacija risa začela v zadnjih 10–15 letih močno upadati, tako da mu danes ponovno grozi izumrtje. Po ocenah je v Sloveniji le še 20 odraslih risov, za kar sta najverjetnejša vzroka ilegalni odstrel in parjenje v sorodstvu, ki je posledica majhnega števila doseljenih risov. Slovenski prostor in ris sta izjemnega pomena za povezavo njegovega sicer razdrobljenega srednjeevropskega prostora. Tako je lahko le ob previdni uporabi in toliko previdnejših nadaljnjih posegih mogoče ustrezno prehajanje risa med posameznimi habitatnimi krpami.

Ker je povezanost med našimi risi in katero drugo populacijo malo verjetna, je dodatna doselitev kratkoročno edina rešitev za povečanje genetske pestrosti risa v Sloveniji. Tak poseg je zelo kompleksen proces, zato morajo biti poleg strokovnjakov vanj vključeni tudi širša javnost, posamezne interesne skupine (lovci, rejci drobnice, naravovarstveniki itd.) in vladne organizacije. V želji, da bi se dodatna doselitev risa v prihodnosti tem bolje izpeljala, risu omogočila tem boljše širjenje vitalne populacije in s čim manj konflikti med risom in človekom, smo se v okviru projekta Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa (DinaRis) odločili izvesti anketno raziskavo stališč o risu in o omenjenem upravljalškem posegu. Osredotočili smo se na stališča širše javnosti in lovcev, ki so stalno naseljeni ali delujoči na največjem območju

razširjenosti risa v Sloveniji. Raziskave stališč so zaradi lahke interpretacije in izvedbe ter predvsem pomoči pri napovedi vedenja ljudi zelo priljubljene pri socioloških raziskavah, s katerimi si pomagamo pri upravljalnih strategijah velikih zveri.

Raziskavo smo izvedli leta 2007. Sodelovala je širša javnost iz 218 krajev, ki spadajo v 17 občin J dela Slovenije: Bloke, Cerknica, Črnomelj, Divača, Dolenjske Toplice, Hrpelje-Kozina, Ilirska Bistrica, Kočevje, Kostel, Loška dolina, Loški Potok, Pivka, Postojna, Ribnica, Semič, Sodražica in Žužemberk ter vseh 79 lovskih družin iz območja raziskave. Vzorec širše javnosti smo pripravili po metodi proporcionalnega slojevitega vzorčenja, s pomočjo podatkov popisa prebivalstva iz leta 2002 Statističnega urada Republike Slovenije. Pri lovcih smo dobili vzorec preko vzpostavitve komunikacije z lovskimi družinami, s katerimi smo se dogovorili, da bodo preko pošte prejele anketne vprašalnike, ki jih bodo njihovi člani izpolnili. Začetni vzorec širše javnosti je bil $n=1000$, pri lovcih pa $n=790$. Odziv prvih je bil 36,6%, slednjih pa 45%.

Obe skupini, še bolj izrazito lovci, se nagibata k strinjanju z morebitno dodatno naselitvijo risa v Sloveniji. V kolikor menijo, da bi morali povečati populacijo risa, se jim zdi ta upravljalni poseg upravičen. Odnos do risa, višja izobrazba in mnenje, da je v Sloveniji trenutna populacija risa premajhna za njegov dolgoročni obstoj ter da bi morali njegovo število povečati so se izkazali za pomembnejše pozitivne dejavnike pri izoblikovanju mnenja o morebitni dodatni doselitvi. Kot nekoliko manj pomembno, a vendar v povezavi s strinjanjem, se je pri širši javnosti izkazalo zaupanje v lastno poznavanje stanja risa v Sloveniji, pri lovcih pa še izkušnja, da jim je ris povzročil škodo na domačih živalih. Nenaklonjenost do posega pri obeh skupinah močno raste s strahom pred risom in z mnenjem o njegovi škodljivosti, pri širši javnosti pa nekoliko tudi z večjim znanjem o risu. Pri širši javnosti se je le izkušnja, da jim je ris povzročil škodo na domačih živali, izkazala brez povezave z mnenjem o dodatni naselitvi, pri lovcih pa je brez povezave znanje in zaupanje v lastno poznavanje stanja risa v Sloveniji.

Eni in drugi so kot virom informacij o risu izkazali največje zaupanje biologom, najmanj pa rejcem drobnice. Precej zaupajo tudi gozdarjem, lovcem in veterinarjem. Menimo, da je potrebno izkazano zaupanje izkoristiti, in sicer na podlagi trdnih in nezavajajočih

znanstvenih dejstev, ki jih naj v javnost posredujejo korektno. Trenutno je vzpostavljen pozitiven odnos do risa, a ga je potrebno še nadgrajevati in tako zagotoviti stabilnost pozitivne naravnosti do risa, predvsem tam, kjer je ta še na majavih tleh. Zato predlagamo vlaganje v višjo izobraženost ljudi o risu. Pri tem naj bo poudarek na njegovi nenevarnosti za ljudi, saj se je strah pri obeh skupinah pokazal kot močna komponenta v povezavi z nestrinjanjem z doselitvijo. Za utrditev oziroma boljšo pozitivno podobo risa v javnosti naj bo poudarek na njegovem načinu življenja, njegovi neškodljivosti ter splošnem pomenu risa za ekosistem.

6 VIRI

Adamič M. 2002. Velika trojka. Gea, 12,1: 15 – 24

Adamič M., Jerina K., Jonožovič M. 2004. Problems connected with the large-carnivore conservation in Slovenia: did we fight the right way?. Game and wildlife science, 21, 4: 571 – 580

Alderton D. 1998. Wild cats of the world. Blandford, London: 159 str.

Angst C. 1998. Predation by lynx on sheep on the Swiss Alps. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 9-12

Anonimni avtor. 1999. Etični kodeks slovenskih lovcev. Lovski običaji. Lovska noša. Lovska zveza Slovenije, Ljubljana: 52 str.

Arx M., Breitenmoser-Würsten C., Zimmermann F., Breitenmoser U. 2004. Status and conservation of the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in Europe in 2001. KORA Bericht, 19: 330 str.

Ballou J. D. 1998. General problems of small (carnivore) populations: minimum viable population size and inbreeding. Council of Europe Publishing, Environmental encounters, 38: 27 - 40

Baumgartner H-J. 1998. Public involvement in the lynx project in the north-western Swiss Alps. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht 3: 13 – 14

Bath A. J., Buchanan T. 1989. Attitudes of interest groups in Wyoming toward wolf restoration in Yellowstone National Park. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004.

Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia, Biological Conservation, 118: 661 - 674

Bath A. J. 1991. Identification and documentation of public attitudes toward wolf restoration in Yellowstone National Park. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Bath A. J. 1994. Public attitudes toward polar bears: an application of human dimensions in wildlife resource research. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 – 674

Bath A. J. 1994a. Public attitudes toward polar bears: an application of human dimensions in wildlife resource research. V: Strahm D. 1998. First Conclusion after a Year of Trouble-Shooting in the Lynx Core Area. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Strahm, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 47: 53

Bath A. J. 1996. Increasing the applicability of human dimensions research to large predators. V: Majjić Skrbinišek A. 2008. Stališča širše javnosti in lovcev do risa. Opisna analiza rezultatov anketne raziskave. DinaRis (4. jun.2008).
<http://commons.dinaris.org/commons/images/d/dd/Staliska2008.pdf> (15. dec. 2009)

Bath A. J. 1998. The role of human dimensions in wildlife resource research in wildlife management. Ursus, 10: 349 – 355

Bath A. J. 2003. Wildlife- Human Interactions in National Parks in Canada and the USA. NPS Social Science Research Review, 4,1:1-31

Bath A.J. 2005. Human Dimensions as a strategic tool for nature conservation: Using examples from large carnivores and large herbivores. HD Manual report produced for the

Large Herbivore Fundation (LHF) and the Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE):
40

Bath A.J., Majić A. 2000. Human dimensions and wolf management in Croatia: understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski Kotar, Lika and Dalmatia toward wolves and wolf management: 24

Beschta R. L., Ripple W. J. 2009. Large predators and trophic cascades in terrestrial ecosystem of western United States. *Biological Conservation*, 142: 2401 – 2414

Breitenmoser U., Kaczensky P., Dötterer M., Breitenmoser-Würsten C., Capt S., Bernhart F., Liberek M. 1993. Spatial organization and recruitment of lynx (*Lynx lynx*) in a re-introduced population in the Swiss Jura Mountains. *Journal of Zoology*, (Lond.), 231: 449 - 464

Breitenmoser U. 1998a. Large predators in the Alps: the fall and rise of man's competitors. *Biological conservation*, 83, 3: 279 – 289

Breitenmoser U. 1998b. The Human Dimension in Large Carnivore Conservation. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 5

Breitenmoser U., Breitenmoser-Würsten C., Okarma H., Kaphegyi T., Kaphygyi-Wallmann U., Müller U. M. 2000. Action Plan for the conservation of the Eurasian Lynx (*Lynx Lynx*) in Europe. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention). Council and Europe Publishing. Nature and environnement, 112, 10 – 13

Brewer R. 1994. Science of Ecology, 2nd edition. Ft. Worth, Saunders college publishing: 790 str.

Bright A. D., Manfredi M. J. 1995. The quality of attitudinal information regarding natural resource issues: the role of attitudinal strength, importance. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Clark T. W., Mattson D. J., Reading R. P., Miller B. J. 2001. Some approaches and solutions. V: Sillero-Zubiri C., Sukumar R., Treves A. 2006. Living with wildlife: the roots of conflict and the solution. Macdonald/Key Topics in Conservation Biology: 255 - 272

Červený J., Koubek P., Bufka I. 1997. Gegenwärtige Vorbereitung und Nahrung des Luchses (*Lynx lynx*) in der Tschechischen Republik. In Der Luchs in Mitteleuropa, Schriftenreihe des Landesjagdverbandes Bayern, Band 5: 82 - 92

Červený J., Okarma H. 2002. Caching prey in trees by Eurasian lynx. V: Krofel M. 2006. Plenjenje in prehranjevanje evrazijskega risa (*Lynx lynx*) na območju dinarskega Krasa v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 100 str.

Čop J., 1988. Zveri II: Medvedi – Ursidae, psi – Canidae, mačke – Felidae. Lovska zveza Slovenije, Ljubljana: 319 str.

Čop J. 1994. Spremljanje naselitve risa (*Lynx lynx*) v Sloveniji 1973 – 1993. Raziskovalna naloga. Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana

Čop J., Frković A., 1998. The reintroduction of the lynx in Slovenia and its present status in Slovenia and Croatia. Hystrix, 1: 65 – 76

Dahle B. 1996. Nutritional ecology of brown bears (*Ursus arctos*) in Scandinavia with special references to moos (*Alces alces*). V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Egli E. 1998. Der Luchs und die Schafhalter. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Filion L. F., Parker A. D. S. 1984. Human dimensions of migratory game-bird hunting in Canada. Canadian Wildlife Service, 51: 7 – 9

Erhatic Širnik R. 2004. Lov in lovci skozi čas. Lovska zveza Slovenije, Ljubljana: 345 str.

Ericsson G., Heberlein T. A. 2003. Attitudes of hunters, locals and the general public in Sweden now that the wolves are back. V: Majić Skrbinšek A. 2008. Stališča širše javnosti in lovcev do risa. Opisna analiza rezultatov anketne raziskave. DinaRis (4. jun. 2008).
<http://commons.dinaris.org/commons/images/d/dd/Stalisca2008.pdf> (15. dec. 2009)

Fleishman E., Murphy D. D., Brussard P.F. 2000. A new method for selection of umbrella species for conservation planning. V: Roberge J., Angelstam P. 2004. Usefulness of the Umbrella Species Concept as a Conservation Tool. Conservation biology, 18, 1: 76 - 85

Fowler F. J. 2002. Survey Research Methods. Third Edition. Applied Social Research Methods. Sage Publications, Thousand Oaks, California, London, United Kingdom, New Delhi, India, 1: 179 str.

Frković A. 2003. Ris u Hrvatskoj. Upravni odjel za gospodarski razvoj Primorsko-goranske županije, Lovački savez Primorsko Goranske županije: 91 str.

Gasaway W. C., Boertje R. D., Grangaard. D.V., Keleygouse D. G., Stephenson R. O., Lar-sen D. G. 1992. The role of predation in limiting moose at low densities in Alaske and Yukon and implications for conservation. V: Sillero-Zubiri C., Sukumar R., Treves A. 2006. Living with wildlife: the roots of conflict and the solution. Macdonald/Key Topics in Conservation Biology, 17, 4: 255 - 272

Gernhäuser S. 1998. Ein Meinungsbild zum Luchs in Bayern. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 52

Gregori J. 1973. Naselitev risa na Kočevskem. Proteus. Ilustriran časopis za poljudno prirodoznanstvo, 35, 5: 404 – 406

Harbo S. J., Dean F. C. 1983. Historical and current perspectives on wolf management in Alaska. V: Sillero-Zubiri C., Sukumar R., Treves A. 2006. Living with wildlife: the roots of conflict and the solution. Macdonald/Key Topics in Conservation Biology, 17, 4: 255 - 272

Hetherington D. 2006. The lynx in Britain's past, present and futur. ECOS, 27, 1: 66 – 74

Hook R. A., Robinson W. L. 1982. Attitudes of Michigan Citizens towards predators. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Hucht-Ciorga I., 1988. Studien zur Biologie der Luchses: Jagverhalten, Beuteasnutzung, innerartliche Kommunikation und an den Spuren fassbare Körpermarkmale. V: Krofel M. 2006. Plenjenje in prehranjevanje evrazijskega risa (*Lynx lynx*) na območju dinarskega Krasa v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 100 str.

Hunziker M., Egli E., Wallner A. 1998. Return of predators: Reasons for existence or lack of public acceptance. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 25-30

Ionescu O., Ionecsu G., Ramon J., Pasca C., Popa M. 2009. Velike zveri v Karpatih. V: Velike zveri v Alpah in Karpatih. Živeti v sozvočju z velikimi zvermi. Pisarna za zavarovana območja pri Stalnem sekretariatu Alpske konvencije Task force: 2 – 6

Jacobson S. K., McDuff M. D. 1998. Training Idiot Savants: The Lack of Human Dimension in Conservation Biology. *Conservation Biology*, 12, 2: 263 - 267

Jedrzejewska B., Jedrzejewski W. 1998. Predation in vertebrate communities: the Bialowieza Primeval Forest as a case study. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, New York, *Ecological studies*, 135: 450 str.

Jonozovič M. 2003. Strokovna izhodišča za vzpostavljanje omrežja NATURA 2000. Ris (*Lynx lynx* L.). Agencija RS za okolje, Ljubljana: 55

Kaczensky P. 1999. Large carnivore predation on livestock in Europe. V: Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*, 118: 661 - 674

Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*, 118: 661 - 674

Kaltenborn B. P., Bjerke T., Strumse E. 1998. Diverging Attitudes Toward Predators: Do Enviromental Beliefs Play Part? *Human Ecology Review*, 5, 2: 1 - 9

Kaltenborn B. P., Bjerke T. 2002. The Relationship of General Life Values to Attitudes Toward Large Carnivores. *Human Ecology Review*, 9, 1: 55 - 61

Kellert S. R. 1994. Public attitudes toward bears and their conservation. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*, 118: 661 - 674

Kellert S. R., Black M., Rush C. R., Bath A. J. 1996. Human culture and large carnivore conservation in North America. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*, 118: 661 - 674

Kitchener A., 1991. The Natural History of the Wild Cats. Cornell University Press, Ithaca, New York: 280 str.

Kleiven J., Bjerke T., Kaltenborn B. P. 2004. Factors including the social acceptability of large carnivore behaviours. Biodiversity and Conservation, 13: 1647 - 1658

Koren I., Jonozovič M., Kos I. 2006. Status and distribution of the Eurasian lynx (*Lynx lynx* L.) in Slovenia in 2000 – 2004 and comparison with the years 1995 – 1999. Acta biologica Slovenica, 49, 1: 27 – 41

Korenjak A. 1995. Človek in velike zveri v Avstriji in Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo: 74 str.

Kos I., Potočnik H., Skrbinšek T., Skrbinšek Majić A., Jonozovič M., Krofel M. 2005. Ris v Sloveniji: strokovna izhodišča za varstvo in upravljanje. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta: 271 str.

Kratochvil J. 1968. Survey of the distribution of populations of the genus *Lynx* in Europe. Acta scientiae Brno, 2, 4: 5 - 12

Krofel M. 2005. Ali risu v Sloveniji grozi ponovno izumrtje. Svet ptic, 2, 1: 16 – 17

Krofel M., Sindičič M., Majić-Skrbinšek A., Skrbinšek T., Potočnik H., Kos I. 2010. Nova spoznanja o risu – najbolj ogroženega prebivalca dinarskih gozdov. Maj 2010 (neobjavljeno)

Krofel M., Potočnik H., Skrbinšek T., Kos I. 2006. Spremljanje gibanja in predacije risa (*Lynx lynx*) na območju Menišije in Logarske planote. Veterinarske novice, 32, 1-2: 11-17

Kryštufek, B. 1992. Rdeči seznam ogroženih sesalcev (Mammalia) v Sloveniji. Varstvo narave, 17: 20

Kvaalen I. 1998. Acceptance of Lynx by Sheep Farmers – A Sociological Comparison. V: Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Kvaalen I. 1998a. Acceptance of Lynx by Sheep Farmers – A Sociological Comparison. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 51

Kvam T., 1985. Supernumerary teeth in the european lynx *Lynx lynx* and their evolutionary significance. Journal of Zoology, 206: 17 - 22

Linderman W., 1955. Über die Jegund-entwicklungen beim Luchs (Lynx l. Lynx, Kerr) und bei der Wildkatze (Felis s. silvestris, Scheber). V: Potočnik H. 2008. Populacijski modeli dinarske populacije risa (*Lynx lynx*), Strokovno poročilo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 271 str.

Linnell J. D., Smith M. E., Odden J., Kaczensky P., Swenson J. E. 1996. Carnivores and sheep farming in Norway. V: Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Linnell J. D. C., Breitenmoser U., Breitenmoser-Würsten C., Odden J., Arx M. 2009. Recovery of Eurasian Lynx in Europe: What Part has Reintroduction Played? V: Conservation Science and Practice Series. Reintroduction of Top-Order Predators. 1.st edition. Hayward M.W., Somers M. J. (ur). Blackwell Publishing: 72 – 91

Majić A., Buković – Šošić B., Čaleta M., Cvrtila Ž., Firšt B., Frković A., Gomerčić T., Grubešić M., Huber Đ., Iviček B., Jakšić Z., Kos I., Kovačić D., Kulić B., Lipovac B., Markovinović I., Milašinović M., Modrušan M., Munić J., Potočnik H., Radić I., Sagner-Bajgot Z., Skrbinšek T., Soldo V., Spudic D., Štahan Ž., Staniša C., Starčević M., Štefan A., Štrbenac A., Užarević T., Zec D. 2003. Plan upravljanja risom u Hrvatskoj – Radna verzija. Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske.

Majić Skrbinšek A. 2008. Stališča širše javnosti in lovcev do risa. Opisna analiza rezultatov anketne raziskave. DinaRis (4. jun.2008).

<http://commons.dinaris.org/commons/images/d/dd/Stalisca2008.pdf> (15. dec. 2009)

Manfredo M.J., Bright A.D. 2008. Attitudes and the Study of Human Dimensions of Wildlife. V: Manfredo M.J. Who Cares About Wildlife? New York, Springer Science + Business Media LCC: 75-109

McNab B. K. 1963. Bioenergetics and the determination of home range size. V: Roberge J., Angelstam P. 2004. Usefulness of the Umrella Species Concept as a Conservation Tool. Conservation biology, 18, 1: 76 – 85

Mishra C., Allen P., Mccarthy T., Madhusudan M. D., Bayarjargal A., Prins H. H. J. 2003. The role of incentive schemes in conserving the snow leopard, *Uncia uncia*. V: Sillero-Zubiri C., Sukumar R., Treves A. 2006. Living with wildlife: the roots of conflict and the solution. Macdonald/Key Topics in Conservational Biology, 255 - 272

Molinari-Jobin A., Molinari P., Breitenmoser-Würsten C., Wölfi M., Stanisa C., Fasel M., Stahl P., Vandel J., Rotelli L., Kaczensky P., Huber T., Adamič M., Koren I., Breitenmoser U. 2003. The Pan-Alpine Conservation Strategy for the Lynx. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention). Nature and environment. SCALP, Council and Europe, 130: 24 str.

Naughton – Treves L., Grossberg R., Treves A. 2003. Paying for Tolerance: Rural Citizens' Attitudes toward Wolf Depredation and Compensation. V: Majić Skrbinšek A. 2008. Stališča širše javnosti in lovcev do risa. Opisna analiza rezultatov anketne raziskave. DinaRis (4. jun.2008).

<http://commons.dinaris.org/commons/images/d/dd/Stalisca2008.pdf> (15. dec. 2009)

Nowicki P. 1997. Food habitat and diet of the lynx (*Lynx lynx*) in Europe. Journal of Wildlife Research 2: 161 - 166

Ognev S. I., 1962. Mammals of USSR and adjacent countries – Carnivora (Fissipedia and Pinnipedia). Washington D. C.: Israel Program for Scientific Translation

O projektu. 2007. DinaRis (7. 11. 2007). http://sl.dinaris.org/O_projektu' (1. 3. 2010)

The IUCN Red List of Threatened Species. 2010. IUCN. Version 2010.4. (27. 11. 2010). www.iucnredlist.org (27. 11. 2010)

Pečjak S., Košir K. 2002. Poglavje iz pedagoške psihologije. Izbrane teme. Ljubljana, Oddelek za psihologijo Filozofske fakultete

Pohar V. 1990. Sesalska makrofavna v starejšem holocenu. v–Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, Ljubljana 18: 43 - 49

Pohar V. 1991. Poznoglacialna sesalčja favna v Sloveniji. Doktorska dizertacija. Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002. Statistični urad Republike Slovenije. (29.7.2010).

<http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=NAS-011&ti=Prebivalstvo%2C+naselja%2C+Slovenija%2C+Popis+2002++&path=../Database/Popis2002/Naselja/Prebivalstvo/Demografske%20zna%20ilnosti/&lang=2> (29. 7. 2010)

Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, naselja, Slovenija, polletno. 2008. Statistični urad Republike Slovenije (26. 9. 2010).

http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0520320S&ti=Prebivalstvo+po+starostnih+skupinah+in+spolu%2C+naselja%2C+Slovenija%2C+polletno&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/01_stevilo_preb/01_05203_star_spol/&lang=2 (26.9.2010)

Prihodnost risov v Sloveniji in Evropi. 2010. DinaRis (10. 2. 2010). <http://www.dinaricum.si/images/stories/izjava%20za%20javnost%20-%20delavnica%20o%20risu.pdf> (20. 2. 2010)

Prosen M. 2002. Odnos javnosti do velikih zveri v Sloveniji in uporaba javnega mnenja pri oblikovanju modela potencialnega habitata. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire

Puillinen E., Lindgren E., E. & Tunkkari P.S. 1995. Influence of food availability and reproductive status on the diet and body condition of the European lynx in Finland. V: Kos I., Potočnik H., Skrbinšek T., Skrbinšek Majić A., Jonozovič M., Krofel M. 2005. Ris v Sloveniji: strokovna izhodišča za varstvo in upravljanje. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta: 66 - 83

Rajković J. 1999. Analiza prehrane risa u Hrvatskoj i Sloveniji. Seminarska naloga. Huber Đuro. Zavod za biologiju, Veterinarski fakultet, Sveučilište u Zagrebu: 18 str.

Roberge J., Angelstam P. 2004. Usefulness of the Umbrella Species Concept as a Conservation Tool. Conservation biology, 18, 1: 76 – 85

Rus V. S. 2000. Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije). Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete

Rus V. S. 2005. Socialna psihologija: izbrane teme. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete

Røskaft E., Bjerke T., Kaltenborn B., Linnell J. D. C., Andersen R. 2003. Patterns of self-reported fear toward large carnivores among the Norwegian public. Evolution and Human Behavior, 24: 184 - 198

Schenda R. 1995. Das ABC der Tier im Märchen. Märchen, Mythen und Geschichten. V: The role of Fox, Lynx and Wolf in Mythology. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht 3: 31 – 33

Schröder W. 1998. Challenges to wildlife management and conservation in Europe. V: Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*. 118: 661 - 674

Sillero-Zubiri C., Laurenson M. K. 2001. Interactions between carnivores and local communities: conflict or co-existence? V: Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*, 118: 661 - 674

Sillero-Zubiri C., Sukumar R., Treves A. 2006. Living with wildlife: the roots of conflict and the solution. *Macdonald/Key Topics in Conservation Biology*, 17, 4: 255 - 272

Silva J. P., Jones W., Hudson T., Thorpe E., Eldridge J., Toland J. 2009. Best LIFE Nature Projects 2007 – 2008. Spain: Rabbit reintroduction feeds success of Iberian lynx project. *European Communities, Luxembourg*: 6 – 8

Stanisa C., 1996. Comparison of methods for establishing the presence of large carnivores. V: Molinari-Jobin A., Molinari P., Breitenmoser-Würsten C., Wölfl M., Stanisa C., Fasel M., Stahl P., Vandel J., Rotelli L., Kaczensky P., Huber T., Adamic M., Koren I., Breitenmoser U. 2003. The Pan-Alpine Conservation Strategy for the Lynx. *Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention)*. SCALP, Council and Europe, 130: 24 str.

Strahm D. 1998. First Conclusion after a Year of Trouble-Shooting in the Lynx Core Area. *Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht*, 3: 43 – 46

Stehlik J. 1984. Reproduction of the Lynx (*Lynx lynx* Linnaeus, 1758) in captivity. *Folia Venatori*, 14: 163 - 159

Sutherland W. J. 2000. The Conservation Handook: Research, Management and Policy. V: Sillero-Zubiri C., Sukumar R., Treves A. 2006. Living with wildlife: the roots of conflict and the solution. Macdonald/Key Topics in Conservation Biology, 255 - 272

Szinovatz V. 1997. Attitudes of the Norwegian public toward bear and lynx. V: Kaczensky P., Blazic M., Hartmut G. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Szinovatz V. 1998. Attitudes of the Norwegian public toward bear and lynx. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 48

Swenson J. E., Sandegren F., Söderberg A., Heim M., Sorensen O. J., Bjärvall A., Franzen R., Wikan S., Wabekken P. 1999. Interactions between brown bears and humans in Scandinavia. V: Kaczensky P., Blazic M., Gossow H. 2004. Public attitudes toward brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. Biological Conservation, 118: 661 - 674

Tarman K. 1992. Osnove ekologije in ekologija živali. 1.izdaja. Ljubljana. Državna založba Slovenije: 546 str.

Tarman K. 1996. Spontani in misleči plenilec ter ravnovesje v naravi. Gozdarski vestnik, 54, 5 – 6: 284 - 296

Teague R. D. 1979. The role of social sciences in wildlife management. V: Jacobson S. K., McDuff M. D. 1998. Training Idiot Savants: The Lack of Human Dimension in Conservation Biology. Conservation Biology, 12, 2: 263 - 267

Tome S. 2007. Skrivnosti gozda. Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana, Prirodoslovni muzej Slovenije: 119 – 122

Wallner A. 1998. The Role of Fox, Lynx and Wolf in Mythology. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 31 – 33

Wechselberger M., Leizinger D. 2005. Endbericht. Die Akzeptanz von Bär, Wolf und Luchs in Österreich.

Wechselberger M., Rigg R., Bet'kova S. 2005. An investigation of public opinion about the three species of large carnivores in Slovakia: brown bear (*Ursus arctos*), wolf (*Canis lupus*) and lynx (*Lynx lynx*).

Westbrook R. A., Oliver L. R. 1981. Developing better measures of consumer satisfaction: some preliminary results. V: Mohorič P. 2007. Analiza in oblikovanje lestvice za merjenje zadovoljstva e-nakupovalcev. Magistrsko delo. Ekonomsko-poslovna fakulteta

Wölfl M. 1998. Mutual Trust As The Key for Successful Large Carnivore Conservation. Workshop on human dimensions in large carnivore conservation. Conference Proceeding Stramh, Muri Bern, KORA KORA Bericht, 3: 31 - 33

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Ivanu Kosu za svetovanje in vodstvo skozi celotno diplomsko delo. Doc. dr. Petru Skobernetu za hitro recenzijo in korektne popravke ter prof. dr. Jasni Štrus za hiter pregled in razumevanje situacije.

Hvala Saški, da me je vpeljala v svet socioloških raziskav velikih zveri.

Hvala Aljošu, za lektoriranje besedila in spodbudne besede.

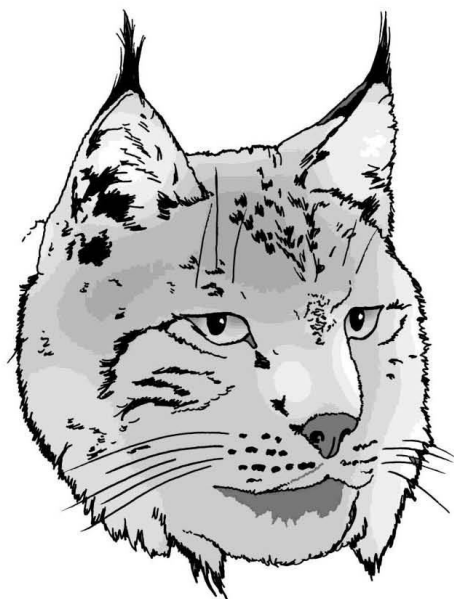
Hvala sošolcem in sošolkam za nepozabna študentska leta, ki smo jih skupaj premagovali z znojem in smehom. Predvsem Andreji in Karmen, brez katerih moje življenje ne bi bilo tako sončno.

Hvala prijateljem, da so mi stali ob strani.

Mojca, hvala ti za vso pomoč in sestrsko razumevanje. In nazadnje, hvala še staršem za vso potrpežljivost in usmerjanja. Vem, ni bilo vedno lahko. ☺

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik za širšo javnost.

RIS

Raziskava stališč slovenske javnosti do risov in upravljanja z njimi

slovenija
magyarország
hrvatska

Projekt delno financira Evropska unija
v okviru Programa pobude Skupnosti
INTERREG IIIA Sosedskega programa
Slovenija – Madžarska – Hrvaška 2004-2006

Slovenski partnerji v projektu:

- Društvo Dinaricum
- Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani
 - Zavod za gozdove Slovenije
 - Zavod Symbiosis
- Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
 - Lovska zveza Slovenije

Spoštovani!

V Sloveniji in na Hrvaškem pravkar poteka skupni projekt, imenovan DinaRis, ki ga delno financira Evropska unija. Tema projekta je upravljanje, raziskovanje in varovanje risa, te največje evropske prostoživeče mačke.

Dosedanje raziskave kažejo, da risi redno prečkajo mejo med Slovenijo in Hrvaško. Posledično upravljalni posegi na eni strani meje vplivajo tudi na stanje populacije na drugi strani meje. Zaradi tega smo se strokovnjaki iz obeh držav odločili pripraviti predlog skupne slovensko-hrvaške strategije upravljanja s populacijo risa, ki ga bomo na koncu projekta posredovali vladama obeh držav.

Prepričani smo, da med pomembnejše podatke za učinkovito upravljanje z risom sodijo podatki o tem, kaj o tej vrsti mislijo ljudje, ki z njo živijo na istem območju. Zaradi tega smo se odločili izpeljati raziskavo stališč širše javnosti in lovcev o risih.

Vaš naslov smo pridobili iz telefonskega imenika. Upamo, da boste žrtvovali deset minut svojega časa in odgovorili na zastavljena vprašanja. Ne glede na vaše poznavanje risa in vaš odnos do te vrste bodo vaši odgovori pomembni. Zato vas prosimo, da na vsa vprašanja odgovorite iskreno. Izpolnjen vprašalnik pošljite po pošti v priloženi kuverti. Anketa je popolnoma anonimna, posamezni odgovori na vprašanja pa strogo zaupni.

Za dodatne informacije o anketi se lahko obrnete na vodjo raziskave (tel. 01/42 333 88, int. 354; e-naslov: aleksandra.majicskrbinsek@bf.uni-lj.si).

Hvala za vašo pomoč in lep pozdrav!

prof. dr. Ivan Kos

mag. Aleksandra Majić Skrbineš

DELA: Vprašalnik bomo začeli s splošnimi vprašanji o risu. Prosimo, da med ponujenimi odgovori obkrožite tistega, ki najbolje odraža vaše stališče.

1. Kakšno je vaše stališče do risa?

- a. Popolnoma odklonilno. d. Naklonjeno.
b. Odklonilno. e. Popolnoma naklonjeno.
c. Ne morem se opredeliti.

2. Kakšen se vam zdi ris? Prosimo obkrožite po eno možnost v vsaki vrstici (»a« ali »b«).

- a. Grd ----- b. Lep
a. Nezanimiv ----- b. Zanimiv
a. Nevaren ----- b. Nenevaren
a. Škodljiv ----- b. Koristen

Pred vami je še nekaj splošnih vprašanj o vašem odnosu do risa, pa tudi nekaj o odnosu do narave nasploh. Prosimo, obkrožite številko med 1 in 5, ki najbolje odraža vaše mnenje ali stališče.

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemore se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
3. Risa je v Sloveniji pomembno ohraniti za prihodnje generacije.	1	2	3	4	5
4. Risa v Sloveniji ni treba ohraniti, ker živi drugod po Evropi.	1	2	3	4	5

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemore se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
5. Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.	1	2	3	4	5
6. V Sloveniji moramo poskrbeti za ohranitev pestrosti rastlinstva in živalstva.	1	2	3	4	5
7. Ljudje imamo pravico spreminjati okolje za lastne potrebe.	1	2	3	4	5
8. Kar je ostalo od neokrnjene narave, je treba zaščititi pred vsemi oblikami človeških posegov vanjo.	1	2	3	4	5
9. Narava je sama sposobna uravnovesiti človeške posege vanjo.	1	2	3	4	5
10. Dejstvo, da ris živi v Sloveniji, privlači turiste.	1	2	3	4	5

4

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemore se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
11. V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal(a) hoditi.	1	2	3	4	5
12. V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.	1	2	3	4	5
13. Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	1	2	3	4	5
14. Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.	1	2	3	4	5
15. V območjih, kjer ris živi blizu drobnice, je ta njegova glavna hrana.	1	2	3	4	5
16. Risi imajo pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi.	1	2	3	4	5

5

DELB: V nadaljevanju je nekaj splošnih vprašanj o risu kot vrsti. Obkrožite odgovor za katerega menite da je pravilen ali pa odgovor, ki najbolj opisuje vaše mnenje.

17. Koliko v povprečju tehta odrasel samec risa?

- a. Do 10 kg.
- b. 11- 19 kg.
- c. 20-29 kg.
- d. 30 - 39 kg.
- e. 40 in več kg.
- f. Nisem prepričan(a).

18. Dolžina risovega repa je:

- a. Daljša od polovice dolžine njegovega trupa.
- b. Okrog polovice dolžine njegovega trupa.
- c. Krajša od četrte dolžine njegovega trupa.
- d. Nisem prepričan(a).

19. Večino risove hrane v Sloveniji predstavlja:

- a. Srnjad.
- b. Zajci, mali glodalci.
- c. Mrhovina.
- d. Domače živali.
- e. Nisem prepričan(a).

20. Kako živijo risi?

- a. V parih.
- b. Samotarsko.
- c. V skupinah.
- d. Nisem prepričan(a).

21. Ris je v preteklosti v Sloveniji izumrl, potem pa je bil ponovno naseljen.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

22. Ris je v Sloveniji zaradi ogroženosti zavarovan.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

23. Odškodnino za škodo, ki jo povzroči ris, plača država.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

DEL C: Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše mnenje o upravljanju z risom. Prosimo, da izmed ponujenih odgovorov obkrožite tistega, ki najbolj opisuje vaše mnenje ali stališče.

24. Danes je število risov v Sloveniji za dolgoročni obstoj:

- a. Premajhno.
- b. Dovolj veliko.
- c. Preveliko.
- d. Ne vem.

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
25. V Sloveniji bi morali povečati število risov.	1	2	3	4	5

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
26. Prisotnost risa v gozdovih svoje okolice bi sprejel(a) brez večjih težav.	1	2	3	4	5
27. Zaenkrat imamo premalo risov, da bi jih lovili.	1	2	3	4	5
28. Naj se risa v Sloveniji lovi, vendar v omejenem številu in v določeni lovni dobi.	1	2	3	4	5
29. Risi ne spadajo v sodobno Slovenijo in jih je teba iztrebiti.	1	2	3	4	5
30. Če bi ris napadel/ ubil domačo žival, bi se strinjal z njegovim odstrelom.	1	2	3	4	5
31. Če ris živinorejcu povzroči škodo, mu je to škodo treba povrniti.	1	2	3	4	5

8

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5.	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemorem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
32. Prav je, da je zakonsko določena primerna zaščita domačih živali (ograje, pastirski psi) za preprečitev morebitnih konfliktov z risom.	1	2	3	4	5
33. Država bi morala še dodatno subvencionirati zaščito domačih živali.	1	2	3	4	5
34. Če živinorejec ne upošteva preventivnih metod za zaščito živali, se mu naj povzročena škoda ne povrne.	1	2	3	4	5
35. V primeru, da bi bila za obstoj slovenske populacije risov potrebna dodatna naselitev nekaj risov iz tujine, bi se s takšnim posegom strinjal(a).	1	2	3	4	5

9

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5.	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemorem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
36. Pri upravljanju z risom v Sloveniji se upošteva mnenje lokalnega prebivalstva.	1	2	3	4	5
37. Pri upravljanju z risom je nujno sodelovanje s sosednimi državami.	1	2	3	4	5

DELD: Vaše mnenje o informacijah in virih informacij o risih.

38. Ocenite navedene vire informacij glede na to koliko informacij o risu vam posredujejo?

	Nič informacij	Malo informacij	Nemorem se opredeliti	Dovolj informacij	Veliko informacij
Televizija	1	2	3	4	5
Radio	1	2	3	4	5
Internet	1	2	3	4	5
Časopisi in revije	1	2	3	4	5
Knjige	1	2	3	4	5

39. Koliko, po vašem mnenju, lahko zaupate naštetim virom informacij o risih?

	Nikakor ne zaupam	Ne zaupam	Ne morem se opredeliti	Zaupam	Popolnoma zaupam
Medijem	1	2	3	4	5
Lovcem	1	2	3	4	5
Gozdarjem	1	2	3	4	5
Biologom	1	2	3	4	5
Rejcem drobnice	1	2	3	4	5
Veterinarjem	1	2	3	4	5
Naravovarstvenikom	1	2	3	4	5
Ministrstvu za okolje in prostor	1	2	3	4	5

40. Ali ste že slišali za slovensko-hrvaški projekt »Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa" (Kratko ime: DinaRis)?

- a. Da.
b. Ne.

DEL E: Zanimajo nas tudi vaše morebitne izkušnje z risom.

41. Ali se že videli risa v ujetništvu (na primer v živalskem vrtu)?

- a. Da.
b. Ne.

42. Ali ste že videli risa v naravi?

- a. Da.
b. Ne.

43. Ali ste že streljali na risa ali ubili (uplenili, povozili, drugo) risa?

- a. Da.
b. Ne.

44. Ali vam je ris kdaj povzročil škodo (na domačih živalih)?

- a. Da.
b. Ne.

DEL F: Za konec bi za potrebe statistične obdelave podatkov radi izvedeli še nekaj podatkov o vas.

- I. **Spol:**
a) Ženski. b) Moški.

- II. **Starost:** _____ let.

- III. **Kraj bivanja:** _____

- IV. **Izobrazba:**
a) Nedokončana osnovna šola. c) Končana srednja šola.
b) Končana osnovna šola. d) Visokošolska izobrazba.

12

- V. Ali ste lovec?
a) Da.
b) Ne.
- VI. Če ste lastnik domačih živali, katere vrste imate? (lahko obkrožite več možnosti)
- a) Ovce.
- ☐ Do 5 živali.
☐ 6-9 živali.
☐ Več kot 9 živali.
- b) Koze.
- ☐ Do 5 živali.
☐ 6-9 živali.
☐ Več kot 9 živali.
- c) Govedo.
d) Konje.
e) Drugo: _____

- VII. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, kako dobro poznate naslednje tematike:

	Nič	Premalo	Srednje	Dobro	Odlično
Lovstvo	1	2	3	4	5
Naravovarstvo	1	2	3	4	5
Stanje risa v Sloveniji	1	2	3	4	5

13

- VIII. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, koliko vas zanimajo naštetе aktivnosti.

	Niti najmanj	Malo	Srednje	Precej	Zelo
Pohodništvo	1	2	3	4	5
Nabiranje gozdnih sadežev	1	2	3	4	5
Gobarjenje	1	2	3	4	5
Sprehajanje psa	1	2	3	4	5
Opazovanje ptic	1	2	3	4	5
Opazovanje drugih divjih živali	1	2	3	4	5
Fotografiranje narave	1	2	3	4	5
Lov	1	2	3	4	5
Ribištvo	1	2	3	4	5

Hvala za sodelovanje!

Vaše mnenje bo prispevalo k uspešnejšemu upravljanju z risom!

Dodatne komentarje ali pripombe glede vprašalnika lahko napišete tukaj.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

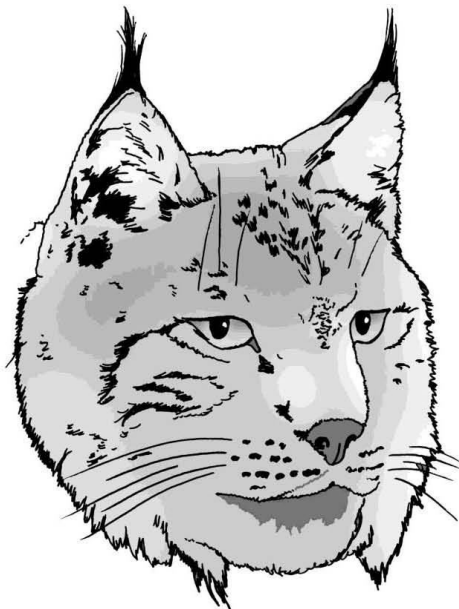
Organ upravljanja Sosedskega programa Slovenija – Madžarska – Hrvaška
2004-2006 je Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko.

Vprašalnik pripravila in oblikovala:
Aleksandra Majić Skrbinšek

Ilustracija na naslovnici:
Paul Veenvliet

Ljubljana 2007, naklada 1000 izvodov
Tisk:..

Priloga 2: Anketni vprašalnik za lovce.

RIS

Raziskava stališč slovenske javnosti do risov in upravljanja z njimi

slovenija
magyarország
hrvatska

Projekt delno financira Evropska unija
v okviru Programa pobude Skupnosti
INTERREG IIIA Sosedskega programa
Slovenija – Madžarska – Hrvaška 2004-2006

Slovenski partnerji v projektu:

- Društvo Dinaricum
- Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani
 - Zavod za gozdove Slovenije
 - Zavod Symbiosis
- Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
 - Lovska zveza Slovenije

Spoštovani!

V Sloveniji in na Hrvaškem pravkar poteka skupni projekt, imenovan DinaRis, ki ga delno financira Evropska unija. Tema projekta je upravljanje, raziskovanje in varovanje risa, te največje evropske prostoživeče mačke.

Dosedanje raziskave kažejo, da risi redno prečkajo mejo med Slovenijo in Hrvaško. Posledično upravljalški posegi na eni strani meje vplivajo tudi na stanje populacije na drugi strani meje. Zaradi tega smo se strokovnjaki iz obeh držav odločili pripraviti predlog skupne slovensko-hrvaške strategije upravljanja s populacijo risa, ki ga bomo na koncu projekta posredovali vladama obeh držav.

Prepričani smo, da med pomembnejše podatke za učinkovito upravljanje z risom sodijo podatki o tem, kaj o tej vrsti mislijo ljudje, ki z njo živijo na istem območju. Zaradi tega smo se odločili izpeljati raziskavo stališč širše javnosti in lovcev o risih.

Upamo, da boste žrtvovali deset minut svojega časa in odgovorili na zastavljena vprašanja. Ne glede na vaše poznavanje risa in vaš odnos do te vrste bodo vaši odgovori pomembni. Zato vas prosimo, da na vsa vprašanja odgovorite iskreno. Izpolnjen vprašalnik pošljite po pošti v priloženi kuverti. Anketa je popolnoma anonimna, posamezni odgovori na vprašanja pa strogo zaupni.

Za dodatne informacije o anketi se lahko obrnete na vodjo raziskave (tel. 01/42 333 88, int. 354; e-naslov: aleksandra.majieskrbinsek@bf.uni-lj.si).

Hvala za vašo pomoč in lep pozdrav!

prof.dr. Ivan Kos

mag. Aleksandra Majić Skrbinšek

DELA: Vprašalnik bomo začeli s splošnimi vprašanji o risu. Prosimo, da med ponujenimi odgovori obkrožite tistega, ki najbolje odraža vaše stališče.

1. Kakšno je vaše stališče do risa?

- a. Popolnoma odklonilno.
- b. Odklonilno.
- c. Ne morem se opredeliti.
- d. Naklonjeno.
- e. Popolnoma naklonjeno.

2. Kakšen se vam zdi ris? Prosimo obkrožite po eno možnost v vsaki vrstici (»a« ali »b«).

- a. Grd ----- b. Lep
- a. Nezanimiv ----- b. Zanimiv
- a. Nevaren ----- b. Nenevaren
- a. Škodljiv ----- b. Koristen

Pred vami je še nekaj splošnih vprašanj o vašem odnosu do risa, pa tudi nekaj o odnosu do lovstva in narave nasploh. Prosimo, obkrožite številko med 1 in 5, ki najbolje odraža vaše mnenje ali stališče.

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemorem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
3. Risa je v Sloveniji pomembno ohraniti za prihodnje generacije.	1	2	3	4	5
4. Risa v Sloveniji ni treba ohraniti, ker živi drugod po Evropi.	1	2	3	4	5

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemorem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
5. Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.	1	2	3	4	5
6. V Sloveniji moramo poskrbeti za ohranitev pestrosti rastlinstva in živalstva.	1	2	3	4	5
7. Ljudje imamo pravico spreminjati okolje za lastne potrebe.	1	2	3	4	5
8. Kar je ostalo od neokrnjene narave, je treba zaščititi pred vsemi oblikami človeških posegov vanjo.	1	2	3	4	5
9. Narava je sama sposobna uravnovesiti človeške posege vanjo.	1	2	3	4	5
10. Lovstvo je predvsem gospodarska dejavnost.	1	2	3	4	5
11. Osnoven namen lovstva je varstvo narave.	1	2	3	4	5

4

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemore se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
12. Lovstvo je predvsem šport.	1	2	3	4	5
13. Dejstvo, da ris živi v Sloveniji, privlači turiste.	1	2	3	4	5
14. V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal(a) hoditi.	1	2	3	4	5
15. V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.	1	2	3	4	5
16. Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	1	2	3	4	5
17. Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.	1	2	3	4	5
18. Vpliv risa na srnjad je nesprejemljiv.	1	2	3	4	5

5

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemore se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
19. Risi imajo pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi.	1	2	3	4	5

DELB: V nadaljevanju je nekaj splošnih vprašanj o risu kot vrsti. Obkrožite odgovor za katerega menite da je pravilen ali pa odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje.

20. Koliko v povprečju tehta odrasel samec risa?

- a. Do 10 kg.
- b. 11- 19 kg.
- c. 20-29 kg.
- d. 30-39 kg.
- e. 40 in več kg.
- f. Nisem prepričan(a).

21. Dolžina risovega repa je:

- a. Daljša od polovice dolžine njegovega trupa.
- b. Okrog polovice dolžine njegovega trupa.
- c. Krajša od četrtine dolžine njegovega trupa.
- d. Nisem prepričan(a).

22. Večino risove hrane v Sloveniji predstavlja:

- a. Srnjad.
- b. Zajci, mali glodalci.
- c. Mrhovina.
- d. Domače živali.
- e. Nisem prepričan(a).

23. Kako živijo risi?

- a. V parih.
- b. Samotarsko.
- c. V skupinah.
- d. Nisem prepričan(a).

24. Ris je v preteklosti v Sloveniji izumrl, potem pa je bil ponovno naseljen.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

25. Ris je v Sloveniji zaradi ogroženosti zavarovan.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

26. Odškodnino za škodo, ki jo povzroči ris, plača država.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

DEL C: Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše mnenje o upravljanju z risom. Prosimo, da izmed ponujenih odgovorov obkrožite tistega, ki najbolje opisuje vaše mnenje ali stališče.

27. Danes je število risov v Sloveniji za dolgoročni obstoj:

- a. Premajhno.
- b. Dovolj veliko.
- c. Preveliko.
- d. Ne vem.

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
28. V Sloveniji bi morali povečati število risov.	1	2	3	4	5
29. Prisotnost risa v gozdovih svoje okolice bi sprejel(a) brez večjih težav.	1	2	3	4	5
30. Zaenkrat imamo premalo risov, da bi jih lovili.	1	2	3	4	5
31. Naj se risa v Sloveniji lovi, vendar v omejenem številu in v določeni lovni dobi.	1	2	3	4	5
32. Risi ne spadajo v sodobno Slovenijo in jih je teba iztrebiti.	1	2	3	4	5
33. Če bi ris napadel/ ubil domačo žival, bi se strinjal z njegovim odstrelom.	1	2	3	4	5

8

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
34. Če ris živinorejcu povzroči škodo, mu je to treba povrniti.	1	2	3	4	5
35. Prav je, da je zakonsko določena primerna zaščita domačih živali (ograje, pastirski psi) za preprečitev morebitnih konfliktov z risom.	1	2	3	4	5
36. Država bi morala še dodatno subvencionirati zaščito domačih živali.	1	2	3	4	5
37. Če živinorejec ne upošteva preventivnih metod za zaščito živali, se mu naj povzročena škoda ne povrne.	1	2	3	4	5

9

Obkrožite odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje na lestvici od 1 do 5	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
38. V primeru, da bi bila za obstoj slovenske populacije risov potrebna dodatna naselitev nekaj risov iz tujine, bi se s takšnim posegom strinjal(a).	1	2	3	4	5
39. Pri upravljanju z risom v Sloveniji se upošteva mnenje lokalnega prebivalstva.	1	2	3	4	5
40. Pri upravljanju z risom je nujno sodelovanje s sosednimi državami.	1	2	3	4	5

DELD: Vaše mnenje o informacijah in virih informacij o risih.

41. Ocenite navedene vire informacij glede na to koliko informacij o risu vam posredujejo?

Nič informacij	Malo informacij	Ne morem se opredeliti	Dovolj informacij	Veliko informacij
----------------	-----------------	------------------------	-------------------	-------------------

10

	Nič informacij	Malo informacij	Ne morem se opredeliti	Dovolj informacij	Veliko informacij
Televizija	1	2	3	4	5
Radio	1	2	3	4	5
Internet	1	2	3	4	5
Časopisi in revije	1	2	3	4	5
Knjige	1	2	3	4	5

42. Koliko, po vašem mnenju, lahko zaupate naštetim virom informacij o risih?

	Nikakor ne zaupam	Ne zaupam	Ne morem se opredeliti	Zaupam	Popolnoma zaupam
Medijem	1	2	3	4	5
Drugim lovcem	1	2	3	4	5
Gozdarjem	1	2	3	4	5
Biologom	1	2	3	4	5
Rejcem drobnice	1	2	3	4	5
Veterinarjem	1	2	3	4	5
Naravovarstvenikom	1	2	3	4	5
Ministrstvu za okolje in prostor	1	2	3	4	5

11

43. Ali ste že slišali za slovensko-hrvaški projekt »Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa« (Kratko ime: DinaRis)?

- a. Da.
- b. Ne.

DELE: Zanimajo nas tudi vaše morebitne izkušnje z risom.

44. Ali se že videli risa v ujetništvu (na primer v živalskem vrtu)?

- a. Da.
- b. Ne.

45. Ali ste že videli risa v naravi?

- a. Da.
- b. Ne.

46. Ali ste že streljali na risa ali ubili (uplenili, povozili, drugo) risa?

- a. Da.
- b. Ne.

47. Ali vam je ris kdaj povzročil škodo (na domačih živalih)?

- a. Da.
- b. Ne.

DEL F: Za konec bi za potrebe statistične obdelave podatkov radi izvedeli še nekaj podatkov o vas.

- I. **Spol:**
a) Ženski. b) Moški.
- II. **Starost:** _____ let.
- III. **Kraj bivanja:** _____
☐ Član sem lokalne lovske družine.
☐ Član sem lovske družine, ki je oddaljena od mojega kraja bivanja.
- IV. **Izobrazba:**
a) Nedokončana osnovna šola. c) Končana srednja šola.
b) Končana osnovna šola. d) Visokošolska izobrazba.
- V. **Na lov hodim izključno v lovišče svoje lovske družine.**
a) Da.
b) Ne, na lov hodim tudi v druga lovišča v Sloveniji.
c) Ne, na lov hodim tudi v tujino.
d) Ne, na lov hodim tudi v druga lovišča v Sloveniji in v tujino.

- VI. **Najbolj me veseli lov na (zaokrožite eno izmed možnosti):**
a) Srnjad.
b) Jelenjad.
c) Gamsa.
d) Medveda.
e) Lisico.
f) Malo divjad.
g) Drugo: _____
- VII. **V svojem lovišču najbolj pogosto lovim (zaokrožite eno izmed možnosti):**
a) Srnjad.
b) Jelenjad.
c) Gamsa.
d) Medveda.
e) Lisico.
f) Malo divjad.
g) Drugo: _____
- VIII. **Ali so, oziroma ali so bili, vaši starši lovci?**
a) Da.
b) Ne.
- IX. **Ali so, oziroma ali so bili, vaši stari starši lovci?**
a) Da.
b) Ne.
- X. **Koliko časa ste že član lovske družine?** _____ let.

14

XI. Ali imate lovskega psa?

- a) Da.
b) Ne.

XII. Če ste lastnik domačih živali, katere vrste imate? (lahko obkrožite več možnosti)

- a) Ovece.
☐ Do 5 živali.
☐ 6-9 živali.
☐ Več kot 9 živali.
c) Govedo.
d) Konje.
e) Drugo: _____
- b) Koze.
☐ Do 5 živali.
☐ 6-9 živali.
☐ Več kot 9 živali.

XIII. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, kako dobro poznate naslednje tematike:

	Nič	Premalo	Srednje	Dobro	Odlično
Lovstvo	1	2	3	4	5
Naravovarstvo	1	2	3	4	5
Stanje risa v Sloveniji	1	2	3	4	5

15

XIV. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, koliko vas zanimajo našteje aktivnosti.

	Niti najmanj	Malo	Srednje	Precej	Zelo
Pohodništvo	1	2	3	4	5
Nabiranje gozdnih sadežev	1	2	3	4	5
Gobarjenje	1	2	3	4	5
Sprehajanje psa	1	2	3	4	5
Opazovanje ptic	1	2	3	4	5
Opazovanje drugih divjih živali	1	2	3	4	5
Fotografiranje narave	1	2	3	4	5
Lov	1	2	3	4	5
Ribištvo	1	2	3	4	5

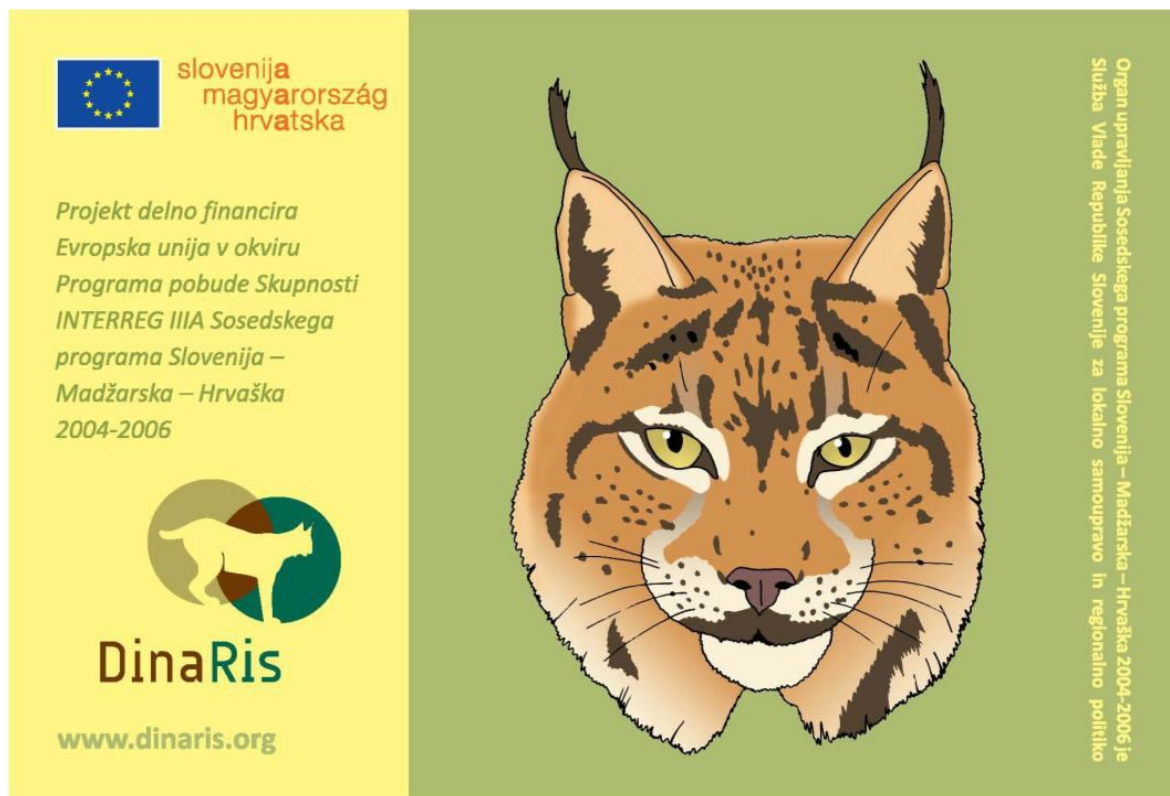
Hvala za sodelovanje!

Vaše mnenje bo prispevalo k uspešnejšemu upravljanju z risom!

Ljubljana 2007, naklada 1000 izvodov
Tisk:.

Priloga 3: Opomnilna kartica.

Spoštovani!

Prejšnji teden smo na Vaš naslov poslali vprašalnik o risu. V primeru, da ste vprašalnik že izpolnili in nam ga poslali nazaj, se Vam iskreno zahvaljujemo in Vas vabimo, da obiščete spletno stran našega projekta (www.dinaris.org), na kateri bomo v naslednjih mesecih objavili rezultate anketne raziskave.

V nasprotnem primeru Vas prosimo, da vprašalnik izpolnite in nam ga po pošti vrnete. Poštšina je že plačana. Z Vašimi odgovori boste pomembno pripomogli k boljšemu razumevanju problematike varstva risa v Sloveniji.

Za pomoč pri raziskavi se vam iskreno zahvaljujemo!

*Raziskovalci Oddelka za biologijo
Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani*

Priloga 4: Specifični nabor vprašanj in trditev uporabljenih pri analizah, glede na dotične teme diplomskega dela.

ODNOS DO RISA

- Risa je v Sloveniji pomembno ohraniti za prihodnje generacije.
- Risa v Sloveniji ni treba ohraniti, ker živi drugod po Evropi.
- Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.
- Prisotnost risa v gozdovih svoje okolice bi sprejel(a) brez večjih težav.
- Risi ne spadajo v sodobno Slovenijo in jih je treba iztrebiti.
- Dejstvo, da ris živi v Sloveniji, privlači turiste.

PREPRIČANJE O POMEMBNOSTI RISA

- Risi imajo pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi.

ZNANJE O RISU

- Koliko v povprečju tehta odrasel samec risa?
- Dolžina risovega repa je:
- Večino risove hrane v Sloveniji predstavlja:
- Kako živijo risi?
- Ris je v preteklosti v Sloveniji izumrl, potem pa je bil ponovno naseljen.
- Ris je v Sloveniji zaradi ogroženosti zavarovan.
- Odškodnino za škodo, ki jo povzroči ris, plača država.

MNENJE O TRENUTNEM ZADOVOLJIVEM ŠTEVILU RISA ZA DOLGOROČNI OBSTOJ V SLOVENIJI

- Danes je število risov v Sloveniji za dolgoročni obstoj:

STRAH PRED RISOM

- V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal(a) hoditi.

MNENJE O ŠKODLJIVOSTI RISA

- Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.
- Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.
- V območjih, kjer živi ris blizu drobnice, je ta njegova glavna hrana.

IZKUŠNJA, DA JE RIS POVZROČIL ŠKODO NA DOMAČI ŽIVALI

- Ali vam je ris kdaj povzročil škodo (na domačih živalih)?

STRINJANJE O DODATNI NASELITVI RISA V SLOVENIJI

- V primeru, da bi bila za obstoj slovenske populacije risov potrebna dodatna naselitev nekaj risov iz tujine, bi se s takšnim posegom strinjal(a).

POMEMBNOST IZOBRAZBE

- Izobrazba (demografski podatek)

ZAUPANJE V SVOJE POZNAVANJE STANJA RISA V SLOVENIJI

- Kako dobro poznate naslednjo tematiko: stanje risa v Sloveniji.

MNENJE, DA BI V SLOVENIJI MORALI POVEČATI ŠTEVILO RISA

- V Slo bi morali povečati število risov.

ZAUPANJE VIROM INFORMACIJ – RAZLIKE MED LOVCI IN ŠIRŠO JAVNOSTJO

- Koliko, po vašem mnenju, lahko zaupate naštetim virom informacij o risih?
- medijem, lovcem, gozdarjem, biologom, rejcem drobnice, veterinarjem, naravovarstvenikom, ministrstvu za okolje in prostor.

DEMOGRAFIJA

- Spol:
- Starost:
- Izobrazba:
- Če ste lastnik domačih živali, katere vrste imate?

Priloga 5: Število poslanih anketnih vprašalnikov za širšo javnost po posamičnih krajih.

Zap. št.	Občina	Kraj	Št. anket
1	BLOKE	Fara	1
2	BLOKE	Hudi Vrh	1
3	BLOKE	Nova vas	2
4	BLOKE	Ravne na Blokah	1
5	BLOKE	Studenec na Blokah	2
6	BLOKE	Velike Bloke	1
7	CERKNICA	Begunje pri Cerknici	8
8	CERKNICA	Bezuljak	3
9	CERKNICA	Bločice	3
10	CERKNICA	Cerknica	33
11	CERKNICA	Dolenja vas	6
12	CERKNICA	Dolenje Jezero	1
13	CERKNICA	Gorenje Jezero	2
14	CERKNICA	Grahovo	4
15	CERKNICA	Hruškarje	1
16	CERKNICA	Ivanje selo	1
17	CERKNICA	Kožljek	1
18	CERKNICA	Lipsenj	1
19	CERKNICA	Martinjak	6
20	CERKNICA	Osredek	3
21	CERKNICA	Podskrajnik	1
22	CERKNICA	Rakek	16
23	CERKNICA	Selšček	2
24	CERKNICA	Slivice	1
25	CERKNICA	Unec	6

26	CERKNICA	Zelše	1
27	CERKNICA	Žerovnica	5
28	ČRNOMELJ	Ručetna vas	3
29	DIVAČA	Dolnje Ležeče	5
30	DIVAČA	Kačiče - Pared	3
31	DIVAČA	Matavun	1
32	DIVAČA	Senožeče	8
33	DOLENJSKE	Kočevske	1
	TOPLICE	Poljane	
34	DOLENJSKE	Občice	1
	TOPLICE		
35	HRPELJE - KOZINA	Bač pri Materiji	2
36	HRPELJE - KOZINA	Golac	2
37	HRPELJE - KOZINA	Hotična	2
38	HRPELJE - KOZINA	Hrpelje	5
39	HRPELJE - KOZINA	Klanec pri Kozini	2
40	HRPELJE - KOZINA	Kozina	6
41	HRPELJE - KOZINA	Markovščina	2
42	HRPELJE - KOZINA	Materija	1
43	HRPELJE - KOZINA	Obrov	3
44	HRPELJE - KOZINA	Prešnica	1
45	HRPELJE -	Rodik	4

	KOZINA		
46	HRPELJE - KOZINA	Rožice	2
47	HRPELJE - KOZINA	Slivje	3
48	HRPELJE - KOZINA	Slope	1
49	HRPELJE - KOZINA	Tatre	2
50	HRPELJE - KOZINA	Tublje pri Hrpeľjah	2
51	ILIRSKA BISTRICA	Bač	5
52	ILIRSKA BISTRICA	Dobro Polje	1
53	ILIRSKA BISTRICA	Dolenje pri Jelšanah	2
54	ILIRSKA BISTRICA	Dolnji Zemon	11
55	ILIRSKA BISTRICA	Gornji Zemon	2
56	ILIRSKA BISTRICA	Harije	4
57	ILIRSKA BISTRICA	Hrušica	2
58	ILIRSKA BISTRICA	Huje	1
59	ILIRSKA BISTRICA	Ilirska Bistrica	63
60	ILIRSKA BISTRICA	Jablanica	1
61	ILIRSKA	Jasen	5

	BISTRICA		
62	ILIRSKA	Jelšane	1
	BISTRICA		
63	ILIRSKA	Kilovče	2
	BISTRICA		
64	ILIRSKA	Knežak	5
	BISTRICA		
65	ILIRSKA	Koritnice	6
	BISTRICA		
66	ILIRSKA	Koseze	2
	BISTRICA		
67	ILIRSKA	Kuteževo	5
	BISTRICA		
68	ILIRSKA	Mereče	1
	BISTRICA		
69	ILIRSKA	Novokračine	2
	BISTRICA		
70	ILIRSKA	Ostrožno Brdo	3
	BISTRICA		
71	ILIRSKA	Podbeže	4
	BISTRICA		
72	ILIRSKA	Podgrad	7
	BISTRICA		
73	ILIRSKA	Podgraje	2
	BISTRICA		
74	ILIRSKA	Podstenje	1
	BISTRICA		
75	ILIRSKA	Prem	2
	BISTRICA		
76	ILIRSKA	Račice	1
	BISTRICA		
77	ILIRSKA	Rečica	2

	BISTRICA		
78	ILIRSKA	Sabonje	2
	BISTRICA		
79	ILIRSKA	Smrje	1
	BISTRICA		
80	ILIRSKA	Sušak	3
	BISTRICA		
81	ILIRSKA	Šembije	2
	BISTRICA		
82	ILIRSKA	Tominje	1
	BISTRICA		
83	ILIRSKA	Topolc	7
	BISTRICA		
84	ILIRSKA	Velika	1
	BISTRICA	Bukovica	
85	ILIRSKA	Veliko Brdo	4
	BISTRICA		
86	ILIRSKA	Vrbica	1
	BISTRICA		
87	ILIRSKA	Vrbovo	2
	BISTRICA		
88	ILIRSKA	Zabiče	6
	BISTRICA		
89	ILIRSKA	Zarečica	4
	BISTRICA		
90	ILIRSKA	Zarečje	1
	BISTRICA		
91	KOČEVJE	Borovec pri Kočevski Reki	2
92	KOČEVJE	Breg pri Kočevju	1
93	KOČEVJE	Cvišlerji	4

94	KOČEVJE	Črni Potok pri Kočevju	4
95	KOČEVJE	Dolga vas	7
96	KOČEVJE	Dolnje Ložine	1
97	KOČEVJE	Gorenje	2
98	KOČEVJE	Gornje Ložine	3
99	KOČEVJE	Griček pri Željnah	1
100	KOČEVJE	Klinja vas	2
101	KOČEVJE	Koblarji	3
102	KOČEVJE	Kočevje	111
103	KOČEVJE	Kočevska Reka	1
104	KOČEVJE	Konca vas	3
105	KOČEVJE	Livold	7
106	KOČEVJE	Mahovnik	5
107	KOČEVJE	Mlaka pri Kočevju	6
108	KOČEVJE	Morava	2
109	KOČEVJE	Novi Lazi	1
110	KOČEVJE	Predgrad	1
111	KOČEVJE	Slovenska vas	3
112	KOČEVJE	Stara Cerkev	7
113	KOČEVJE	Stari Log	1
114	KOČEVJE	Šalka vas	7
115	KOČEVJE	Štalcerji	1
116	KOČEVJE	Željne	8
117	KOSTEL	Potok	2
118	LOŠKA DOLINA	Babno Polje	2
119	LOŠKA DOLINA	Dane	2
120	LOŠKA	Iga vas	1

	DOLINA		
121	LOŠKA	Kozarišče	5
	DOLINA		
122	LOŠKA	Lož	13
	DOLINA		
123	LOŠKA	Markovec	2
	DOLINA		
124	LOŠKA	Podcerkev	5
	DOLINA		
125	LOŠKA	Podgora pri	1
	DOLINA	Ložu	
126	LOŠKA	Podlož	2
	DOLINA		
127	LOŠKA	Pudob	2
	DOLINA		
128	LOŠKA	Stari trg pri	5
	DOLINA	Ložu	
129	LOŠKA	Šmarata	1
	DOLINA		
130	LOŠKI POTOK	Draga	4
131	LOŠKI POTOK	Hrib - Loški	2
		Potok	
132	LOŠKI POTOK	Mali Log	6
133	LOŠKI POTOK	Podpreska	1
134	LOŠKI POTOK	Retje	4
135	LOŠKI POTOK	Šegova vas	1
136	LOŠKI POTOK	Travnik	1
137	PIVKA	Dolnja Košana	5
138	PIVKA	Drskovče	2
139	PIVKA	Gornja Košana	1
140	PIVKA	Gradec	1
141	PIVKA	Jurišče	2

142	PIVKA	Kal	2
143	PIVKA	Klenik	3
144	PIVKA	Nadanje selo	1
145	PIVKA	Narin	2
146	PIVKA	Neverke	2
147	PIVKA	Nova Sušica	3
148	PIVKA	Palčje	1
149	PIVKA	Parje	1
150	PIVKA	Petelinje	2
151	PIVKA	Pivka	20
152	PIVKA	Selce	3
153	PIVKA	Stara Sušica	1
154	PIVKA	Šmihel	2
155	PIVKA	Trnje	2
156	PIVKA	Velika Pristava	1
157	PIVKA	Volče	3
158	PIVKA	Zagorje	5
159	POSTOJNA	Belsko	1
160	POSTOJNA	Dilce	2
161	POSTOJNA	Gorenje	3
162	POSTOJNA	Goriče	2
163	POSTOJNA	Grobišče	1
164	POSTOJNA	Hrašče	4
165	POSTOJNA	Hrenovice	4
166	POSTOJNA	Hruševje	4
167	POSTOJNA	Koče	2
168	POSTOJNA	Matenja vas	3
169	POSTOJNA	Planina	7
170	POSTOJNA	Postojna	110
171	POSTOJNA	Prestranek	8
172	POSTOJNA	Razdrto	1
173	POSTOJNA	Slavina	1

174	POSTOJNA	Stara vas	1
175	POSTOJNA	Studeno	3
176	POSTOJNA	Šmihel pod Nanosom	3
177	POSTOJNA	Veliki Otok	2
178	POSTOJNA	Veliko Ubeljsko	2
179	POSTOJNA	Zagon	2
180	POSTOJNA	Țeje	1
181	RIBNICA	Breže	4
182	RIBNICA	Bukovica	1
183	RIBNICA	Dolenja vas	6
184	RIBNICA	Dolenji Lazi	3
185	RIBNICA	Goriča vas	1
186	RIBNICA	Grčarice	2
187	RIBNICA	Grič	4
188	RIBNICA	Hrovača	4
189	RIBNICA	Jurjevica	1
190	RIBNICA	Kot pri Ribnici	2
191	RIBNICA	Lipovec	1
192	RIBNICA	Otavice	3
193	RIBNICA	Prigorica	5
194	RIBNICA	Rakitnica	4
195	RIBNICA	Ribnica	32
196	RIBNICA	Sušje	2
197	RIBNICA	Velike Poljane	2
198	RIBNICA	Žlebič	4
199	SEMIČ	Črmošnjice	1
200	SEMIČ	Rožni Dol	1
201	SEMIČ	Semič	27
202	SEMIČ	Srednja vas	1
203	SODRAŽICA	Globel	1
204	SODRAŽICA	Kržeti	1

205	SODRAŽICA	Podklanec	1
206	SODRAŽICA	Sodražica	4
207	SODRAŽICA	Zamostec	3
208	SODRAŽICA	Zapotok	6
209	SODRAŽICA	Žimarice	3
210	ŽUŽEMBERK	Budganja vas	4
211	ŽUŽEMBERK	Drašča vas	1
212	ŽUŽEMBERK	Hinje	1
213	ŽUŽEMBERK	Jama pri Dvoru	1
214	ŽUŽEMBERK	Podgozd	2
215	ŽUŽEMBERK	Prevole	1
216	ŽUŽEMBERK	Šmihel pri Žužemberku	3
217	ŽUŽEMBERK	Visejec	2
218	ŽUŽEMBERK	Žužemberk	14

Priloga 6: Komentariji širše javnosti.

Pri mojih pogostih stikih z lovci slišim, da ris v Sloveniji nima naravnega sovražnika, da je bil tu naseljen na novo in da povzroča škodo na srnjadi. Takrat ko je populacija risa povečana, da je odstrel zelo omejen (ne vem če je sploh dovojen) ter da je lov na risa, ker je nočni lovec, zelo zahteven.

Spoštovani! Oprostite, vendar če bi bilo v medijih oglaševano kaj o risih, bi bil vaš vprašalnik drugače označen iz moje strani. O risu ne vem nič. Zelo rada hodim v naravo, vendar se bojim zveri! Še to: ker so se medvedi precej razširili tudi pri nas, me je zadnje čase strah iti na Vremščico sama s psom, tako bi bilo lahko tudi z risom, če bi se preveč razmnožil?! Če je morda nevaren človeku morda ne, pa psu?

Ris je v naši deželi nezaželen imamo preveliko število medvedov.

Lahko bi bilo več informacij o risu na Slovenskem- v medijih.

Vprašalnik je dobro sestavljen in srčno upam da bo pripomogel k uspešni vrnitvi risa v naše gozdove. Le tako naprej. Lp (podpis)

Ispolnil sem tale vaš vprašalnik in vam ga tudi vračam. Glede na moje neznanje o risu, in nasplošno o živalskih vrstah v gozdu, prosim da upoštevate morebitne napake v tem vprašalniku, nisem naravovarstvenik niti lovec. Lep pozdrav (podpis)

Glede vprašalnika nimam pripomb, me pa jezi, da veliko ljudi misli, da je ris nevaren, sej nikjer nisem zasledila, kar me ne čudi, da bi ris koga napadel. Saj je lahko oz. Je domača žival lahko nevarnejša; pogledjte naprimer pse, kolikokrat v tem letu so napadali ljudi, to pa od risa ni mogoče, zato upam da bo vaša organizacija pripomogla k drugačnemu razmišljanju o risih, da niso nevarni ampak koristni, saj pripomorejo k tem da zmanjšujejo živalsko vrsto, ki je bolna, npr. Zajec, srna,... Upam, da ris ne bo nikoli pristopil kot domača žival v smislu, ker ljudje ne znajo dobro vzgajati živali in zaradi njih lahko

postanejo napadalni zaradi vzgoje in bili bi lahko mučeni. Vesela sem da sem lahko izpolnila anketo! LP

Stari rek ljudi: kar človeštvu škoduje je treba odstraniti! Volk, lisica, medved, ris.

Spoštovani jaz sem sladkorni bolnik in ne vidim čitat. Zaradi mene lahko živijo risi meni nesmetajo nič. Se opravičujem okoli pisem prosim za razumevanje (podpis)

Vi poskusite živeti na podeželju kot mi v okolici Ribnice, pa bi imeli drugačno mišljenje. Lep pozdrav (podpis)

Stari oče lovec, je prvo leto po naselitvi risov 3 km od naselja sledil risa. Našel je 2 živali srnjadi obžrte po risu. Sodeloval je z podatki z biologom, ki je bil zadolžen za spremljanje risa.

Vprašanja so postavljena dvoumno in ne omogočajo odgovora človeku, ki ni seznanjen, dokaj izobražen in zelo koncentriran na tekst! Dejstvo je da en par risov v povprečnem lovišču v Sloveniji in na Hrvaškem naredi- povzroči enak odvze kot lovska družina. Drugi enako velik odvzem iz narave povzroči volk in tretjega medved. Obremenjenost narave z zvermi je trenutno v RH in RS vsaj dvakrat prevelika. Zaradi tega lanadi in telet (srne in jeleni) ni dovolj za enostavno reprodukcijo!

Zelo rada imam vse gozdne živali, dnevno preživim v gozdu s psom vsaj 1 uro in to na območju, kjer so medvedi, pa me v nobenem trenutku še ni bilo strah nobene živali.

Risa je lepo videt v naravi samo zelo malo jih je tako ga še nisem videl pa sem kar veliko v gozdu

Ker živim v stanovanju v Ilirski Bistrici se vam opravičujem za zamudo, kajti omenjeni naslov (stanovanjska hiša) je prazna in jo obiskujem občasno. Menim, da ris ni nevaren za človeka, toda z mojim mnenjem se ne bodo streinjali lovci, kajti ris upleni nso manjšo

divjad, kar mu pride pod zobe. Ris pleni vsak dan če je območje bogato z zajci in malimi živali, če upleni večjo srno jo ima 2 do 3 dni za obed.

Spoštovani, lepo pozdravljeni. Poslali ste mi vprašalnik o risu. Moj mož je že nekaj let pokojen, jaz pa imam osemdeset let. Sem vesela, da imamo risa v naših gozdovih in si želim, da bi ga ohranili. Čakala sem, da bo prišel sin in bi on izpolnil vprašalnik. Ta teden ga zaradi sneženja ni bilo. Prosim oprostite, ker sama ne bi vedela vsega izpolniti. Vračam neizpolnjen vprašalnik. Ne bi rada čakala, ker gotovo je rok za oddajo že pretekel. Pozdrav in srečno novo leto 2008 (podpis)

Vprašalnik vam je odličen (5) in razumljiv!!!

Pri odločanju o prebivanju risov na določenih področjih, bi morali imeti vpliv tamkajšnji prebivalci, ki "nasrkajo" zaradi ogrožanja, ne pa zaščitniki živali in tisti, ki ne pridejo nikoli v stik z njimi! Želela bi, da bi tako anketo poslali tudi za medveda, ki je v naših krajih izredno množičen in nam je uničil kvaliteto življenja! Večina, vsaj posamezno se ne upamo dalj od naselja na sprehod po gobe, po gozdne sadeže, celo na njivo, ker je cel teden hlačal okoli njih. Poznam tudi več primerov, ki so se na begu pred njim poškodovali: zlom rame, roke, noge. Koliko škode naredi strah! Ena mlajša upokojenka je prišla iz hiše v strnjenem naselju, zagledala medveda, se ustrašila in jo je kap. Ostala je živa, vendar ima posledice. Mož od sestre je šel v gozd, zagledal medveda, splezal na drevo čim višje, medved za njim in ta je renčal in rjovel v njega 2 uri. Mož ni čutil nog, komaj se je držal z rokami. Rešile so ga presuhe in šibke veje. Tudi po umiku medveda je reskiral življenje. Posledice- zelo nervozen.

Risa sem videl 4krat v lovišču pa niti pomislil nisem, da bi ga streljal. Lep pozdrav in veliko uspeha pri projektu (podpis)

Drugič pošljite vprašalnik, če hočemo v Sloveniji lovce. Da se živali strelja vse povprek.

Glede ankete o risu bi dejal to: naravno je zelo lepo vedeti lepo urejeno in poseljeno z živalmi saj je res lepo ko greš po gozdu, da ti skoči kaka žival bolj koristna kot je ris.

Poskrbite raje za revne komaj preživele ljudi. Bolne, revne z manj dohodki in rise pustite, tudi če jih ni! Lepe pozdrave in srečno v novem letu!

O tem projektu "DINARIS" bi lahko bilo več propagande. Mogoče na 24.com oz. Na teh "komercialnih" televizijah (POP TV, SLO1 itd.). Ker ljudje niso o tem nič informirani!! Lp

Sem mnenja, da lovci v tistem dogovoru streljajo rise, saj je verjetno njihovo številčno stanje manjše kot je bilo!

Zelo dober in zanimiv vprašalnik. Upam, da bom s svojimi odgovori pripomogla in pomagala izboljšati stanje pri nas v Sloveniji.

Anketa se mi zdi smiselna in korektna.

Zaradi premajhne genetske pestrosti je vrsta ogrožena, ker jih večina izhaja iz istih prednikov. Nujno bi bila potrebna osvežitev krvi z predstavniki vrste iz drugih držav, ki bi jih naselili na različnih krajih, območja kjer ris biva.

Večkrat sem videl sledi Risa.

Risa sem videla samo enkrat v naravi (na prehodu)- dobila sem vtis, da je to strahopetna žival.

Premalo poudarka na naravovarstvu: Onesnaževanje voda (čistilna naprava v Dolenji vasi) Cerkniško jezero (navajam primer). Uničevanje naravnih prehodov divjadi in zverem vključen z risom z gradnjo novih naseli, industrijskih con... Brez posvetovanja z naravovarstveniki, lovci, strokovnjaki iz področja biologije. Še moje mnenje o risu. Imali bi ga vsi vendar ne v svojem lovišču. Enkrat sem videla risa v naravi, z njim sem se srečala od blizu, pogledla sva se in šla vsak svojo pot. Bila je mlada žival in se me ni nič bala in ni izgledal nevaren. Lep pozdrav!

Živimo v kraju oz. vasi blizu gozda, večkrat opazimo veliko divjadi tudi na vrtu, večkrat nam naredijo škodo (pospravijo zelenjavo itd.), opazimo medveda,... Čakamo tudi risa, ker otroci mislijo, da je izumrl! Vseeno upamo na bolje. Lep pozdrav!

Anketa je preobširna!

Ris je bil v Sloveniji iztrebljen pred več kot sto leti in ker je avtohton naj tudi ostane- vendar ne v preveč visokem številu. Uspešno delo v naprej Vam želim

Na TV bi bilo lahko več oddaj o živalih. Najprej se vam zahvaljujem za zaupanje. O risu vem zelo malo. Po mojem mnenju, če bi bil napadalen ali da bi kmetom povzročal škodo, bi to že pisalo ali pa bi bilo sigurno pri poročilih. Lep pozdrav

Ris je lepa žival z zelo velikim življenjskim prostrom (naredi oko 40km na dan). Bati se je, da bi v želji ohranitve risa na rovaš srnjadi, malih živali gozda in domačih živali naredili slednjim veliko škodo.

Več risov v Slovenijo. Snetnike in Javornike ter Gomance

Rejcev drobnice je vedno več in se silijo v bližino ali celo na teritorij divjadi in s tem sami poskrbijo, da jih divjad občasno napada. Nedopustno je, da bi država zaradi ozkih interesov rejcev drobnice iztrebljala naše naravne zaklade.

Menim, da bodo imeli nekateri težave pri odgovarjanju zaradi strukture vprašanj. Je pa drugače lepo pripravljeno.

Veliko uspeha pri projektu (podpis)

V zimskem času v gozdu uživajo posamezniki z zimskimi sanmi. Le-te naj se iz gozdov izloči oziroma zakonsko prepove. Lep pozdrav!

Spoštujem naravo in kar živi v naravi. Lep pozdrav (podpis)

Popolnoma se ne strinjam. Ris spada drugam, ne k nam v Slovenijo. Za moje pojme je nevarna žival.

Zdi se mi odlično, da o takih temah povprašate ljudi, ki živijo na območjih, ki jih zadevajo. Tako naprej!!! Nikakor ne bi bilo prav, da o takih problemih odloča skupina posameznikov, ki ne vedo, kaj si o tem mislijo ljudje, ki živijo z risom in drugimi divjimi živalmi in tako ne odločijo v škodo živali ali človeka.

Aktivno naprej!

Naj živi v oddaljenih krajih v gozdu, daleč stran od naseljenih krajih zlasti proč od otrok in vaseh ki so naseljene na hribih prepuščene same sebi brez zaščite

Risi so škodljivi in nevarni za druge živali v gozdu, tudi zelo nevarni za ljudi in ne maramo jih v naši domovini. Dosti imamo medvedi kaj delaju škodu pa napadaju narod da nesmimo slobodno u gozd na sprehajanje sa otroki

Ker živim v Kočevju in na podeželju- Kostel- sem veliko na cesti in vidim divjadi v izobilju, kar mi je zelo ljubo. O risu pa vem res premalo. Potrudite se ohraniti ga. Veliko uspeha!

Take in podobne vprašalnike bi bilo potrebno večkrat izvajati in o dodlčenih podatkih tudi bolj pogosto poročati v raznih medijih ter obveščati prebivalstvo, posebno na območjih ki so z risom poseljena. Lep pozdrav!

Sem kmet, ljubitelj živali tako domačih kot gozdnih. Rad bi da se ohranijo AVTOHOTNE vrste gozdnih živali. V bistvu sovražim slednje divje živali: LISICA, SRAKA, VRANE, delno tudi volka in RISA, ki nista avtohtoni vrsti živali v RIBNICI

Spoštovani oddele DinaRis. Odločiste se danapraviste hlev in ohraniste to vrsto divjačine. Stim priprečiste nevarnost ljudjem. Lep podzrav.

Hvala tudi vam, in lep pozdrav.

Mislim, da tistemu, ki je ris povzročil škodo drobnice pokol 50 ovac, se nekakor ne more strinjati o obstoju risa. Da o povrnitvi škode ne govorim. V našem primeru se je moral moj pokojni oče tožiti z državo, vleklo pa se je toliko časa, da smo dobili drobiž. Če želi projekt ohraniti ris naj si država ogradi prostor za risa, za pastirje itd. Samo naj se pa poboljša, kajti država je bila, in bo vedno najslabši gospodar.

Sem doma iz Kočevske, kjer je bil ris ponovno naseljen; siguren sem, da je ris prinesel v naše gozdove dodatno kakovost; če pa je ubil kakšno ranjeno ovco, ne vem zakaj gojijo drobnico sredi gozdov, kjer so poleg risa še medved in celo volk!!

Je v redu vprašalnik.

Vsem sodelavcem na projektu želim veliko uspeha. Prevelik odstrel srnjadi hrana risa in volka. Gobarji pohodniki konjeniki kolesarji kros štirikolesniki motijo naravo.

Videl sem risa, ko ga je uplenil od prijatelja oče. Čudovita žival.

Nimam zdaj žival, prej sem se bavil s kurami in zajci. Lepo bi bilo, če bi dobil povratno informacijo.

Sem pristaš za ohranitev narave.

Vse našteje stvari prvič slišim, ker prebiram časopise s versko vsebino in ni nikjer nič omenjeno. Po radiju pa tudi nič ne govorijo. Upam, da bo vseeno pripomoglo k vaši odločitvi moje mnenje. Hvala.

Uvajanje (ponovno) risa v Sloveniji je bilo nespametno. Zaradi prevelikega števila volkov, risov in zelo prevelikega števila medvedov je stanje srnjadi in jelenov v Sloveniji zelo

majhno. Zaradi prevelikega števila medvedov se je zelo povečala škoda na polju in v sadovnjaku. Tudi strah ljudi se je zelo povečal. Lep pozdrav!

Vsa živa bitja imajo pravico do življenja -zakaj bi si človek jemal pravico, da o tem odloča? Prvo bi preveril in kazensko preganjal koristnost za naravo pri naravovarstvenikih in "zelenih", ker so do sedaj povzročili ogromno škodo. "Borijo" se za ohranitev kraških planot, hribov (Snežnika) a na Snežniku bo kmalu zadušeno vse do sedaj res bogato cvetje, ker ga prerašča ruševje. Tudi pri naši čistilni napravi so pred leti naredili nepopravljivo škodo (sredstva Evrope...). RIS je že moteč za gozdne živali, zakolje in pusti, a se ne sme o tem javno govoriti! Kaj pa MEDVED? Včasih sem šel tudi ponoči peš od Sviščakov do Bistrice, sedaj ne gre več niti lovec s puško. Še nikoli jih ni bilo toliko. Tudi to je rušenje ravnotežja. Koliko medvedov ali risov imajo druge Evropske države na 1km² in koliko mi? Ljudje smo že v stiski s prostorom, ne zveri- bolj kot prej! Hvala če boste prebrali!

Za čiščenje v naravi mislim, da je pri nas dovolj VOLK

Risa sem videl tu -(nečitljivo)- pred 20 leti pa mi niso verjeli imam tudi priče. Podpiram vsak projekt, katerega namen je zaščititi ogrožene (pa tudi druge) vrste živali. Vsekakor zaslužite pohvale za svoje delo! Uspešno še naprej!

Mislim, da je potrebno ohraniti živalske vrste, ki živijo in so živele v naših krajih; Sam živim z družino tik ob gozdu, v bližino večkrat pridejo divje živali kot so srnjad, jeleni, medved se je sprehodil čez dvorišče, pet metrov stran sva stala s psom, pa naju je samo pogledal in odšel naprej čez cesto v gozd. Živali so ogrožene, ker ljudje vdiramo v njihovo okolje, zato jih je treba do določene mere zaščititi.

Ker imam rad naravo in živali, še posebej risa (ker sem športnik- hokejska reprezentanca ima za maskoto risa) želim, da se ris ohrani v naših gozdovih! V šoli bi morali več poudarka dati na ohranjanje narave in živali!

Menim, da so vsi podobni projekti vodeni strokovno in z željo po realnih rezultatih, žalostno pa je, da se izsledke raziskav zlorablja v politične namene, zavajanja in

manipulacijo. Tudi v vaših vrstah obstajajo "strokovnjaki", ki delujejo oportunistično in nenamensko, so toraj v rokah raznih lobijev, ki imajo po svetu odločilno in zadnjo besedo pri končnih odločitvah. Vsekakor pa je premalo posluha do prebivalcev, ki živijo v okoljih, ki jih ogrožajo zveri.

Lovci so 70% mrhovinarji z gozdovi in živalmi naj gospodarijo gozdarske službe v sodelovanju z lokalnimi zainteresiranimi prebivalci- zlasti z gojitelji živalskih vrst. Izločiti civilno propagandno populacijo

Res je, da je bil ris na novo naseljen nekako na tiho po volji nekaj posameznikov in brez kakšnih posebnih pojasnil. Ljudje pa ga imajo v spominu kot hudo zver. Po pripovedovanju je še okoli l. 1850 na Notranjem odnesel dojenčka, da ne govorim o lovcih, kakšno škodo jim dela. Mislim, da je treba ljudem risa predstaviti in ne samo govoriti, Ris da ali ne. Saj so jih lovci že do sedaj preveč postrelili na skrivaj.

Hvala za možnost sodelovanja v vašem projektu. V popolnosti podpiram kakršnokoli gibanje oziroma projekte za ohranitev naše čudovite narave. To je bogastvo neprecenljive vrednosti. Mislim, da je človek dejavnik, ki je uničil ravnovesje v naravi, hkrati pa dejavnik, ki to ravnovesje lahko načrtno popravi. Zato vam želim uspešnost pri tem in podobnih projektih. Srečno 2008 in lep dan!

Ljudje se vse premalo zavedajo kaj je narava in kaj jim nudi- to so ljudje, ki samo hlepijo po zaslužku, zapravljajo ogromne količine denarja za vsakovrstno hrano, embalažo, itd., ki jo potem mora sprejeti narava in tisti, ki ima denar dela kar hoče. Mi, ki ga pa nimamo gledamo na stvar vse drugače; narava je del nas in jaz jo zelo spoštujem: če imate možnost apelirati na državo kot biolog ali nekdo drug, prosim ozavestite vodstvo, da naj ukrepa. Ne pa (oprostite na izrazu) da poskrbi samo za svoje debele riti, za reveže in naravo, kot tudi za živali, ki so del nje pa- NIČ!

Morda sem v anketi izrazila nekoliko negativno mnenje o risih, zato ker sem Kočevka in ker rada veliko časa preživim v naravi ali peš ali s konjem in me je velikokrat strah. Sicer,

če bi bili risi enakomerno porazdeljeni po celi Sloveniji nimam popolnoma nič proti da so del naše narave.

Želim si, da bi se Slovenci združili, da bi ohranili zaščitili naravna bogastva.

Priloga 7: Komentarji lovcev.

Ris naj bo zaščiten do zmerne številčnosti. Strah pred risom je odveč.

Absolutno omejiti širjenje do kraškega roba- Ostane naj tam kjer je bil naseljen- Odstrel naj bo omejen z posebno odločbo MKG R.S. Kot do sedaj.

Ris se ne sme širiti po celi Sloveniji. Omeji naj se mu gibanje v Kočevskih gozdovih.

Še več informacij o vsem, kar se tiče risa, njegovega vpliva na divjad (srnjad), ukrepih za izboljšanje stanja v okolju in populaciji. Objava naj bo v Lovcu, ki je najbolj primerno glasilo za zainteresirano javnost.

Prepričan sem, da moramo risa v Sloveniji ohraniti. Ris mora ostati lovna divjad seveda pod strogo kontrolo. Le tako bomo ohranili risa v primernem številu, preprečili bomo nelegalni odstrel ter vzpostavili dobre odnose med risjo populacijo in rejci drobnice.

Mislim, da ris v naši lovski družini povzroča precej škoda na divjadi predvsem pri srnjadi in divjih prašičih.

Želel bi več poučenih predavanj o zvereh in bi se zahvalil za dosedanja predavanja o divji mački in risu v kraju Kočevje in Ribnica-katera sem obiskal in opazil zelo veliko zanimanje tudi med ostalim prebivalstvom.

Sodelovanje s Hrvati je strel v prazno. Uvedba koncesijskih dajatev je zelo slabo za risa. Prisotnost risa je konec gamsov tega področja. Ostanki plena risa so tukaj hrana za medveda, lisice, jazbeca, divjih prašičev...kar pomeni, da ris pleni na par dni. Pozdravljam skrb za ohranitev risa, vendar mislim, da je stanje zadovoljivo.

Tudi ris sodi v naravo, vendar v takem številu, da ne povzroča prevelike škode na divjadi, morebiti na drobnici. Zato se morajo upoštevati predlogi in opozorila lovcev, ne pa samo gozdarjev. Mislim, da lovci gojijo divjad in ne pa samo streljajo.

V kolikor želite kvalitetno izpolnjen vprašalnik, ne navajajte časa "10 minut", ker bo ta neuporaben. Vzeti si je treba optimalen čas, saj je treba vprašanja razumeti; nekatera je potrebno prebrati tudi dvakrat, nekatera so tudi dvoumna - nerazumljiva!

Kot lovec se je težko opredeliti, katero najraje loviš. Me pa veseli, da se izvajajo raziskave o določeni vrsti divjadi. Bil bi vesel, če bi izvajali raziskave tudi o drugi divjadi - recimo o rastlinojedi - parkljarjih - o hrani za zveri - ris; volk kateri je v napadu -jelenjad!!!

Moje splošno mnenje: ljudje vse preveč posegamo v naravo! Žal.

Pred cca 20 leti smo v enem tednu našli na enem mestu 6 kom. jelenjadi pokončanih od risa tako, da ris ne pobira samo bolne živali, če je lačen mu pride vse prav, zato ne moram verjeti medijem niti biologom in naravovostvenikom..

Se mi dozdeva, da bi lahko vprašanje "Najbolj me veseli lov na " malo drugače zastavili, saj nismo člani lovske organizacije neki športni strelci. Za njih pa bi lahko postavili tako vprašanje (golobi, tarčo, premično....). Ris se mi zdi v mojem okolju povsem sprejemljiv, saj prihajam iz okolice Snežnika. Na tem področju se mi zdi številčnost v zadovoljivem stanju, sam pa opažam, da se je bolj povečalo število medveda in pa volka. Risa pa tudi kar pogosto sledim, samo manj, kot pred par leti. Kljub vsemu in zverem, pa se je številčnost srnjad kar povečala tako v naši kot tudi v sosednjih družinah, kar pa ne morem reči za jelenjad. Zato se zelo strinjam, da moramo risa obvarovati za nas in naše zanamce. Hvala lepa in zelo vzpodbudno.

Želim objavo rezultatov ankete v reviji Lovec. Želim vam čimveč uspehov pri stabilizaciji populacije risa v Sloveniji in Hrvaški.

V času po ponovni naselitvi risa se je mončno zmanjšal stalež srnjadi, kar pa je velika škoda in lahko usodna za to vrsto. Ris naj živi v velikih oborah, da ne ogroža divjadi in kmetov. Uspešno delo vam želim! L.p.

Delam v gozdu. Leta nazaj sem risa videval večkrat, zadnja leta zelo malo.

Menim, da bi morali risa dodatno naseliti od drugod, zaradi osvežitve krvi! Ne odlašajte predolgo z idejo o ponovni naselitvi risa (osvežitev krvi), da se ne bo zopet ponovilo obdobje pred 1973. Minute, ne ure so mu štete...

Današnja kvazi demokracija dopušča, da prebivalci določenih področij v Sloveniji gojijo drobnico, kjer ni bila prej nikdar prisotna. Odgovarja jim, da je pokončana po domačih psih, ki se nekontrolirano in brez sankcij gibljejo po pašnikih in gozdovih. Škodo pa tako ali tako plača država, torej mi davkoplačevalci. Vsak gojitelj drobnice pa dobro zasluži, saj mesa drobnice ne bi mogel prodati niti za četrtno plačane odškodnine. Čeprav sem lovec, zagovarjam tako obstoj risa, kot volka (sicer nekoliko manj), predvsem pa medveda. Čeprav je anketa anonimna prilagam svoj naslov: (kontaktni podatki)

Nekaj vprašanj je napisanih dvoumno - da pa so zveri v Sloveniji in nasploh v današnji dobi ogrožene smo krivi ljudje, saj smo jim vzeli tiavljenjski prostor, ob tem pa se sprenevedamo. To velja tudi za ostale vrste divjadi.

Lep pozdrav, sem zelo zadovoljen s projektom, kar tako naprej!

Zelo se strinjam s ponovno naselitvijo risa v Sloveniji in poskusom razširitve naselitve na čim širše področje v Sloveniji, kjer mo je omogočeno živeti in se prehranjevati ter napraviti čim manj škode. Lep pozdrav, (ime in priimek)

- 1, Mislim, da bi bilo potrebno nekaj osebkov risa še vložiti v naravo zaradi genske popestritve.
2. Delati na promociji vrste, osveščanje predvsem lok. prebivalstva in še posebej lovcev, ki smo za risa največja nevarnost.
3. Skrbeti za to, da ima dovolj miru in hrane.

Potrebno je preveriti ali je za risa v Sloveniji sploh še kaj naravnega prostora glede na dejstva, da so travniki, gozdovi in druge površine že skoraj v celem ograjene z ogradami v katerih so ovce, koze, krave, noji, itd! Konflikti so zato neizbežni!

Ris kot vrsta je zelo zanimiv, mislim, da je to pravilna odločitev za raziskovanje risov.

Na žalost v našem lovišču opažam, da je ris vedno manj prisoten. Pred nekaj leti sem ga februarja večkrat slišal v predelu Velike Gore. Spomnim se prizora, ko mi je na skupnem lovu risinja pripeljala na par metrov dva mladička. Bil je prizor, katerega ne bom nikoli pozabil (risinja je imela ovratnico).

O projektu DinaRis sem izvedel preko lovske družine, ogled CD-filma o projektu. Nujno potrebno je o projektu poročati tudi preko medijev - TV, časopisi... saj lokalno prebivalstvo ne ve za kaj se gre in s tem ne ceni prisotnosti tisa v naših gozdovih.

Hvala za CD o projektu DinaRis, ki sem ga kot gospodar LD (ime lovske družine) predvajal po obveznem skupnem lovu (datum). Pohvala vsem, ki ste sodelovali pri nastajanju projekta DinaRis.

Vesel sem, da ste se predramili in opgumili poslati to anketo v javnost, zlasti lovcem. Želim si takih anket še več in upam, da se bodo ljudje, zlasti lovci in dobri poznavalci narave to z veseljem sprejeli in upam tudi pošteno odgovorili. Lep pozrav, (ime in priimek, številka mobitela).

Vprašalnik je v redu, čeprav mislim da bi se moral na določenih točkah bolj precizirati lokalno in kraju primerno, saj ste to poslali v območje kamor je bil ris naseljen in je še vedno prisoten.

Ris je ogrožen. Pred štirimi leti ga je bilo v naši družini redno slediti in občasno smo videvali tudi vodečo samico. Podobno je v soednjih revirjih. Pri nekaterih lovcih je ris nezaželen, ne zavedajo se, kako krasna je ta žival v naravi. Lovim tudi na Hrvaškem. Tam je odnos do risa še veliko slabši. Lahko nas skrbi za obstoj risa.

V delu A se pri vprašanju št. 2 nisem opredelil, ker ne vidim posebne koristi od risa, menim, pa da tudi škodljiv ravno ni.

Populacija risa ne ogroža človeka in njegovih aktivnosti, če so v okviru naravnega ravnovesja. Intenzivna reja drobnice ne spada v območje večjih gozdnih površin - kompleksov. Populacija risa bi bilo potrebno osvežiti - dopolniti in nekoliko povečati njegovo populacijo.

1. Večja kontrola nad posegi v gozdove, institut nadzora ne deluje; 2. Večja kontrola lovsko - gojitvenih načrtov; 3. Bistveno večja kontrola nad delom Zavoda za gozdove; nad gozdarji; 4. Potrebno je ustanoviti Zavod za varstvo RS, s tem, da svet Zavoda vodi stroka, ne država, nikakor ne ljudje iz MOP-a, ministrstva za kulturo in celo ljudje iz ministrstva za kmetijstvo, itd.! Poudarek je na stroki, ne na državi! 5. Bistveno večji in učinkovitejši nadzor nad delom lovskih čuvajev v t.i. državnih loviščih in loviščih s posebnim namenom, predvsem zaradi govorice o odstrelivi volkov in risov, ki so nevarni in intervenciji "na tiho"... 6. Nadzor nad lovom s pastmi (vseh oblik) 7. In še kaj...

Nimam komentarja in ne pripomb.

Pametno!!

Strinjam se za varovanje risa. S tem, da ga imamo pod kontrolo, da se nenrazširi po celi Sloveniji. Ris spadav določen del naše države, ki ni gosto naseljena.

Res je, da je bil ris nekoč naša avtohtona zver, ki je bila iztrebljena 1912 leta. Ta ris je tehtal največ do 12-13 kg. Ris, ki je bil pri nas naseljen l. 1972 iz Češke pa odrasel dosega do 35 kg telesne teže. Ta ris je sposoben upleniti tudi košuto, kaj šele vso manjšo divjad. Zato menim, da kot tak, ki tudi ni mrhovinar - ne vrača se na plen - ni primeren za naše okolje oziroma habitat naše divjadi.

Premalo imamo LD upogleda na lovišča s posebnim namenom oziroma vpliva na odstrel risa, medveda ali jelenjadi.

Moje osebno mnenje o risu je, da za vso povzročeno škodo na drobnici in ostalih domačih živalih mečemo vse tri velike zveri v isti koš. Mislim, da bodo morali "strokovnjaki", ki potrjujejo plane odstrela parkljaste divjadi včasih pomisliti tudi na hrano za risa, volka in posredno tudi medveda za ohranitev teh treh velikih zveri je pomojem "amaterskem razmišljanju" potrebno zagotoviti najprej v gozdovih - hrano, -mir (tudi kakšna rampa). Če bi imele te zveri teh dejavnikov vsaj 50%, bi se bolj držale v gozdovih. Za primere morebitnega odstela več povezovanj z LD (stanje, številčnost) osnove za planiran odstrel zveri.

Popolnoma podpiram projekt naselitve dinerske populacije risa na slovenskem. Nadaljujte s planiranim projektom, obveščajte javnost, posebno pa lovske družine o stanju risa na slovenskem. Pri odvzemu risa iz prostora pa predlagam stogi nadzor, da ne bi prihajalo do nekontroliranega odstrela. Lep pozdrav.

Poznam razmere z naselitvijo risa na prostoru RS ter njegovim širjenjem. Vem pa tudi, da obstaja velik konflikt med lovci ter risom zaradi istega plena (srnjad) ter v ???????? tam dokaj velik "črn" odstrel risa, ki pa javnosti ni dosti poznan. Lep pozdrav.

Če se bo tako nadaljevalo ne bo ogrožen samo ris - ampak tudi ostala divjad. Lep pozdrav.

Menim, da slovenski lovci premalo poznamo življenje risa in prav tako volka. Dosega nas premalo informacij, predvsem v medijih in časopisih, kajti to so občila, katera se pebirajo vsakodnevno in so na dosegu tud tistim, ki nimajo na razpolago interneta in literature. Velik odstotek lovcev risu in volku ni nakonjena, posledično tudi zato, ker živali ne poznajo, niso informirani in so načeloma proti, saj jih smatrajo kot škodljivce. Le ti pa nemalokrat končajo kot produkt krivolova. To pa je tudi eden od razlogov nizkega staleža predvsem risa. Podpiram projekt kot je DinaRis, sledim mu že kar lep čas in upam, da bo z novo ovratnico delo lažje. Lep pozdrav in veliko uspehov.

Strinjam se, da se ohrani risa v slovenskih gozdovih na področju, ki ne ogroža populacije drugih živali na področju, kjer ni drobnice. Če se poveča stalež v okolju, ki ni zaželje mora

biti dovoljen odstrel. Z dovoljenim odstrelom bi bil podatek realen o številu risov, ker pa tega ni, se risa uničuje na vse možne načine, kot kmetje in lovci.

90% lovcev risa sovraži, a kljub temu ga želijo obdržati in ga zaščititi do zmerne števila! Saj je to naša avtohtona divjad.

Ker grem tudi večkrat na lov v sosednjo Hrvaško (Gorski Kotar) vidim, da domači lovci ne spoštujejo zakona o lovu risa in volka. Zanje je to še vedno tabu in jih kar veliko uplenijo nezakonito (na črno). Lep pozdrav!

Nekatera vprašanja te ankete mogoče niso ravno posrečeno zastavljena, zato se pri nekaterih vprašanjih nisem mogel opredeliti. Upam, da bomo na tak način vsaj malo pripomogli k projektu, ki ga izvajate. Lovski pozdrav!

Smatram, da bi morali nakaj vprašanj nameniti pogojem za preživetje risa, zato; ker je preživetje risa in volka odvisna od primarnih življenjskih pogojev. Mnenja sem, da je struktura odstrela jelenjadi neustrezna za to področje. Smatram, da je tako visok odstrel telet primeren za habitate brez volka in risa. Zato ni čudno, da zveri plenijo drobnico in to daleč izven osrednjega prostora velikih plenilcev. Zato je zmanjšan odstrel pri mladi jelenjadi eden osnovnih pogojev za preživetje velikih zveri. Sam mnogo prostega časa porabim za opazovanje na terenu. Zlasti mi je dobro znano področje južno in zapadno od Snetnika. Žal že četa pri opazovanju sledi v snegu opažam, da je risja sled zelo redka in to tam, kjer se je prej redno pojavljal. Zadnji dve leti opažam tudi da so vse redkejša sledi medveda.

Prisotnost risa v naših gozdovih ni upravičena. Naj pohodnik ali planinec reje vidi srnjad ali jelenjad in uživa v naravi. Hvala!!! Zveri naj bodo na najmanjši močni populaciji. Ris, ki je nekoč živel v naših gozdovih je bil VELIKO MANJŠI in je povzročal manj škode!

Pripomba na del A: Dejstvo da ris živi v Sloveniji privlači turiste pod točko 13 podajam naslednjo pripombo: Dejstvo, da ris v Sloveniji privlači turiste, za predel Notranjske in obalno kraškega področja ne drži. To območje je privlačno za turiste za izvajanje lova na

kljunača, ki pa je na žalost prepovedan samo v Sloveniji. Zaradi te prepovedi so finančno zelo prikrajšane vse LD v tem območju. Enako tudi turizem.

Strinjam se z ohranitvijo risa v zdravem sorazmerju z naravo in v številu, da ni škodljivo za človeštvo ne za divjad. Vemo, da povzroča veliko škode na divjadi, predvsem na Kočevskem, zato s pametno razlogo določiti optimalno število.

Ris da ali ne, to je vprašanje na katerega je težko odgovoriti. Kajti ris v naravi je tako pozitiven kot negativen dejavnik. Vprašanje je ali ga je okolje okrog vasi sposobno imeti. Ris pomembno vpliva na stalež snjadi, jelenjadi in druge divjadi. Dovolj škode nam povzroča volk, ki je v našem lovišču stalno prisoten. Če naj bo ris, naj o v obsežnih velikih gozdovih. Ne v velikem številu in naj ima lovno dobo in odstrel glede na stalež. V našem lovišču je bil ris do pred nekaj leti prisoten, kar pokaže, da so bili v naši družini ustreljeni štirje risi. Toda odkar so se v snežniških gozdovih začeli zmanjševati so tudi pri nas izginili. Če bi bil odstrel risa stalno dovoljen v malem številu bi gotovo bilo risov več kot jih je, kajti bi se ne tako pogosto izvajal krivolov. Vemo, da si nobena lovska družina ne bo šla v gospodarsko škodo zaradi risa. Gospodarjenje z divjadjo je predpogoj za obstoj lovske družine.

Vsekakor ima ris pravico do bivanja v Sloveniji, ampak v okviru zmožnosti, ki jih ponuja okolje. Seveda pa v njegovo okolje ne sodi intenzivna reja drobnice.

Ris je lepa žival, samo mislim, da dela preveč škode. Nič nimam proti jim, samo da se jid drži v normalnem številu populacije. Kar se posega v naravo tiče, mislim, da zaradi bolezni potrebujemo tudi lovstvo.

Predlagam vam predavanje o risu po področnih lovskih zvezah v sodelovanju z Zavodom za gozdove!

Za izplačilo škode pri povzročeni škodi na domačih živalih naj bi zadostovala ena vrsta zaščite in sicer ali bodeča žica ali električni pastir.

Anketa je zelo populistična, tako kot ves projekt DinaRis- zgleduje se po projektih kot sta "Nova medijska zvezda severni medvedek Knut" in "Free Willy". Namen anket je ustvarjanje javnega mnenja, kakih, ki bo temelj za pritisk (napad) na proračunska sredstva oz. Sredstva EU, kajne? Komentar k posameznim vprašanjem: 1. Zakaj ne bi raje vprašali kakšno je vaše stališče do biologov, ki svoje otroške travmne izživljajo s projekti kot je npr. DinaRis? 2. Nobeno bitje ni grdo/lepo... 26. Na Googleju sem našel vsaj 3 različne odgovore. Seznanite avtorje strani na spletu z vašimi tehtanji in zahtevajte popravke. 27. Predvsem imamo preveč naravovarstvenikov...

V Sloveniji bi obdržali risa samo toliko, da lahko rečemo da ga imamo je pa popolnoma nekoristen, bolj škodljiv- kot malo koristen. Prosim vas da začnete razmišljati tudi o zajčkih in fazanih ker jih je čedalje manj. (PROBLEM SO AVIACIJA)

Takšne raziskave bi bilo potrebno organizirati za več vrst divjadi!